
MÁRIA
MAGDOLNA
A nő, akire Jézus rábízta
a feltámadás hírét

MÁRIA MAGDOLNA

A nő, akire Jézus rábízta a feltámadás hírét

© Háttérgyár, 2026

Minden jog fenntartva.

Kiadó: Háttérgyár

Kiadás éve: 2026

hattergyar.hu

Ez a mű szerzői jogi védelem alatt áll. Részleteinek bármilyen formában való sokszorosítása, terjesztése vagy nyilvánosan elérhetővé tétele a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos.

A borító mesterséges intelligencia felhasználásával készült.

HÁTTÉRGYÁR

Tartalom

I. RÉSZ – A NŐ GALILEÁBÓL 3
1. fejezet – A név, amelyet Jézus kimondott 4
2. fejezet – Magdala, a Galileai-tenger városa 20
3. fejezet – A hét démon titka 34
4. fejezet – Egy asszony Jézus követői között 49

II. RÉSZ – JÉZUS KÖZELÉBEN 65
5. fejezet – A Mester és tanítványa 66
6. fejezet – Mennyire állt közel Jézushoz Mária Magdolna? 78
7. fejezet – A nők, akik fenntartották Jézus közösségét 102
8. fejezet – Péter és Mária: két tanítvány, két tekintély 117

III. RÉSZ – HŰSÉG A HALÁLIG 135
9. fejezet – Az út Jeruzsálembe 136
10. fejezet – A Golgotánál 149
11. fejezet – A sír mellett 162
12. fejezet – A harmadik nap hajnalán 177

IV. RÉSZ – A TANÍTVÁNY, AKINEK SAJÁT EVANGÉLIUMA LETT 196
13. fejezet – Miért éppen Mária? 197
14. fejezet – Az elveszett evangélium 208
15. fejezet – A szeretet és a titkos tanítások 224

V. RÉSZ – KÉTEZER ÉV MÁRIA MAGDOLNA NYOMÁBAN 241
16. fejezet – Hogyan lett az apostolból bűnbánó asszony? 242
17. fejezet – Provence szentje, a remeték példaképe 257
18. fejezet – Mária Magdolna visszatérése 272

FÜGGELÉKEK 288
I. Kronológia – Mária Magdolna és a róla kialakult hagyomány története 289
II. A könyv fontosabb szereplői 299
III. Felhasznált irodalom és források 307

HÁTTÉRGYÁR

I. RÉSZ

A NŐ GALILEÁBÓL

HÁTTÉRGYÁR

1. fejezet – A név, amelyet Jézus kimondott

Hajnalodott Jeruzsálemben. A város mögött még ott voltak az ünnep napjainak emlékei, a zsúfolt utcák, a római katonák jelenléte, a vallási szertartások és az a kivégzés, amely néhány nappal korábban véget vetett egy galileai tanító életének. A tanítványai számára minden bizonytalanná vált. A férfit, akiben Izrael reménységének beteljesedését látták, keresztre feszítették, testét pedig egy sírboltba helyezték. Ami az előző években elkezdődött, most lezártnak látszott.

A János evangéliumában megőrzött elbeszélés szerint a hét első napján, amikor még sötét volt, egy asszony indult el a sírhoz. Mária Magdolnának hívták. Nem tudjuk, milyen gondolatok foglalkoztatták azon a reggelen, ahogyan azt sem, egyedül indult-e útnak, vagy az evangélista azért emeli ki őt, mert a továbbiakban az ő történetét akarja elmondani. Azt viszont tudjuk, hogy János evangéliumában Mária Magdolna lesz az első, aki észreveszi: a sírt elzáró követ elmozdították.

Amit ezután olvasunk, a keresztény hagyomány egyik legjelentősebb jelenete. A történetben egy gyászoló asszony keresi halott mesterét, de a keresés végül olyan

HÁTTÉRGYÁR

találkozáshoz vezet, amely új értelmet ad mindannak, amit addig átélt. A feltámadt Jézus a nevén szólítja, Mária felismeri őt, majd megbízást kap arra, hogy vigye hírül a történteket a többi tanítványnak.

A kereszténység történetében később számos férfi vált az apostoli tekintély jelképévé. Péter, Pál, Jakab és János neve a közösségek alapításával, a tanítás továbbadásával és az egyház intézményeinek kialakulásával fonódott össze. Mária Magdolna másféle örökséget hagyott maga után. Az ő alakja elsősorban ahhoz a pillanathoz kapcsolódik, amikor a kereszthalál utáni gyász a feltámadás hirdetésévé változott.

Éppen ezért különös, hogy a kereszténység egyik legismertebb nőalakjáról milyen keveset tudunk bizonyosan. Nem maradt fenn hiteles beszámoló gyermekkoráról, családjáról vagy életének utolsó éveiről. Nem tudjuk, hány évesen találkozott Jézussal, milyen körülmények között csatlakozott hozzá, és azt sem, mi történt vele a jeruzsálemi események után. A róla szóló későbbi történetek bősége éles ellentétben áll azzal a kevés adattal, amelyet a legkorábbi keresztény szövegek megőriztek.

HÁTTÉRGYÁR

Mégis az egyik legjobban felismerhető személy a Jézust követő nők között. A négy evangélium eltérően számol be Jézus életéről, szenvedéséről és feltámadásáról, Mária Magdolna neve azonban mindegyikük húsvéti elbeszélésében szerepel. A beszámolók nem mindig értenek egyet abban, kik mentek a sírhoz, mit láttak ott, vagy kivel találkoztak, de Mária jelenléte feltűnően állandó eleme a hagyománynak. Ez a következetesség önmagában is figyelmet érdemel.

A történeti kutatás számára nem minden evangéliumi részlet tekinthető azonos bizonyító erejűnek. A szerzők évtizedekkel az események után írtak, és műveikben a korábbi hagyományokat saját teológiai mondanivalójuk szerint rendezték el. Az elbeszélések közötti különbségek miatt nem rekonstruálhatjuk percről percre, mi történt azon a reggelen. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy Mária Magdolna neve igen korán és szorosan összekapcsolódott a feltámadásról szóló keresztény tanúságtétellel.

Ez a kapcsolat a könyv egész történetét meghatározza. Ha meg akarjuk érteni, ki volt Mária Magdolna, először azt kell megvizsgálnunk, miként ábrázolták azok a szövegek, amelyek az ő személyét a kereszténység eredetének egyik meghatározó eseményéhez kapcsolták.

HÁTTÉRGYÁR

János evangéliuma nem azonnal a feltámadt Jézussal való találkozásról beszél. Először a hiányt mutatja meg. Mária látja az elhengerített követ, és arra következtet, hogy valaki elvitte Jézus testét. Nem csoda vagy isteni beavatkozás jut eszébe, hanem a sír kiürítése. Elszalad Simon Péterhez és ahhoz a másik tanítványhoz, akit az evangélium Jézus szeretett tanítványaként emleget. Beszámol nekik a történtekről, majd a két férfi elindul a sírhoz.

Péter és társa belépnek a sírboltba. Az elbeszélés gondosan részletezi a hátrahagyott lepleket és a fejkendő helyét. A szeretett tanítvány meglátja mindezt, és hinni kezd, bár az evangélista hozzáteszi, hogy az Írást, amely szerint Jézusnak fel kellett támadnia a halálból, még nem értették. A két férfi ezután hazatér. Mária azonban ott marad.

Ez a rövid közlés az egész történet egyik legfontosabb mozzanata. Péter és a másik tanítvány eltávozik, Mária viszont továbbra is a sír mellett áll és sír. A szöveg nem részletezi, miért marad ott. A jelenet szerkezete mégis világosan érzékelteti, hogy számára Jézus eltűnt teste továbbra is megoldatlan, személyesen megrendítő valóság. A két férfi már visszatért, ő azonban nem tud elszakadni attól a helytől, ahol utoljára tudomása szerint

HÁTTÉRGYÁR

mestere teste feküdt.

A gyász itt nem mellékes érzelmi háttér. János evangéliuma a sírás motívumára építi a jelenetet. Mária könnyek között tekint a sírba, ahol két fehér ruhás angyalt lát. Az angyalok megkérdezik tőle, miért sír. Válasza szerint elvitték az ő Urát, és nem tudja, hová tették. Szavaiban semmiféle bizonyosság nincs a feltámadásról. Mária ebben a pillanatban még a halott Jézust keresi.

A jelenet különlegességét éppen ez adja. János nem úgy mutatja be Máriát, mint aki előre tudja, mi fog történni, vagy aki a többieknél világosabban érti a feltámadás titkát. Az asszony gyászol, kérdez, és nem talál magyarázatot arra, amit lát. A későbbi felismerés ezért valódi fordulatot jelent az elbeszélésben. A történet teológiai mondanivalója nem abból születik, hogy Mária eleve különleges tudással rendelkezik, hanem abból, hogy a feltámadt Jézus szólítja meg.

Amikor hátrafordul, egy férfit lát maga előtt. Jézus az, de Mária nem ismeri fel. A férfi ugyanazt kérdezi tőle, amit az angyalok: miért sír? Majd hozzáteszi, kit keres. Mária kertésznek véli az idegent, és azt feltételezi, talán ő vitte el a holttestet. Arra kéri, mondja meg, hová

HÁTTÉRGYÁR

helyezte, hogy elvihesse.

Az evangéliumi elbeszélés különös emberi erőt kap ettől a félreértéstől. Mária annyira a halott Jézus keresésére összpontosít, hogy nem ismeri fel azt, aki előtte áll. A történet ugyanakkor János evangéliumának egyik visszatérő szerkesztési eljárását is követi: a szereplő először a látható, hétköznapi világ alapján értelmezi a történteket, majd a párbeszéd során olyan felismerésre jut, amely meghaladja korábbi gondolkodását.

A fordulat egyetlen szóval következik be. Jézus megszólítja az asszonyt: Mária.

A következő pillanatban Mária felismeri őt, és rabbinak, pontosabban a szöveg arámi alakjával „Rabbúninak” nevezi. Az evangélista fordítása szerint ez annyit jelent: Mester. Az asszony tehát nem valamilyen új címmel köszönti Jézust, hanem ugyanabban a tanítványi kapcsolatban ismeri fel, amely korábban összekötötte vele. A találkozás középpontjában a felismerés és a megszólítás áll.

A személyes néven szólítás János evangéliumában különös jelentőséget kap. A jó pásztorról szóló korábbi tanítás szerint a pásztor név szerint ismeri juhait, azok

HÁTTÉRGYÁR

pedig felismerik a hangját. Nem bizonyítható, hogy a sírkerti jelenet minden részletét tudatosan e korábbi képre építették, de a két elbeszélés között feltűnő kapcsolat van. A felismerés nem pusztán a látásból, hanem a hangból és a személyes megszólításból születik meg.

A Jézus és Mária Magdolna kapcsolatát kutató történész számára itt azonban meg kell húzni egy fontos határt. Az evangéliumi jelenet rendkívüli személyessége nem jogosít fel arra, hogy kettejük mindennapi kapcsolatáról olyan részleteket állítsunk, amelyeket a források nem közölnek. Nem tudjuk, Jézus milyen gyakran beszélt Máriával, milyen kérdéseket vitattak meg, vagy milyen különleges feladatokat bízott rá földi működése idején. János elbeszélése azt mutatja meg, milyen kapcsolatot tulajdonított a feltámadt Jézusnak és Máriának az evangélista által képviselt keresztény hagyomány.

Ez azonban így is kivételes. Az asszony nem névtelen szereplőként jelenik meg, aki csupán meghallgatja a feltámadás hírét. Jézus személyesen szólítja meg, majd feladatot ad neki. A jelenetben Mária tanítványból a többiekhez küldött hírvivővé válik.

HÁTTÉRGYÁR

A megbízatást megelőző mondat az Újszövetség sokat vitatott helyei közé tartozik. Jézus arra inti Máriát, hogy ne tartsa vissza, illetve ne kapaszkodjon belé, mert még nem ment fel az Atyához. A görög szöveg pontos árnyalatáról és az egész mondat teológiai jelentéséről évszázadok óta vitatkoznak az értelmezők.

A művészettörténetben a jelenet a latin Noli me tangere megnevezéssel vált ismertté. Ezt rendszerint a „Ne érints engem” mondattal adják vissza, ám a görög igealak tartósabb érintésre, megfogásra vagy visszatartásra is utalhat. A szöveg ezért nem feltétlenül azt állítja, hogy Mária egyáltalán nem érintheti meg Jézust. Sok értelmezés szerint inkább arról van szó, hogy a régi, földi kapcsolat nem folytatható változatlan formában.

A mondatot nem lehet kiragadni a folytatásából. Jézus nem egyszerűen elutasítja Mária közeledését, hanem azonnal feladattal bízza meg: menjen el a tanítványokhoz, és közölje velük a tőle kapott üzenetet. A személyes találkozás tehát küldetéssé változik. Mária nem maradhat meg annál a tapasztalatnál, amelyet egyedül élt át; tovább kell adnia a közösségnek.

HÁTTÉRGYÁR

Ez az egyik legerősebb érv amellett, hogy a negyedik evangélium különleges tekintélyt tulajdonít neki. A feltámadt Jézus üzenetének első közvetítőjeként jelenik meg a tanítványok előtt. Nem csupán arról számol be, hogy üres a sír, hanem arról is, hogy találkozott az Úrral. A közösség számára ez alapvető különbség. Az üres sír önmagában még többféle magyarázatra adott lehetőséget, a feltámadt Jézussal való találkozás viszont a húsvéti hit egyik központi állításává válik.

Ann Graham Brock a Mária Magdolna apostoli szerepéről írt monográfiájában különösen nagy jelentőséget tulajdonít ennek a mozzanatnak. Elemzése szerint a feltámadási hagyományokban megjelenő megbízatás nem pusztán egy történet továbbmondását jelenti, hanem összefügghet az apostoli tekintély megalapozásával is. A korai kereszténységben annak, hogy ki találkozott a feltámadt Krisztussal, és kit küldött el tanúságot tenni róla, később komoly jelentősége lett.

Brock arra is felhívja a figyelmet, hogy az evangéliumok eltérően osztják el a feltámadásról szóló tanúságtétel szerepeit. János Mária Magdolna személyes találkozását helyezi előtérbe, Lukács viszont nem beszél ilyen találkozásról, és Péter szerepét más hangsúlyokkal mutatja be. A kutató ebből arra következtet, hogy az

elbeszélések az apostoli tekintéllyel kapcsolatos korai viták nyomait is őrizhetik.

Ezzel az értelmezéssel nem minden kutató ért egyet. A szövegek eltéréseit az evangéliumok eltérő forrásaival, szerkesztési céljaival és teológiai mondanivalójával is magyarázhatjuk, anélkül, hogy minden különbség mögött tudatos versengést feltételeznénk. Mégis figyelemre méltó, hogy Mária Magdolna személye olyan hagyományokban is megőrződött, amelyek az apostoli tekintélyt elsősorban férfi tanítványokhoz kapcsolták.

János jelenetének végén Mária visszatér a tanítványokhoz. Beszámolója rövid és határozott: látta az Urat, és elmondja, amit tőle hallott. Az evangélium nem részletezi, hogyan fogadták a tanítványok a hírt. Nem számol be hosszú vitáról, kétkedésről vagy arról, hogy Péter megkérdőjelezte volna az asszony szavait. Mária teljesíti a kapott feladatot, az elbeszélés pedig továbblép a feltámadt Jézus más megjelenéseire.

A későbbi apokrif hagyományban azonban éppen az válik központi kérdéssé, hogy a férfi tanítványok elfogadták-e Mária tekintélyét. Mária evangéliuma olyan helyzetet mutat be, amelyben Péter és András kétségbe vonják az általa közvetített különleges tanítás

HÁTTÉRGYÁR

hitelességét. Ez a szöveg jóval későbbi keletkezésű, mint a Jézus életéről fennmaradt legkorábbi hagyományok, ezért nem kezelhetjük a történeti események közvetlen leírásaként. Azt azonban jól érzékelteti, hogy Mária alakja egyes korai keresztény közösségekben a tanítói tekintély és a női vezetés kérdésének jelképévé vált.

Később az „apostolok apostola” elnevezés fejezte ki legvilágosabban azt a jelentőséget, amelyet a feltámadás első hirdetőjeként tulajdonítottak neki. A cím nem szerepel szó szerint az Újszövetségben, és történeti kialakulása külön vizsgálatot igényel. A mögötte álló gondolat azonban a János-evangélium elbeszélésére vezethető vissza: az asszony a feltámadt Jézustól kap hírt és megbízatást, amelyet a többi tanítványhoz visz.

A jelenet egyúttal különös fényt vet az első keresztény közösség későbbi történetére. A kereszténység tanítása szerint a feltámadás hirdetése az apostoli küldetés alapja lett. Mária Magdolna pedig legalább az egyik legfontosabb evangéliumi hagyományban éppen ennek a küldetésnek az első közvetítőjeként szerepel. A későbbi egyháztörténetben mégis jóval kevesebb figyelem jutott a tanítói tekintélyére, mint a bűnbánatáról, könnyeiről és feltételezett korábbi életéről szóló hagyományokra.

HÁTTÉRGYÁR

A nyugati kereszténység hosszú időn át mindenekelőtt a megtért bűnös példaképét látta benne. Festmények, szobrok, prédikációk és legendák sokasága ábrázolta hosszú hajú, könnyek között vezeklő asszonyként, gyakran koponyával vagy kenetes edénnyel. Ez az alak annyira meghatározóvá vált az európai kultúrában, hogy sokan ma is úgy gondolják: Mária Magdolna azonos volt azzal a bűnös nővel, aki Lukács evangéliumában könnyekkel öntözte és hajával törölte meg Jézus lábát.

Csakhogy a kánoni evangéliumok ezt az azonosítást nem teszik meg. Mária Magdolnáról nem állítják, hogy prostituált lett volna. Nem közlik, hogy erkölcstelen életet élt, és azt sem, hogy a Lukácsnál szereplő névtelen asszony ő lett volna. A két személy összekapcsolása egy hosszú értelmezési folyamat eredménye, amelynek kialakulása évszázadokon át tartott.

Susan Haskins könyvének egyik legfontosabb tanulsága, hogy a Mária Magdolnáról kialakult kép legalább annyit árul el az őt ábrázoló korszakokról, mint magáról a történeti személyről. A középkor bűnbánó szentje, a reneszánsz érzéki szépsége, a barokk misztikus asszonya és a modern kultúra titokzatos nőalakja mind ugyanabból a néhány evangéliumi közlésből indult ki. A századok során azonban egyre több olyan tulajdonságot

HÁTTÉRGYÁR

és történetet kapcsoltak hozzá, amelyet az eredeti források nem tartalmaztak.

Ezeknek a hagyományoknak az elemzése nem jelenti azt, hogy minden későbbi vallási értelmezés értéktelen volna. A legenda, a teológia és a művészet más kérdésekre válaszol, mint a történettudomány. A középkori hívőt nem feltétlenül az érdekelte, hogy milyen dokumentumokkal bizonyítható Mária Magdolna életének egy-egy mozzanata. Sokkal inkább az, hogy személyében miként találhat példát a megtérésre, a hűségre és a Krisztus iránti szeretetre.

A történész feladata azonban az, hogy ezek között az értelmezési rétegek között különbséget tegyen. A bibliai szöveg, az apokrif hagyomány, az egyházi prédikáció és a modern regény nem azonos módon tanúskodik ugyanarról a személyről. Ha meg akarjuk közelíteni a történeti Mária Magdolnát, először el kell távolítanunk azokat a későbbi elképzeléseket, amelyek évszázadokon át eltakarták alakját.

A feladatot az is nehezíti, hogy az evangéliumok nem modern értelemben vett életrajzok. Szerzőik nem törekedtek arra, hogy Jézus valamennyi követőjének életútját bemutassák. A szereplőkről rendszerint csak

HÁTTÉRGYÁR

annyit közölnek, amennyi az adott történet vallási mondanivalójához szükséges. A hallgatásuk ezért nem feltétlenül jelenti azt, hogy valaki jelentéktelen volt. De arra sem jogosít fel, hogy a hiányzó adatokat tetszés szerint kiegészítsük.

Mária Magdolna esetében a bizonytalanság különösen nagy. A szövegekben néha úgy jelenik meg, mintha a női követők legfontosabb képviselője volna, máskor viszont egyszerűen egyike azoknak az asszonyoknak, akik Jézus szolgálatában álltak. Egyes hagyományok különleges kinyilatkoztatást és tanítói tekintélyt tulajdonítanak neki, mások kizárólag a gyógyulását vagy a feltámadásnál betöltött tanúi szerepét említik.

A legfontosabb következtetés ezért nem az, hogy a későbbi hagyomány egyik vagy másik képe minden részletében igaz lenne. Sokkal inkább az, hogy a történeti Mária Magdolna emlékezete több, egymástól eltérő irányban fejlődött tovább. A legkorábbi rétegben Jézus követőjeként és a feltámadás tanújaként találkozunk vele. A későbbi évszázadokban pedig az apostoli tekintély, a különleges tudás, a megtérés és a női szentség egyik meghatározó alakjává válik.

HÁTTÉRGYÁR

A sírkerti jelenethez visszatérve egy másik kérdés is felvetődik. Vajon miért őrizte meg a keresztény hagyomány éppen Mária Magdolna nevét ilyen következetesen? A puszta irodalmi megformálás nem zárható ki, mégis figyelemre méltó, hogy több, egymástól különböző elbeszélésben is ugyanaz az asszony kapcsolódik a történet végső fordulatához. A kutatás számára ez legalábbis komolyan mérlegelendő történeti emléket jelent.

Karen L. King szerint a hagyományok ilyen széles körű jelenléte alapján megalapozottan felvethető, hogy Mária Magdolna nemcsak Jézus életében, hanem halála után is jelentős szerepet tölthetett be a korai keresztény mozgalom valamelyik közösségében. Ez fontos lehetőség, de nem bizonyosság. Nem ismerjük egyetlen általa alapított gyülekezet történetét sem, és nincs olyan hiteles dokumentumunk, amely közvetlenül beszámolna későbbi tanítói működéséről.

Mégsem csupán a hiányzó dokumentumokból indulhatunk ki. Azt is mérlegelnünk kell, hogy az ókorban különösen a nők tevékenységéről maradt fenn kevés írásos bizonyíték. A Jézus körüli asszonyok többségéről még annyit sem tudunk, mint Mária Magdolnáról. Ezért a neve következetes fennmaradása az evangéliumi

HÁTTÉRGYÁR

hagyományban önmagában is jelentős.

A János-evangélium végül egy egyszerű, de súlyos tartalmú közléssel zárja Mária szerepét a sírkerti történetben. Elment a tanítványokhoz, és elmondta nekik, hogy látta az Urat. Nincs hosszú beszéd, nincs ünnepélyes beiktatás, és nem kapunk részletes leírást arról, milyen tekintély illette meg ezt követően. A szöveg számára a tanúságtétel a fontos. Mária találkozott a feltámadt Jézussal, majd teljesítette a kapott küldetést.

Kétezer év keresztény hagyománya, legendák, viták és műalkotások sokasága nőtt ki ebből a rövid elbeszélésből. A történeti személy azonban továbbra is részben rejtve marad előttünk. Ahhoz, hogy közelebb kerülhessünk hozzá, vissza kell térnünk arra a vidékre, ahol a neve először értelmet kapott, és ahol feltehetően találkozott azzal a tanítóval, akinek követőjeként bekerült a történelembe.

Ez a vidék Galilea volt. A neve pedig Magdala emlékét őrizte.

HÁTTÉRGYÁR

2. fejezet – Magdala, a Galileai-tenger városa

A Galileai-tenger nyugati partján, Tiberiastól északra, az első században egy jelentős település feküdt. Lakói a tó halászatából, a környező földek terményeiből és a helyi kereskedelemből éltek. A település neve a zsidó hagyományban Magdala alakban maradt fenn, bár az ókori földrajzi nevek azonosítása és a különböző elnevezések kapcsolata körül máig vannak viták. A mai Migdal közelében folytatott régészeti feltárások mindenesetre olyan első századi település maradványait hozták napvilágra, amely fontos támpontot kínál annak a világnak a megismeréséhez, amelyből Mária Magdolna származhatott.

Az evangéliumok nem nevezik meg Mária apját, férjét vagy más családtagját. A nevét egy földrajzi jelző különbözteti meg a többi Máriától. Az Újszövetségben ez korántsem mellékes körülmény, hiszen a Mária név rendkívül gyakori volt a korabeli zsidó társadalomban. Az evangéliumok több, egymástól különböző asszonyt is említenek ezen a néven, akiket lakóhelyük, családi kapcsolataik vagy más jellemzőjük segítségével azonosítanak.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna esetében a földrajzi megjelölés vált a személyazonosság legfontosabb részévé. A görög evangéliumi szövegekben a Magdaléné alak szerepel, amelyet rendszerint a Magdalából származó nő megjelöléseként értelmeznek. Ez az azonosítás a történeti kutatásban széles körben elfogadott, de az ókori névhasználat minden részletét nem ismerjük. A névből például nem tudjuk megállapítani, hogy Mária ott született-e, egész gyermekkorát ott töltötte-e, vagy életének valamely későbbi szakaszában kapcsolódott a településhez.

Az a néhány adat, amelyet Mária Magdolnáról ismerünk, könnyen arra csábíthatna bennünket, hogy az ókori Galileáról rendelkezésünkre álló ismeretek segítségével teljes életrajzot alkossunk. Tudjuk, milyen lehetett egy tóparti település gazdasága, milyen vallási szokások szerint éltek a zsidó közösségek, és milyen viszonyban álltak egymással a helyi elit tagjai, a földművesek, a halászok és a kereskedők. Mindez azonban nem árulja el, hogy Mária családja milyen vagyoni helyzetben volt, mivel foglalkozott, vagy milyen személyes körülmények között hagyta el korábbi életét.

A galileai háttér mégis nélkülözhetetlen. Jézus mozgalma nem légüres térben született meg, és követői

HÁTTÉRGYÁR

nem társadalmi kapcsolataiktól függetlenül csatlakoztak hozzá. A Galileai-tenger környékének települései a helyi gazdaság, a vallási hagyományok és a hatalmi viszonyok sűrű hálózatában éltek. Az innen származó Mária számára Jézus követése olyan döntést jelenthetett, amely addigi életének számos megszokott kapcsolatát megváltoztatta.

Galilea Jézus nyilvános működésének idején Heródes Antipász uralma alatt állt. Antipász Nagy Heródes fia volt, aki apja birodalmának felosztása után Galileát és Pereát kormányozta. A római politikai rendszerhez kötődő uralmát a helyi társadalom különböző csoportjai eltérően élhették meg. A hatalom központja, a földbirtokviszonyok alakulása, az adóztatás és a városfejlesztés mind befolyásolták a lakosság életét.

Antipász uralkodásának egyik leglátványosabb vállalkozása Tiberias városának megalapítása volt a tó nyugati partján. Az új település a fejedelmi hatalom fontos központjává vált, és megváltoztatta a környék gazdasági és társadalmi kapcsolatait. Magdala földrajzi közelsége miatt aligha maradhatott teljesen kívül azokon a folyamatokon, amelyek a tóparti térséget átalakították.

HÁTTÉRGYÁR

A Galileai-tenger környékén a halászat jelentős megélhetési forrás volt. Az evangéliumok is több olyan tanítványról beszélnek, akik halászként dolgoztak, mielőtt Jézus követőivé váltak. Simon Péter és András, valamint Zebedeus fiai ebben a világban mozogtak. A halászat azonban nem csupán a vízre szálló férfiak munkájából állt. A kifogott halat feldolgozni, tartósítani, szállítani és értékesíteni kellett, ami különféle foglalkozásokat és gazdasági kapcsolatokat feltételezett.

A Magdala környékére vonatkozó történeti és régészeti adatok alapján a halfeldolgozás és a kereskedelem fontos szerepet játszhatott a település életében. Ugyanakkor az ókori Taricheai és Magdala pontos azonosításának kérdésében óvatosság szükséges. A görög eredetű Taricheai elnevezés a halfeldolgozással, különösen a sózással hozható kapcsolatba, de ebből nem következik automatikusan, hogy a település valamennyi lakója ugyanahhoz a gazdasági tevékenységhez kötődött.

Az első századi Galilea társadalma összetettebb volt annál, mint amit a vidéki szegénységről alkotott egyszerű kép sugallhat. A földművesek és a halászok mellett kereskedők, kézművesek, vallási tisztségviselők és tehetősebb családok is éltek itt. A települések között jelentős különbségek lehettek, és a görög-római kultúra

hatása sem egyformán érvényesült mindenütt. A helyi zsidó vallási hagyományok, a politikai fennhatóság és a gazdasági kapcsolatok egymás mellett formálták a térség életét.

Mária Magdolna feltehetően ebben a sokféle hatásnak kitett társadalmi környezetben nevelkedett. A családi és vallási szokások fontos szerepet tölthettek be életében, de nem tudjuk, milyen műveltséggel rendelkezett, tudott-e olvasni, vagy mennyire ismerte a Szentírás szövegeit. Az sem bizonyítható, hogy Jézussal való találkozása előtt részt vett volna valamely vallási mozgalomban.

A zsidó társadalomban a család a vallási, gazdasági és társadalmi élet egyik alapvető kerete volt. Az asszonyok helyzetét nagymértékben meghatározta a rokonságuk, a házasságuk és a család vagyoni állapota. Ezzel együtt téves volna úgy leírni az első századi zsidó nőket, mintha semmiféle gazdasági önállósággal vagy társadalmi mozgástérrel nem rendelkezhettek volna. A fennmaradt ókori források és későbbi dokumentumok változatos élethelyzeteket mutatnak, bár a különböző korszakokból és vidékekről származó adatokat nem lehet minden további nélkül Galileára alkalmazni.

HÁTTÉRGYÁR

Az Újszövetségben is találkozunk olyan asszonyokkal, akik saját javaikkal rendelkeznek, másokat vendégül látnak, közösségeket támogatnak, vagy fontos szerepet töltenek be a vallási életben. Különösen a kereszténység későbbi terjedése során jelennek meg olyan női patrónusok, akik otthonukat és anyagi lehetőségeiket az új közösségek rendelkezésére bocsátják. Ezekből a példákból azonban nem vezethető le közvetlenül Mária Magdolna anyagi helyzete.

Az ő esetében Lukács evangéliuma adja az egyetlen kifejezett támpontot. A szerző szerint Jézus mellett olyan asszonyok is jártak, akik saját vagyonukból vagy javaikból gondoskodtak róla és követőiről. A felsorolásban elsőként Mária Magdolna szerepel. Ebből számos kutató arra következtet, hogy Mária bizonyos fokú gazdasági önállósággal rendelkezhetett.

Susan Haskins külön hangsúlyozza, hogy Mária Magdolnát az evangélium nem férje vagy apja révén azonosítja. Miközben Johannáról megtudjuk, hogy Kúzának, Heródes egyik intézőjének felesége, Mária nevét csupán származási helyéhez kötik. Haskins ezt Mária lehetséges függetlenségének egyik jelének tekinti.

HÁTTÉRGYÁR

A következtetés figyelemre méltó, de óvatosan kell kezelnünk. A férj említésének hiánya nem bizonyítja, hogy Mária hajadon, özvegy vagy elvált lett volna. Az evangéliumi elbeszélés egyszerűen nem közöl adatot családi állapotáról. Az is elképzelhető, hogy a Magdalából származó megjelölés azért maradt fenn, mert a korai hagyományban így ismerték, és ez elegendőnek bizonyult a többi Máriától való megkülönböztetéséhez.

Karen L. King egy további problémára is rámutat. Véleménye szerint nem vehető bizonyosra, hogy Lukács a Mária Magdolna vagyoni helyzetére vonatkozó közlést közvetlenül a Jézus korából származó hagyomány alapján írta meg. Elképzelhető, hogy az evangélista saját korának keresztény közösségeiből ismert női támogatók szerepét vetítette vissza a korábbi időszakra. King ezért fontos, de történetileg nem teljesen biztos adatként kezeli Lukács beszámolóját.

A két megközelítés közötti különbség jól mutatja a történeti rekonstrukció nehézségeit. Egyfelől az evangéliumban szereplő leírás teljesen hihető egy olyan vallási mozgalom esetében, amelynek tagjai hosszabb ideig úton voltak, és működésükhöz anyagi támogatásra szorultak. Másfelől a leírás illeszkedik a későbbi

HÁTTÉRGYÁR

keresztény közösségek társadalmi viszonyaihoz is. A történésznek mindkét lehetőséget mérlegelnie kell.

A Magdala környékén végzett régészeti kutatások fontosabbá tették a történeti környezet pontos megrajzolását. Az első századi zsinagóga maradványai, a vallási élethez kapcsolódó építészeti elemek és a település más feltárt részei azt mutatják, hogy a térségben a zsidó vallási hagyományok élő és szervezett közösségi életet határoztak meg. Különösen figyelemre méltó az úgynevezett magdalai kő, amelynek díszítése a jeruzsálemi templom világával hozható kapcsolatba.

Az ilyen régészeti leletek azonban nem kínálnak közvetlen betekintést Mária Magdolna személyes életébe. Egy zsinagóga létezése nem bizonyítja, hogy Mária ott imádkozott, ahogyan az sem állítható, hogy egy feltárt házban lakott volna. A régészet a környezetet segít megérteni, nem pedig a hiányzó életrajzot pótolja. A különbség különösen fontos egy olyan vallási személy esetében, akinek alakjához évszázadok alatt számtalan helyi hagyomány és zarándokhely kapcsolódott.

A település jelentőségét az is megvilágítja, hogy Jézus tevékenységének központja sokáig Galilea volt. A szinoptikus evangéliumok szerint tanítása és gyógyító

HÁTTÉRGYÁR

működése elsősorban a tó környékének városaihoz és falvaihoz kapcsolódott. Kafarnaum, Betszaida, Korozain és más települések a történetek visszatérő helyszínei. Mária Magdolna ebben a földrajzi közegben csatlakozhatott Jézus követőihez, bár a találkozás konkrét helyét nem ismerjük.

Az evangéliumok Jézus mozgalmát vándorló közösségként ábrázolják. Jézus településről településre járt, tanított, gyógyított, és az Isten országának közelségét hirdette. Követői között voltak, akik korábbi foglalkozásukat vagy megszokott életkörülményeiket hátrahagyva csatlakoztak hozzá. Az ilyen döntés jelentős személyes és társadalmi következményekkel járhatott.

Egy nő számára különösen összetett lehetett a csatlakozás kérdése. Ha családja volt, annak kötelékeihez kellett viszonyulnia; ha saját jövedelemmel rendelkezett, gazdasági életét is átalakíthatta a tanítványi közösséghez való tartozás. A hosszabb utazások, az idegen településeken való tartózkodás és a különböző társadalmi helyzetű emberekkel való együttműködés új tapasztalatokat jelenthettek. Mária Magdolna egyéni helyzetéről azonban nem tudjuk megállapítani, ezek közül mely nehézségekkel kellett ténylegesen szembenéznie.

HÁTTÉRGYÁR

A Jézushoz csatlakozó nők történetének megértésében különösen fontos, hogy ne kizárólag a későbbi egyházi szerepfelfogásokból induljunk ki. Az első századi Jézus-mozgalom még nem rendelkezett a későbbi keresztény egyház intézményeivel. A tizenkét apostol kiválasztása, a tanítványok különböző csoportjai és a Jézust támogató asszonyok jelenléte olyan közösségi viszonyokat tükröznek, amelyekből csak fokozatosan alakultak ki a későbbi tisztségek és hierarchiák.

Mária Magdolna szerepét ezért nem lehet egyszerűen azzal a kérdéssel eldönteni, hogy viselt-e olyan tisztséget, amelyet később az egyházban apostolinak vagy vezetőinek neveztek. Sokkal fontosabb megvizsgálni, milyen feladatokat tulajdonítanak neki a források, milyen eseményeknél jelenik meg, és milyen kapcsolatban áll a többi tanítvánnyal.

A szövegekben Mária neve többször olyan asszonyok felsorolásának élén áll, akik Jézust követték. Ez nem bizonyít formális vezetői pozíciót, de arra utalhat, hogy a hagyomány különösen jelentős személyként őrizte meg. Feltűnő az is, hogy Mária Magdolna nem valamilyen hosszabb tanítóbeszéd révén kerül az evangéliumok középpontjába. Jézus földi működésének időszakában egyetlen olyan részletes párbeszédet sem őriztek meg

HÁTTÉRGYÁR

vele, amely összevethető volna például a samáriai asszonnyal folytatott jánosi beszélgetéssel.

A legkorábbi róla szóló történetek tehát egyszerre beszédesek és hallgatagok. Megőrizték, hogy Jézus követője volt, és kiemelkedő helyet biztosítottak neki a kereszthalál és a feltámadás eseményeinél. Arról azonban jóval kevesebbet közölnek, milyen volt Mária szerepe a Jézus mellett töltött hónapokban vagy években.

Az evangéliumi hagyomány másik lényeges sajátossága, hogy Mária Magdolnát mindenekelőtt személyes tapasztalatai révén kapcsolja Jézushoz. Lukács egy rendkívüli gyógyulás emlékét őrizte meg, János pedig a feltámadt Jézussal való találkozását állította középpontba. A történet két szélső pontján tehát egy-egy meghatározó vallási élmény áll. A köztes időszakról sokkal kevesebbet tudunk.

Ez a szerkezet már a későbbi hagyomány számára is lehetőséget adott arra, hogy Mária életét megtérés és hűség történeteként értelmezze. Egy asszony, akit Jézus megszabadított valamilyen súlyos megpróbáltatástól, csatlakozott hozzá, majd a kereszthalálig és a feltámadásig kitartott mellette. Az ilyen történet természetes módon vált a keresztény prédikációk és

elmélkedések egyik kedvelt témájává.

A történésznek azonban itt ismét óvatosnak kell lennie. A Lukács által említett gyógyulásból nem következik automatikusan, hogy Mária korábban erkölcstelen életet élt. A „hét démon” megjelölés sem ad felhatalmazást arra, hogy későbbi vallási kategóriákat vetítsünk vissza az első századi történetre. A megszállottság és a betegség korabeli értelmezése sokkal összetettebb volt, mint ahogyan azt a középkori bűnbánati hagyomány gyakran bemutatta.

Mária Magdolna alakját ezért nem a későbbi bűnös nő történetéből kell visszafelé megértenünk. Először annak a zsidó asszonynak az élethelyzetét kell vizsgálnunk, aki Galileából érkezett, és valamilyen módon Jézus tanítványi köréhez csatlakozott. Még ha személyes életének számos részlete ismeretlen is marad, a társadalmi és vallási környezet megrajzolása közelebb visz ahhoz, hogy megértsük döntésének lehetséges súlyát.

A Magdala név a későbbi évszázadokban fokozatosan elveszítette eredeti földrajzi jelentésének egy részét. Az európai keresztény kultúrában Magdaléna vagy Magdolna már elsősorban nem egy galileai település lakóját, hanem egy szentet jelölt, akinek alakja a

HÁTTÉRGYÁR

megtéréshez, a bűnbánathoz és a Krisztus iránti szeretethez kapcsolódott. A származási hely emléke megmaradt ugyan a névben, de maga a történeti környezet sokszor háttérbe szorult.

Pedig Galilea nélkül Mária Magdolna történetének első szakasza aligha érthető meg. Jézus követése a vallási várakozásokkal, politikai feszültségekkel és társadalmi különbségekkel teli térségben olyan választás lehetett, amely megváltoztatta egy ember életének irányát. Mária pontos indítékait nem ismerjük, de a későbbi hagyomány azt mutatja, hogy a Jézushoz való csatlakozás nem rövid ideig tartó érdeklődés maradt számára.

A következő kérdés így adódik: mi indíthatta arra, hogy elhagyja korábbi életét, és kövesse a galileai tanítót? Az egyetlen konkrét személyes előzmény, amelyet az evangélium megőrzött, egy különös és sokat vitatott közlés. Lukács szerint Mária Magdolnából hét démon távozott.

Ennek a mondatnak az értelmezése döntően befolyásolta a róla alkotott képet. A következő évszázadokban a hét démont gyakran a bűnökkel, a testiség veszélyeivel és a megtérés szükségességével kapcsolták össze. Az első századi szöveg azonban nem

HÁTTÉRGYÁR

ezt mondja. Ahhoz, hogy megértsük, mit jelenthetett a közlés Mária Magdolna történetében, először a korabeli betegség- és démonfelfogást kell megvizsgálnunk.

HÁTTÉRGYÁR

3. fejezet – A hét démon titka

Lukács evangéliumában Mária Magdolna először egy rövid felsorolásban jelenik meg. A szerző arról számol be, hogy Jézus városról városra és faluról falura járva hirdette az Isten országát. Vele volt a tizenkét tanítvány, valamint néhány asszony, akik korábban betegségekből és gonosz lelkek hatalmából szabadultak meg. A felsorolásban elsőként Mária Magdolna szerepel, akiből hét démon távozott.

A közlés szűkszavúsága különösen feltűnő. Nem tudjuk meg, milyen körülmények között történt a gyógyulás, mennyi ideig tartott Mária korábbi állapota, és milyen tünetekkel járt. Lukács nem ír le ördögűzési jelenetet, nem idézi Jézus szavait, és nem számol be arról sem, miként reagáltak a jelenlévők. Egyszerűen megemlíti a gyógyulás tényét, majd az asszonyt Jézus követői között mutatja be.

Ez az egyetlen mondat mégis meghatározó jelentőségűvé vált Mária Magdolna későbbi megítélésében. A keresztény értelmezők évszázadokon keresztül próbálták megfejteni a hét démon jelentését, és sokan olyan következtetéseket vontak le belőle, amelyeknek az eredeti szövegben nincs közvetlen

HÁTTÉRGYÁR

alapjuk. A démonok a bűnök jelképévé váltak, a gyógyulásból megtérés lett, Mária korábbi életét pedig egyre gyakrabban a testi vágyak és az erkölcsi bukás történeteként beszélték el.

A félreértés egyik oka, hogy a mai olvasó számára a démoni megszállottság fogalma egészen mást jelenthet, mint az első századi vallási világban. A modern ember hajlamos arra, hogy a bibliai történetekben szereplő démonokat vagy szó szerint értelmezze, vagy valamely ismert betegség jelképes megnevezésének tekintse. Az ókori gondolkodás azonban nem választotta el olyan élesen egymástól a testi betegséget, a lelki szenvedést és a természetfelettinek tulajdonított hatásokat, mint a modern orvostudomány.

A zsidó vallási hagyományban a démonokhoz és gonosz lelkekhez kapcsolódó elképzelések többféle formában léteztek. Egyes szövegek betegségek, mások erkölcsi vagy szellemi zavarok hátterében feltételeztek ártó erőket. A második templom korának zsidó irodalmában a démonok a teremtett világ rendjét fenyegető hatalmakhoz is kapcsolódhattak. A beteg ember gyógyulását így nem pusztán testi állapotának javulásaként, hanem a romboló erőktől való megszabadulásként is értelmezhették.

HÁTTÉRGYÁR

Az evangéliumokban Jézus gyógyító tevékenysége szorosan összekapcsolódik az Isten országának meghirdetésével. A betegek meggyógyítása és a gonosz lelkek kiűzése annak jeleként jelenik meg, hogy Isten uralma már a jelenben megtapasztalható. A gyógyulás nem önmagában álló csodás esemény, hanem a Jézus által hirdetett vallási üzenet része.

Mária Magdolna történetének megértéséhez ezért fontosabb a gyógyulás vallási jelentőségét vizsgálnunk, mint utólagos orvosi diagnózist felállítanunk. Az evangélium nem ad ehhez elegendő adatot. Nem tudjuk, hogy a hét démonként leírt állapot testi betegséggel, pszichés szenvedéssel, a korabeli vallási gondolkodás valamely más kategóriájával vagy többféle tapasztalattal függött-e össze.

A szövegben szereplő hetes szám külön figyelmet érdemel. A bibliai hagyományban a hét gyakran a teljességhez, a lezárt időszakhoz vagy valamely állapot hangsúlyozott mértékéhez kapcsolódik. A teremtéstörténet hét napja, a hetedik nap megszentelése és számos más bibliai példa mutatja a szám különleges jelentőségét. Ebből azonban nem következik, hogy minden hetes számot tartalmazó közlés mögött azonos szimbolikus tartalom áll.

HÁTTÉRGYÁR

Esther de Boer felveti annak lehetőségét, hogy Lukács közlése a megszállottság és a megszabadulás teljességét kívánja hangsúlyozni. Eszerint a hét démon nem feltétlenül hét elkülöníthető betegséget vagy hét különálló gonosz erőt jelöl, hanem Mária korábbi szenvedésének rendkívüli súlyosságát fejezheti ki. Más értelmezések a démonok számát a későbbi keresztény bűnfelfogás kialakulásával hozzák kapcsolatba, ám az ilyen összefüggések történeti bizonyító ereje lényegesen kisebb.

A hét főbűn keresztény tanának kialakulása jóval későbbi folyamat volt. Ezért módszertanilag hibás lenne Lukács közlését úgy olvasni, mintha a hét démon már eleve a hét főbűn valamelyik későbbi felsorolását jelentette volna. A korai kereszténység aszketikus és erkölcsi gondolkodásában idővel különféle rendszerek alakultak ki a bűnös hajlamok osztályozására. Ezeket azonban nem lehet közvetlenül visszavetíteni Mária Magdolna életére.

A történeti kérdés másik oldala az, hogy mennyire tekinthetjük megbízhatónak a gyógyulásról szóló hagyományt. Lukács a kánoni evangéliumok közül egyedüliként közli ezt az adatot a legkorábbi szövegrétegben. Márk evangéliumának hosszabb, később

hozzákapcsolt befejezése szintén említi, hogy Jézus hét démont űzött ki Máriából, de ez a szakasz a szövegkritikai kutatás szerint nem tartozik Márk eredeti lezárásához.

A két közlés ezért nem tekinthető két egymástól független, azonos korú tanúságtételnek. A hosszabb márki befejezés feltehetően már ismert evangéliumi hagyományokat foglal össze, így a Mária gyógyulására vonatkozó adat történeti értékelése elsősorban Lukács beszámolóján alapul.

Karen L. King különösen óvatosan közelíti meg ezt a kérdést. Mária evangéliumáról írt monográfiájában amellett érvel, hogy a hét démon története kizárólag Lukács önálló közlésére vezethető vissza, és felveti annak lehetőségét, hogy a hagyomány kialakulását Mária későbbi tekintélyének megítélése is befolyásolhatta. King szerint nem zárható ki, hogy egyes keresztény elbeszélések a korábban megszabadított, segítségre szoruló asszony szerepét hangsúlyozták, miközben kevésbé tették láthatóvá tanítói tekintélyét.

Ez az értelmezés különösen érdekes, de maga is hipotézis. Nincs olyan közvetlen bizonyítékunk, amely igazolná, hogy a hét démonról szóló hagyományt

HÁTTÉRGYÁR

tudatosan Mária Magdolna tekintélyének gyengítésére találták volna ki. Ugyanilyen fontos, hogy az ókori vallási világban a súlyos szenvedésből való megszabadulás nem feltétlenül jelentett szégyent vagy társadalmi hitelvesztést. Egy rendkívüli gyógyulás éppenséggel különleges isteni kegyelem jeleként is megjelenhetett.

A történeti rekonstrukció során ezért két eltérő kérdést kell megkülönböztetnünk. Az egyik az, hogy Mária Magdolna valóban átélt-e egy olyan gyógyulást, amely később Jézushoz való csatlakozásának magyarázatává vált. A másik az, hogy az erről szóló közlést Lukács és a későbbi keresztény értelmezők milyen célból használták fel. A második kérdésről jóval többet tudhatunk, mint az elsőről.

Az evangéliumokban több alkalommal találkozunk olyan emberekkel, akik Jézus gyógyító tevékenysége révén kerülnek kapcsolatba vele. A gyógyulás olykor a hit felismeréséhez, máskor a közösségbe való visszatéréshez kapcsolódik. Az elbeszélések egyik visszatérő motívuma, hogy a betegségtől vagy megszállottságtól szenvedő ember korábbi kirekesztettsége megszűnik, és új kapcsolatokat alakíthat ki.

HÁTTÉRGYÁR

A gerázai megszállottról szóló történet például azt mutatja be, hogy egy férfi a sírok között él, nem tudják megfékezni, és állapota elszakítja őt a megszokott közösségi élettől. Jézus gyógyítása után a férfi ismét rendezett állapotban jelenik meg. Az elbeszélés kifejezetten hangsúlyozza a változást. A gyógyulás itt nem csupán a szenvedés megszűnését jelenti, hanem a társadalmi és emberi kapcsolatok helyreállítását is.

Nem tudjuk, hogy Mária Magdolna esetében hasonló körülményekről beszélhetünk-e. Lukács semmit nem ír korábbi életkörülményeiről, és nem állítja, hogy a társadalom kirekesztette volna. Mégis elképzelhető, hogy az általa említett megszabadulás Mária személyes életének meghatározó fordulatává vált. Egy olyan tapasztalat, amelyet valaki rendkívüli segítségként élt meg, tartós kötődést teremthetett a gyógyító személyéhez.

Ez a lehetőség fontos, mert segíthet megérteni a Jézushoz fűződő kapcsolat egyik lehetséges alapját. A későbbi evangéliumi hagyományban Mária Magdolna azok között szerepel, akik nem hagyták el Jézus történetét a kereszthalál pillanatában. Hűsége a keresztény elbeszélések egyik legállandóbb jellemzője. Felvethető, hogy egy korábbi személyes gyógyulás

különösen erős hálát és ragaszkodást válthatott ki belőle.

A két esemény közötti közvetlen oksági kapcsolat azonban nem bizonyítható. Nem tudjuk, miért maradt Jézus mellett, és miért őrizte meg a hagyomány éppen az ő nevét a kereszthalál tanúi között. Az emberi viszonyok történeti értelmezésében mindig fennáll annak veszélye, hogy a későbbi cselekedetekből próbáljuk visszafejteni egy korábbi döntés pontos lelki indítékait.

Mária esetében ezért nem lenne helyes egyetlen érzelemre visszavezetni a tanítványságát. Lehetett benne hála, vallási meggyőződés, személyes szeretet, a Jézus tanításába vetett hit, valamint a közösséghez való tartozás igénye. Ezek egymást sem zárják ki, és elképzelhető, hogy életének különböző szakaszaiban más-más tényező kapott nagyobb jelentőséget. A források azonban nem teszik lehetővé, hogy ezt a belső történetet biztosan rekonstruáljuk.

A hét démonról szóló közlés későbbi értelmezése ettől fokozatosan eltávolodott. Amikor a nyugati keresztény hagyomány Mária Magdolnát a bűnbánó asszonnyal azonosította, a démonokat egyre gyakrabban az erkölcsi romlottság bizonyítékának tekintették. Az eredetileg gyógyulásról szóló mondat így egy feltételezett bűnös

HÁTTÉRGYÁR

élet előtörténetévé alakult.

A változás megértéséhez különösen fontos Lukács evangéliumának szerkezete. A hetedik fejezet végén egy névtelen asszony jelenik meg, aki egy farizeus házában Jézus lábához lép, könnyeivel öntözi, hajával megtörli, majd olajjal megkeni. Az elbeszélő bűnös asszonyként mutatja be, Jézus pedig a megbocsátásról és a szeretetről beszél vele kapcsolatban. Közvetlenül ezután, a nyolcadik fejezet elején következik a Jézust támogató asszonyok felsorolása, köztük Mária Magdolna nevével.

A két szakasz közelsége később nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a névtelen bűnös asszonyt Mária Magdolnával azonosítsák. Az evangéliumi szöveg azonban nem állítja, hogy ugyanarról a személyről volna szó. Lukács nem mondja meg a bűnös asszony nevét, és a következő fejezetben nem utal arra, hogy a korábban bemutatott történet szereplője most ismét megjelenne.

Esther de Boer részletesen bemutatja, hogyan kapcsolódott össze a különböző evangéliumi nőalakok története. A bűnös asszony, Mária Magdolna és Betániai Mária személyét egyes nyugati értelmezők fokozatosan egyetlen életrajzzá formálták. Ebben az összevont történetben az asszony korábban bűnös életet élt, Jézus

HÁTTÉRGYÁR

megbocsátott neki, majd hűséges tanítványaként követte egészen a kereszthalálig és a feltámadásig.

Az így létrejött életrajz rendkívül alkalmas volt arra, hogy a keresztény prédikációban a megtérés példájaként szolgáljon. A súlyos bűnökből megszabaduló asszony Krisztus egyik leghűségesebb követőjévé vált, és végül elsőként hirdethette a feltámadás örömhírét. A történet erkölcsi és vallási üzenete világos volt: a megtérés minden ember előtt nyitva áll, és a korábbi bűnök nem akadályozhatják meg az Istennel való kapcsolat megújulását.

Ez a teológiai gondolat azonban nem bizonyítja, hogy Mária Magdolna valóban azonos lett volna az evangéliumok más nőalakjaival. A későbbi hagyomány olyan összefüggéseket teremtett, amelyeket a legkorábbi szövegek nem tesznek egyértelművé. A történésznek ezért külön kell vizsgálnia az egyes elbeszéléseket, mielőtt személyazonosságot feltételezne közöttük.

A Mária Magdolna prostituáltként való ábrázolása még egy további értelmezési lépést igényelt. A Lukácsnál szereplő névtelen asszonyt a szöveg bűnösnek nevezi, de nem közli, milyen bűnöket követett el. Az a feltevés, hogy a bűn elsősorban szexuális természetű volt, a későbbi

HÁTTÉRGYÁR

értelmezésekben erősödött meg. Amikor ezt összekapcsolták Mária Magdolna hét démonával, létrejött egy olyan alak, akinek erkölcsi múltjáról a kánoni evangéliumok valójában nem beszélnek.

Jane Schaberg és Susan Haskins munkái különösen részletesen elemzik ezt a folyamatot. Mindketten hangsúlyozzák, hogy a Mária Magdolnáról kialakult későbbi kép szorosan összefügg a nők vallási szerepének, erkölcsi megítélésének és szexualitásának történetével. A bűnbánó Magdolna alakja évszázadokon át egyszerre fejezte ki a megtérés lehetőségét és a női testtel kapcsolatos vallási szorongásokat.

Mindez nem jelenti azt, hogy a középkori kereszténység kizárólag negatív szerepet tulajdonított volna Mária Magdolnának. Éppen ellenkezőleg: a szent tisztelete rendkívül népszerűvé vált, és sokan a bűnbánat, az Isten iránti szeretet és a kitartó hit kivételes példáját látták benne. A hozzá intézett imádságok, a róla szóló prédikációk és a tiszteletére emelt templomok a vallásos élet fontos részévé váltak.

A probléma nem maga a tisztelet, hanem az, hogy a későbbi értelmezések gyakran háttérbe szorították a történeti személyről megőrzött korábbi adatokat. Mária

HÁTTÉRGYÁR

Magdolna alakját olyan erkölcsi történetbe illesztették, amelynek részleteit az evangéliumok nem tartalmazták. Így a feltámadás tanújából egyre inkább a megtérő bűnös lett a nyugati keresztény képzeletben.

A hét démon történetének eredeti jelentése mindeközben fokozatosan elhomályosult. A korabeli vallási nyelvezetben a gonosz lelkektől való megszabadulás a gyógyulás és az isteni hatalom megtapasztalásának egyik formája volt. A későbbi hagyomány ezzel szemben a démonokat gyakran az erkölcsi bukás jelképeiként értelmezte, és olyan személyes múltat kapcsolt Máriához, amelyet nem tudunk történetileg igazolni.

Ha visszatérünk Lukács rövid közléséhez, más kép bontakozik ki. A szerző nem Mária bűneit sorolja fel, nem vezekléséről beszél, és nem a társadalmi kitaszítottságát hangsúlyozza. Egy asszonyt mutat be, aki korábban súlyosnak leírt megpróbáltatásból szabadult meg, majd Jézus követői között találta meg a helyét.

Ez az első biztos szöveges összefüggés, amelyben Mária Magdolna megjelenik Jézus nyilvános működése során. Mindez fontos, mert arra utal, hogy az evangéliumi hagyomány nem pusztán a kereszthalál után

kapcsolta őt Jézus történetéhez. A gyógyulásról szóló adat és a női követők felsorolása azt a képet erősíti, hogy Mária már Jézus galileai működésének idején a tanítványi közösséghez tartozott.

Az sem mellékes, hogy Lukács Mária nevét az asszonyok felsorolásának élére helyezi. Ez összhangban áll azzal a hagyománnyal, amely a kereszthalál és a feltámadás elbeszéléseiben is különösen jelentős szerepet tulajdonít neki. Nem tudjuk, hogy ez a névsorrend formális közösségi rangsort tükröz-e, de a hagyományban elfoglalt helye mindenképpen figyelmet érdemel.

A hét démon kérdése így végül visszavezet bennünket a könyv egyik alapvető problémájához. Mennyire ismerhetjük meg egy ókori személy életét azokból az elbeszélésekből, amelyeket vallási célból írtak róla? A történeti kutatás sokat elmondhat a források keletkezéséről, a korabeli gondolkodásról és a későbbi értelmezések alakulásáról. Arra azonban nem képes, hogy a hiányzó személyes emlékeket visszaadja.

Mária Magdolna gyógyulásáról nem ismerünk szemtanúi beszámolót. Nem tudjuk, hány éves lehetett, milyen életet élt előtte, és hogyan változott meg a

HÁTTÉRGYÁR

mindennapokban a Jézussal való kapcsolatának hatására. A későbbi keresztény hagyomány ugyan sok történetet alkotott róla, de ezeknek jelentős részét nem tekinthetjük hiteles életrajzi adatnak.

Azt viszont már a könyv történetének ezen a pontján is megállapíthatjuk, hogy Mária Magdolna nem pusztán a húsvéti események mellékszereplőjeként került be a keresztény emlékezetbe. Lukács szerint már korábban is Jézussal járt, a női követők egyikeként támogatta a közösséget, és személyes történetéhez egy rendkívüli gyógyulás emléke kapcsolódott. Ez a néhány adat elég ahhoz, hogy a későbbi feltámadási szerepét ne elszigetelt epizódként, hanem egy tartós tanítványi kapcsolat részeként vizsgáljuk.

A kapcsolat pontos természetéről azonban továbbra sem sokat tudunk. A gyógyulás, a közös vándorlás és a kereszthalálnál tanúsított hűség olyan mozzanatok, amelyekből erős személyes kötődés képe rajzolódik ki. Hogy ez a kötődés milyen gondolatokra, tanításokra és közös tapasztalatokra épült, azt csak óvatos történeti következtetésekkel közelíthetjük meg.

Mert Mária Magdolna történetének legfontosabb kérdése végső soron nem az, milyen állapotból szabadult

meg, hanem az, hogy a megszabadulása után milyen életet választott.

És miért maradt hűséges ahhoz a mesterhez, akinek követése végül a Golgotáig vezette.

HÁTTÉRGYÁR

4. fejezet – Egy asszony Jézus követői között

Márk evangéliumának olvasója hosszú időn át abban a meggyőződésben lehet, hogy Jézus útjain elsősorban férfiak kísérték a galileai tanítót. A történetben egymást követik a tizenkét apostol kiválasztásáról, a tanítványokhoz intézett tanításokról, a csodákról és a vitákról szóló jelenetek. Simon Péter, András, Jakab és János neve visszatérően felbukkan, a nők azonban ritkán kerülnek az elbeszélés középpontjába. Aztán Jézus kereszthalálának pillanatában kiderül valami, ami miatt az olvasónak újra kell gondolnia mindazt, amit a korábbi eseményekről elképzelt.

Márk közli, hogy a keresztre feszítést asszonyok is figyelték távolabbról. Név szerint említi Mária Magdolnát, az ifjabb Jakab és József anyját, Máriát, valamint Szalómét. Hozzáteszi, hogy ezek a nők már Galileában követték Jézust és szolgáltak neki, továbbá sok más asszony is felment vele Jeruzsálembe. A közlés mindössze néhány sor, jelentősége azonban messze meghaladja a terjedelmét. Kiderül belőle, hogy a Jézust kísérő közösség női tagjai nem az utolsó napokban, véletlenszerűen jelentek meg körülötte. Már korábban is

HÁTTÉRGYÁR

jelen voltak, sőt olyan tartós kapcsolat fűzte őket hozzá, amely egészen a jeruzsálemi eseményekig fennmaradt.

A kereszt alatt álló asszonyokról szóló beszámoló tehát visszamenőleg alakítja át a galileai működésről alkotott képünket. Amikor Jézus a tóparti településeken tanított, amikor a sokasághoz beszélt, vagy amikor tanítványaival egyik faluból a másikba ment, legalábbis a márki hagyomány szerint nők is részt vettek a mozgalmában. Nem tudjuk pontosan, melyik úton hányan kísérték, hol tartózkodtak, és milyen rendszerességgel lehettek jelen, de az evangélista megfogalmazása tartós követésre utal. Az asszonyok nem egyszerűen a hallgatóság alkalmi tagjai voltak.

Esther de Boer különösen fontosnak tartja Márk beszámolójának ezt a sajátosságát. Értelmezése szerint a női tanítványok késői megjelenése arra figyelmeztet, hogy a korábbi fejezeteket nem olvashatjuk úgy, mintha Jézus követőinek közösségét kizárólag férfiak alkották volna. Az evangélium szerkesztése a férfi tanítványokat helyezi előtérbe, miközben a szenvedéstörténetnél egyszerre láthatóvá teszi azokat az asszonyokat, akik már régóta jelen lehettek. A történész számára ez a megfigyelés fontos, bár nem jelenti azt, hogy Márk minden korábbi jelenetében bizonyíthatóan ott lett volna

Mária Magdolna is.

A szöveg arra is rávilágít, milyen könnyen befolyásolhatja történeti képünket egy elbeszélés szereplőinek kiválasztása. Ha egy szerző elsősorban azokkal foglalkozik, akik később meghatározó apostoli tekintélyt szereztek, a többiek tevékenysége háttérbe szorulhat, anélkül hogy a valóságban jelentéktelenek lettek volna. Az ókorból fennmaradt történeti művek rendszerint a politikai, katonai és vallási vezetők cselekedeteit őrizték meg a legrészletesebben. A közösségek mindennapi életét fenntartó emberek munkájáról kevesebb szó esik, különösen akkor, ha nők voltak.

Jézus női követőinek történetét mégsem lehet egyszerűen a későbbi történetírás hiányosságaival magyarázni. A négy evangélium között ugyanis jelentős különbségek vannak abban, hogy mikor és milyen szerepben említik az asszonyokat. Lukács már a galileai működés leírásakor bemutatja őket, Márk és Máté elsősorban a kereszthalál eseményeinél tesz róluk összefoglaló megállapítást, János pedig több olyan személyes találkozást és beszélgetést örökít meg, amelyben nőknek különleges jelentőségük van. Ezek az eltérések részben az evangélisták eltérő céljaiból és

HÁTTÉRGYÁR

rendelkezésükre álló hagyományaiból következhetnek.

Lukács leírása különösen értékes, mert a tizenkét apostol mellett egy másik, név szerint is azonosítható csoportot mutat be. Mária Magdolna, Johanna és Zsuzsanna azok között az asszonyok között szerepel, akik Jézussal tartottak. A felsorolás nem állítja, hogy ők is a tizenkettő közé tartoztak volna, de ugyanabban a vándorló közösségben helyezi el őket. Ez fontos különbség. A tizenkét apostol egy meghatározott, jelképes jelentőségű csoportot alkotott, a Jézust követő tanítványok köre azonban ennél szélesebb volt.

A tizenkettő kiválasztása szorosan kapcsolódhatott Izrael tizenkét törzsének vallási szimbolikájához. Jézus Isten országáról szóló üzenete a zsidó vallási hagyomány keretei között született meg, ezért a tizenkét férfi kiválasztása sajátos jelentéssel bírhatott. Ebből ugyanakkor nem következik, hogy mások ne lehettek volna tanítványai. A korabeli vallási mozgalmakban a követők különböző feladatokat vállalhattak, és nem feltétlenül ugyanahhoz a szűkebb körhöz tartoztak.

A tanítványság fogalmát sem szabad a későbbi egyházi tisztségek alapján meghatároznunk. A görög mathétés szó alapvetően tanulót, követőt jelent. Az

HÁTTÉRGYÁR

evangéliumokban olyan emberre vonatkozik, aki Jézus tanítását elfogadja, és életét valamilyen mértékben hozzá igazítja. A követés nem minden esetben jelentett állandó együttlakást vagy megszakítás nélküli utazást. Voltak, akik saját lakóhelyükön maradtak, mások hosszabb ideig kísérték a mestert, és olyanok is, akiket meghatározott feladattal küldött el.

Mária Magdolna helyzetének értékelésekor ezért nem az a döntő kérdés, hogy a tizenkét apostol közé tartozott-e. A szövegek alapján nem tartozott közéjük. Sokkal fontosabb, hogy jelen volt-e a Jézus által vezetett tágabb tanítványi közösségben, részt vett-e annak életében, és kapcsolatban állt-e a tanító által képviselt vallási mozgalommal. Az evangéliumi hagyomány ezekre a kérdésekre igenlő választ enged meg.

A nehézség akkor kezdődik, amikor pontosabban szeretnénk meghatározni Mária feladatait. A források nem őriztek meg olyan jelenetet, amelyben Jézus személyesen hívja el őt, ahogyan például Péter vagy Máté elhívásáról beszámolnak. Nem tudjuk, hogy Mária mikor döntött a csatlakozás mellett, milyen feltételekkel hagyta el korábbi életét, vagy mennyi időt töltött ténylegesen a vándorló közösségben. A rendelkezésünkre álló szövegek alapján elsősorban a követés tényét állapíthatjuk meg.

HÁTTÉRGYÁR

A történeti helyzet megértéséhez érdemes áttekinteni, milyen társadalmi környezetben született meg Jézus mozgalma. Az első századi zsidó társadalomban a vallási élet szorosan összefüggött a családdal, a helyi közösséggel és a mindennapi szokásokkal. A nők szerepét sokféle elvárás határozta meg, amelyek között a háztartás vezetése, a gyermeknevelés és a család gazdasági életében való részvétel különösen fontos volt. A társadalmi gyakorlat ugyanakkor jelentős különbségeket mutathatott vagyoni helyzet, lakóhely és családi körülmények szerint.

Nem volna helyes azt állítani, hogy a zsidó nők általában minden nyilvános vallási tevékenységből ki voltak zárva. A korabeli források ennél összetettebb képet mutatnak, jóllehet a vallási tanítás intézményes formáiban a férfiak általában nagyobb láthatósággal és tekintéllyel rendelkeztek. A nők részt vettek a családi vallásgyakorlatban, ünnepeken, zarándoklatokon és a közösségi élet más formáiban. Az egyes csoportok szokásai eltérhettek, és nem rendelkezünk minden társadalmi rétegre egyformán érvényes leírással.

Jézus tevékenységének egyik figyelemre méltó vonása, hogy az evangéliumok számos olyan találkozását örökítették meg, amelyben nők kerültek a vallási tanítás

középpontjába. A vérfolyásos asszony meggyógyítása, a szírofóníciai nővel folytatott párbeszéd, a meggörnyedt asszony története vagy a szegény özvegy adományának méltatása mind azt mutatja, hogy a női szereplők fontos helyet kaptak a Jézusról szóló hagyományban.

Ezekből a jelenetekből azonban nem szabad automatikusan arra következtetnünk, hogy Jézus valamennyi társadalmi vagy vallási különbséget eltörölt volna. Az evangéliumokban a tizenkét apostol továbbra is férfiakból áll, és több történet a korabeli társadalom ismert viszonyai között játszódik. Ugyanakkor az is világos, hogy a nőkkel folytatott párbeszédek és a gyógyulástörténetek a keresztény hagyomány fontos részévé váltak, nem pusztán mellékes eseményekként maradtak fenn.

A János-evangéliumban a samáriai asszonnyal folytatott beszélgetés különösen tanulságos. A nő nemcsak kérdéseket tesz fel Jézusnak, hanem vallási vitába is bocsátkozik vele, majd a város lakóihoz fordul, és beszámol a találkozásról. A történetben az asszony közvetítő szerepet tölt be Jézus és egy tágabb közösség között. Ez bizonyos tekintetben Mária Magdolna későbbi feltámadási küldetésével is párhuzamba állítható, bár a két történet nem azonos helyzetet ír le.

HÁTTÉRGYÁR

Hasonlóan érdekes Betániai Mária története, aki Lukács elbeszélésében Jézus lábánál ülve hallgatja tanítását, miközben testvére, Márta a vendéglátással foglalkozik. A jelenetben Jézus Mária választását védi meg. Az elbeszélés egyik lehetséges értelmezése szerint az asszony ugyanúgy részesülhet a tanításban, mint a férfi követők. Ez a történet azonban Betániai Máriáról szól, nem Mária Magdolnáról, és a két személy összekeverése éppen az egyik legfontosabb későbbi értelmezési probléma.

A női tanítványság történetének kutatása során ezért különösen fontos a pontos személyazonosítás. Az evangéliumokban több Mária szerepel, és a későbbi keresztény hagyomány gyakran egyetlen alakba olvasztotta őket. Ha Mária Magdolna tényleges szerepét akarjuk megérteni, nem tulajdoníthatjuk neki automatikusan mindazokat a történeteket, amelyekben egy másik Mária jelenik meg.

A Jézust követő asszonyok közül Johanna helyzete külön figyelmet érdemel. Lukács szerint Kúzának, Heródes intézőjének felesége volt. Ez az adat arra utalhat, hogy Jézus környezetében olyan személyek is megfordultak, akik közvetve kapcsolatban álltak a galileai uralkodó udvarával. Nem tudjuk, milyen

tisztséget töltött be pontosan Kúza, és azt sem, hogy Johanna milyen körülmények között csatlakozott Jézus követőihez. A név és a családi kapcsolat említése mégis arra figyelmeztet, hogy a mozgalom társadalmi összetétele változatosabb lehetett, mint a kizárólag szegény halászokból álló tanítványi közösség népszerű képe.

Zsuzsannáról ennél is kevesebbet tudunk. Lukács egyetlen felsorolásban említi, későbbi története nem követhető nyomon megbízható források alapján. Neve mégis fontos, mert azt mutatja, hogy a Mária Magdolna körül megjelenő női közösség nem egyetlen kivételes asszonyból állt. A név szerint ismert követők mögött további, névtelen nők jelenlétét is feltételeznünk kell, hiszen az evangélista kifejezetten sok más asszonyról beszél.

A korabeli közösségi élet szempontjából e nők szerepe nélkülözhetetlen lehetett. A vándorló tanító és követői élelmet, szállást és kapcsolatokat igényeltek, különösen akkor, amikor hosszabb időn át egyik településről a másikra utaztak. A vendéglátás, az anyagi támogatás és a helyi közösségek közötti kapcsolattartás olyan tevékenységek voltak, amelyek a vallási mozgalom fennmaradásához hozzájárulhattak.

HÁTTÉRGYÁR

Lukács kifejezetten azt írja, hogy egyes asszonyok saját javaikból támogatták Jézust és követőit. Ez a rövid közlés fontos gazdaságtörténeti támpont. A mozgalom működése nem kizárólag a szavak és a tanítás világában zajlott. Az úton lévő embereknek meg kellett élniük, és ebben a különböző társadalmi helyzetű támogatók szerepet játszhattak.

Felmerül a kérdés, hogy az anyagi támogatás milyen viszonyban állt a tanítványi tekintéllyel. A görög-római társadalomban a patrónusi kapcsolatok nem pusztán gazdasági természetűek voltak. A támogatás társadalmi kötelezettségeket és elismerést is teremthetett. A korai keresztény közösségek későbbi történetében jól látható, hogy a gyülekezeteket vendégül látó és támogató személyek olykor jelentős befolyással rendelkeztek.

Mária Magdolna esetében azonban az anyagi támogatásból nem következtethetünk közvetlenül vezetői tisztségre. Nem tudjuk, hogy milyen mértékű vagyonnal rendelkezett, és azt sem, személyesen milyen döntéseket hozott a közösség életében. Az evangélium mindössze azt közli, hogy a támogatók között szerepelt. Ez önmagában jelentős, de nem elegendő ahhoz, hogy részletes gazdasági vagy szervezeti szerepet tulajdonítsunk neki.

HÁTTÉRGYÁR

A szövegben használt szolgálat fogalma ugyanakkor további kérdéseket vet fel. Márk és Máté a Jézust követő asszonyokról szólva olyan igét használ, amely a szolgálatra, segítségnyújtásra utal, és amelyből később a diakónusi szolgálat megnevezése is kialakult. Az első századi szövegekben azonban a szó jelentése tágabb volt, mint a későbbi egyházi tisztségé. Vonatkozhatott gyakorlati segítségnyújtásra, de más összefüggésekben vallási szolgálatot is jelölhetett.

Esther de Boer arra hívja fel a figyelmet, hogy a női követők szolgálatáról szóló evangéliumi mondatokat nem lehet minden további nélkül egyszerű háztartási feladatokra szűkíteni. Különösen Márk szövegében merül fel a kérdés, hogy a szolgálat és a követés együtt milyen tanítványi viszonyt fejez ki. Lukács ezzel szemben egyértelműbben hangsúlyozza a nők anyagi támogatói szerepét.

Ann Graham Brock ezt a különbséget a női tekintély ábrázolásának tágabb összefüggésében értelmezi. Véleménye szerint Lukács a férfi apostolok szerepét következetesebben helyezi előtérbe, miközben a női tanítványokat gyakrabban a gyógyulás és a szolgálat felől mutatja be. A megállapítás vitatható, mert az evangéliumok szövegeinek különbségei többféleképpen

HÁTTÉRGYÁR

értelmezhetők, mégis figyelemre méltó, hogy ugyanazok a női szereplők eltérő hangsúlyokkal jelennek meg az egyes elbeszélésekben.

A történeti kutatás számára mindebből az következik, hogy a női tanítványság nem tekinthető egyszerűen a férfi apostolság halványabb változatának. A nők helyzete más társadalmi adottságok között alakult, és a róluk fennmaradt elbeszélések is más hangsúlyokat tükröznek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy vallási tapasztalataik vagy a közösség életében vállalt feladataik szükségszerűen jelentéktelenebbek lettek volna.

A későbbi keresztény egyház történetében mindez különös jelentőséget kapott. Az apostoli tekintély és a tanítás joga fokozatosan intézményes keretek közé került, a nők szerepének értelmezése pedig számos vitához vezetett. Mária Magdolna alakja egyes hagyományokban a női tanítói tekintély példája lett, más szövegekben viszont inkább az engedelmes követő és támogató szerepét hangsúlyozták.

Az első századi Jézus-mozgalmat azonban nem lehet közvetlenül azonosítani ezekkel a későbbi intézményi viszonyokkal. A történeti Mária Magdolna nem ismerhette azokat a teológiai vitákat, amelyek

HÁTTÉRGYÁR

évszázadokkal később az ő szerepe körül alakultak ki. Valószínűleg saját vallási tapasztalatai és Jézus tanítása alapján értelmezte a követést, nem pedig a későbbi apostoli hivatalok és egyházi tisztségek fogalmaival.

A női tanítványság egy másik fontos dimenziója a közösségen belüli személyes kapcsolat volt. Jézus követői nem pusztán ugyanazt a tanítást hallgatták, hanem közös utazásokon vettek részt, együtt kerültek nehéz helyzetekbe, és megoszthatták egymással a vallási mozgalomhoz tartozás tapasztalatát. A hosszabb együttlét szükségszerűen emberi kapcsolatokat is teremtett, de ezek pontos természetéről az evangéliumok csak keveset árulnak el.

Mária Magdolna és a többi női követő kapcsolata különösen érdekes kérdés. A szenvedéstörténetekben többször együtt jelennek meg, ami arra utal, hogy az evangéliumi hagyomány közös történetként is őrizte jelenlétüket. A kereszthalál és a sír felkeresése idején nem elszigetelt személyekként, hanem kisebb-nagyobb csoport tagjaiként találkozunk velük.

Ez a körülmény azért fontos, mert Mária Magdolna későbbi kiemelkedő szerepe könnyen elhomályosíthatja a többi asszony jelentőségét. A keresztény hagyomány

HÁTTÉRGYÁR

fokozatosan egyetlen nőalakra összpontosította a feltámadás reggelének emlékezetét, különösen János evangéliumának személyes találkozást bemutató jelenete nyomán. Márk, Máté és Lukács viszont a női tanúságtétel közösségi jellegét is megőrizte.

A történeti rekonstrukció ezért akkor jár el helyesen, ha Mária Magdolnát egyszerre tekinti különösen jelentős személynek és egy tágabb tanítványi csoport tagjának. A neve következetes előfordulása arra utalhat, hogy emlékezete kiemelt helyet kapott a korai kereszténységben. Ez azonban nem teszi fölöslegessé a többi női követő szerepének vizsgálatát.

Az első századi társadalmi viszonyok között egy ilyen közösséghez való tartozás jelentős személyes döntést kívánhatott. A követők olyan tanító mellé álltak, aki Isten országának közelségét hirdette, és akinek működése idővel vallási és politikai feszültségeket is kiváltott. A Jézushoz fűződő kapcsolat nemcsak vallási tanítások elfogadását, hanem életmódbeli alkalmazkodást is jelenthetett.

Mária Magdolna döntésének pontos körülményeit nem ismerjük. Nem tudjuk, milyen személyes vagy családi kötelékekből lépett ki, milyen áldozatokat vállalt, és

HÁTTÉRGYÁR

hogyan fogadták környezetében a csatlakozását. Annyi azonban az evangéliumi hagyományból kirajzolódik, hogy nem rövid találkozásról vagy alkalmi lelkesedésről volt szó. A Galileából Jeruzsálemig tartó követés emléke hosszabb időn át fennálló kapcsolatra utal.

A történet későbbi alakulása felől nézve különösen jelentős, hogy a női követők a kereszthalál és a feltámadás elbeszéléseiben is megjelennek. A Jézus működésének idején vállalt szolgálatuk és a végső eseményeknél tanúsított jelenlétük ugyanabban a történeti hagyományban kapcsolódik össze. Ez a folytonosság az egyik legfontosabb támpont Mária Magdolna tanítványi szerepének megértéséhez.

Nem tudjuk pontosan, hány hónapot vagy évet töltött Jézus mellett. Nem ismerjük a beszélgetéseiket, és arról sincs közvetlen bizonyítékunk, hogy a tizenkét apostoléhoz hasonló feladatokat kapott volna. Mégis nehéz volna a rendelkezésünkre álló forrásokat úgy értelmezni, mintha egyszerűen a Jézust körülvevő tömeg egyik névtelen tagja lett volna.

Mária Magdolna a legkorábbi keresztény elbeszélésekben saját névvel, saját történettel és a döntő eseményekhez kapcsolódó szereppel rendelkezik. Ez

HÁTTÉRGYÁR

önmagában megkülönbözteti a Jézussal találkozó emberek jelentős részétől, akiknek a neve sem maradt fenn. Tanítványságának pontos formája ugyan vitatható, de a követés és a Jézushoz való tartós kötődés ténye komolyan vehető történeti hagyományra épül.

Miközben az evangéliumok elsősorban Jézus tanítását és cselekedeteit állítják középpontba, a Mária Magdolnáról szóló rövid közlések egy másik történetet is megőriztek. Egy galileai asszonyét, aki csatlakozott egy vallási mozgalomhoz, vállalta a követéssel járó bizonytalanságot, és jelen maradt akkor is, amikor a mozgalom alapítóját kivégezték.

Mielőtt a kapcsolatuk különleges jelentőségét értékelnénk, előbb magát a tanítványságot kell megértenünk.

HÁTTÉRGYÁR

II. RÉSZ

JÉZUS KÖZELÉBEN

HÁTTÉRGYÁR

5. fejezet – A Mester és tanítványa

A Jézus korabeli zsidó világban a tanítvány és mestere közötti kapcsolat jóval többet jelenthetett annál, mint amit ma rendszerint tanuláson értünk. A tanítvány nem feltétlenül egy meghatározott helyen, előírt órarend szerint hallgatta tanítóját. A tanulás sok esetben a mindennapi együttlétben, beszélgetésekben, vitákban és vallási gyakorlatokban valósult meg. A mester követése nemcsak ismeretek megszerzését, hanem életmódjának, gondolkodásának és magatartásának megfigyelését is jelenthette.

Az első század vallási tanítói között jelentős különbségek voltak. A későbbi rabbinikus hagyományból ismert tanítványi viszonyokat nem lehet változatlanul visszavetíteni Jézus korára, hiszen a rabbinikus intézmények csak fokozatosan nyerték el későbbi formájukat. Az azonban a korabeli zsidó vallási kultúra számos vonásával összhangban áll, hogy egy tanító körül követők gyűljenek össze, akik elfogadják értelmezéseit, tanulnak tőle, és valamilyen mértékben az általa képviselt életformához igazodnak.

HÁTTÉRGYÁR

Jézus követése az evangéliumok szerint különösen erős személyes elkötelezettséget kívánt. A galileai tanító nem egyszerűen a Szentírás magyarázatát adta tovább, hanem Isten országának közelségét hirdette, és azt várta követőitől, hogy ennek megfelelően alakítsák át életüket. Tanításában a családi kapcsolatok, az anyagi javak, a társadalmi elismerés és a vallási kötelességek egyaránt új megvilágításba kerültek.

A tanítványok elhívásáról szóló történetekben visszatérő motívum a korábbi életforma elhagyása. Simon Péter és András a hálóikat hagyják hátra, Jakab és János apjuk halászvállalkozásából lépnek ki, Lévi pedig a vámszedő helyéről követi Jézust. Az elbeszélések irodalmi megformálása kétségtelenül hangsúlyozza a döntés rendkívüliségét, de mögötte történetileg is jól érthető tapasztalat állhat: egy vándorló vallási mozgalomhoz való tartós csatlakozás megváltoztatta az ember mindennapi kapcsolatait és megélhetési lehetőségeit.

Mária Magdolna elhívásáról nem maradt fenn hasonló történet. Az evangéliumok nem örökítették meg, hogy Jézus milyen szavakkal fordult hozzá, és azt sem, hogy Mária milyen választ adott. Nincs olyan jelenet, amelyben egy galileai utcán, házban vagy zsinagógában

találkoznának először. A nő tanítványsága már kialakult kapcsolatként jelenik meg az elbeszélésekben, ezért annak kezdetét csak közvetett adatok segítségével közelíthetjük meg.

Lukács szerint Mária korábban gonosz lelkek hatalmából szabadult meg. Ha e közlés egy történeti gyógyulás emlékét őrzi, akkor elképzelhető, hogy Jézus gyógyító működése teremtette meg közöttük az első kapcsolatot. A forrás azonban nem mondja ki egyértelműen, hogy maga Jézus űzte ki a hét démont, jóllehet az evangélista összefüggése ezt az értelmezést támogatja. A későbbi hosszabb márki befejezés már kifejezetten Jézusnak tulajdonítja a gyógyítást, de szövegtörténeti helyzete miatt ez nem számít önálló, korai bizonyítéknak.

Mária esetleges gyógyulását azért érdemes összekapcsolni a tanítványság kérdésével, mert az evangéliumokban a személyes vallási tapasztalatok gyakran új elkötelezettséghez vezetnek. A gyógyítások, a megbocsátásról szóló kijelentések és a Jézus tekintélyével való találkozások olyan fordulatokat jelentenek, amelyek után az érintettek másként tekintenek önmagukra és a körülöttük lévő világra. A hit nem minden esetben elvont tanítás elfogadásaként

HÁTTÉRGYÁR

jelenik meg, hanem személyes eseményből születik.

Nem tudhatjuk, hogy Mária milyen érzésekkel élte meg a gyógyulását. A hálát, a megkönnyebbülést vagy a Jézus iránti szeretetet lehetséges emberi válaszként mérlegelhetjük, de nem tulajdoníthatjuk neki bizonyossággal. Azt sem tudjuk, mennyi idő telt el a gyógyulása és a követői közösséghez való csatlakozása között. A történetnek ezen a pontján ezért az evangéliumokból megismerhető tanítványi viszonyokra kell figyelnünk.

Jézus tanítása a közvetlen emberi kapcsolatoknak különleges jelentőséget tulajdonított. Az Isten országa nem pusztán eljövendő politikai vagy vallási fordulatként jelent meg, hanem olyan valóságként, amely már a jelenben is átalakítja az emberek egymáshoz való viszonyát. A betegek meggyógyítása, a társadalom peremére szorult emberekkel való étkezés, a megbocsátás hangsúlyozása és a szegények iránti figyelem mind ennek a tanításnak a része volt.

Aki tartósan Jézus mellett maradt, az nemcsak a beszédeit hallgathatta, hanem e tanítás gyakorlati következményeit is megfigyelhette. A tanítványok számára a mester magatartása éppen olyan fontos

HÁTTÉRGYÁR

lehetett, mint szavai. Az evangéliumokból megismerhető Jézus gyakran példázatokban tanított, kérdésekkel válaszolt, és hétköznapi helyzetekből indult ki. Az ilyen tanítás személyes részvételt feltételezett, hiszen a hallgatónak magának kellett felismernie, milyen következtetés következik a példázatból.

Ha Mária Magdolna hosszabb időn át a vándorló közösség tagja volt, feltehetően részesült ezekből a tanításokból. Ez nem rendkívüli feltételezés, hanem a tanítványság fogalmából és az evangéliumi beszámolók összefüggéseiből következő lehetőség. Azt azonban nem tudjuk, mely tanításokat hallotta személyesen, és melyeket ismerhette meg később más követőktől. A közösség tagjai nem feltétlenül voltak jelen minden beszélgetésnél vagy eseménynél.

Különösen érdekes volna tudni, hogy Mária milyen szerepet játszott a Jézus tanításairól folytatott beszélgetésekben. Kérdezett-e, vitatkozott-e, továbbadta-e a hallottakat másoknak? Az evangéliumok nem őriztek meg ilyen jeleneteket földi működésének időszakából. A későbbi apokrif iratok viszont éppen ilyen szerepben mutatják be: kérdéseket tesz fel, különleges tanítást kap, és olykor a férfi tanítványoknál is világosabban érti Jézus szavait.

HÁTTÉRGYÁR

Ez az eltérés a történeti Mária Magdolna megértésének egyik legfontosabb problémája. A kánoni evangéliumokban kevés közvetlen beszédét találjuk, a későbbi szövegekben viszont gyakran válik a tanítás egyik meghatározó közvetítőjévé. A két hagyomány nem egyszerűen egymás hiányait egészíti ki. Különböző korok, vallási közösségek és teológiai viták emlékét őrizheti, ezért nem olvashatjuk őket azonos történeti szinten.

Karen L. King szerint Mária Magdolna későbbi tekintélye nem értelmezhető pusztán úgy, mint amelyet az apokrif szövegek szerzői minden történeti előzmény nélkül teremtettek meg. A kánoni evangéliumokban való hangsúlyos jelenléte, különösen a feltámadás tanújaként betöltött szerepe, már önmagában is magyarázhatja, hogy egyes keresztény közösségek különleges tekintélyt tulajdonítottak neki. Ebből azonban nem következik, hogy a későbbi iratok valamennyi tanítása visszavezethető volna a történeti Jézus és Mária közötti beszélgetésekre.

A Mária evangéliumában megjelenő különleges tanítói szerep tehát inkább azt mutatja, hogy Mária alakja alkalmas volt a vallási tekintélyről szóló viták kifejezésére. A szöveg keletkezésének idején a keresztény közösségek már számos kérdésben eltérő

tanításokat képviseltek. Az üdvösség, a lélek, a feltámadás és a kinyilatkoztatás értelmezése különféle hagyományokban alakult tovább. Egy Jézushoz szorosan kötődő tanítvány alakja hitelesítő szerepet kaphatott ezekben a vitákban.

A történeti kapcsolat szempontjából azonban ennél korábbi rétegek érdekelnek bennünket. Az első századi Jézus-mozgalomban a tanítványok elsősorban egy élő vallási tanító követői voltak. A mester halála után kellett új módon megfogalmazniuk, hogyan folytatódhat a hozzá való hűség, és miként adhatják tovább tanítását. Mária Magdolna későbbi szerepének megértéséhez ezért azt is látnunk kell, hogy a tanítványság a kereszthalál után alapvetően új helyzetbe került.

Amíg Jézus életben volt, a közösség egységének legfontosabb személyes középpontját maga a mester jelentette. A tanítványok hozzá fordulhattak kérdéseikkel, és az evangéliumok szerint ő döntött a legfontosabb vallási kérdésekben. Halála után azonban már nem állhatott ugyanígy rendelkezésükre. Ekkor különösen fontossá válhatott, hogy ki milyen tanításokat, emlékeket és tapasztalatokat őrzött meg vele kapcsolatban.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna helyzete ebben az összefüggésben rendkívül érdekes. A kánoni hagyományok szerint már a kereszthalál előtt a követők közé tartozott, majd a legfontosabb húsvéti események tanújaként jelenik meg. Ez olyan kapcsolatot teremt Jézus földi működése és a feltámadás hirdetése között, amely történetileg is figyelmet érdemel. A korai keresztény közösségek számára különösen fontos lehetett, hogy az új hitbeli meggyőződés ne szakadjon el a korábban megismert Jézus személyétől és tanításától.

A feltámadásról szóló beszámolókban ezért nem csupán rendkívüli események leírását találjuk. Az is tétjük, hogy kik válhatnak a Jézusra vonatkozó hiteles emlékezet közvetítőivé. Pál első korinthusi levelének tizenötödik fejezetében a feltámadt Krisztus megjelenéseinek felsorolása elsősorban férfi tanúkat nevez meg. Péter, a tizenkettő, Jakab és az apostolok csoportja jelenik meg a hagyományban. Mária Magdolna neve hiányzik ebből a felsorolásból.

A hiányt többféleképpen magyarázhatjuk. Elképzelhető, hogy Pál más hagyományt ismert, mint amelyből a későbbi evangéliumi elbeszélések kialakultak. Az is lehetséges, hogy felsorolása bizonyos, az apostoli tekintély szempontjából különösen jelentős személyekre

HÁTTÉRGYÁR

és csoportokra összpontosított. Nem állapítható meg biztosan, hogy tudott-e Mária Magdolna feltámadási tapasztalatáról, és tudatosan mellőzte-e. A különbség mégis fontos, mert megmutatja, hogy a legkorábbi keresztény tanúságtételek sem egységesen őrizték meg a húsvéti események szereplőit.

János evangéliumában viszont Mária Magdolna a feltámadt Jézus személyes megszólítottja. A mester és tanítvány kapcsolatának emléke ebben a jelenetben különösen hangsúlyos. Mária a nevén való megszólításból ismeri fel Jézust, majd tanítványi küldetést kap. A történet nem pusztán azt mondja el, hogy egy asszony látott valamit a sírnál, hanem azt is, hogy a korábbi személyes kapcsolat a feltámadás fényében új értelmet nyert.

Ez a kapcsolat azonban nem azonosítható egyszerűen a későbbi egyházi vezetés valamely formájával. A szöveg nem nevezi Máriát püspöknek, papnak vagy közösségvezetőnek, és nem számol be arról, hogy Jézus őt állította volna Péter helyébe. Az ilyen állításokhoz nincsen megfelelő történeti bizonyítékunk. A János-evangélium által hangsúlyozott küldetés ennél pontosabban meghatározható: Mária a feltámadt Jézustól kapott üzenetet továbbítja a tanítványoknak.

HÁTTÉRGYÁR

A későbbi keresztény hagyomány ebből a megbízatásból bontakoztatta ki az „apostolok apostola” megnevezést. A cím a küldetés jelentőségét fejezi ki, de nem bizonyítja, hogy Mária Magdolna ugyanolyan intézményes tisztséget töltött volna be, mint amilyet a későbbi egyház Péternek vagy más apostoloknak tulajdonított. A különbség nélkülözhetetlen ahhoz, hogy történeti szerepét ne egyszerűen a későbbi egyházi viták alapján értelmezzük.

A tanítványság kérdésétől végül eljutunk a személyes szeretet problémájához. A Jézust követő emberek számára a mester nem csupán vallási ismeretek forrása volt. Tanítása, gyógyító tevékenysége és az általa képviselt életforma személyes kötődést is kialakíthatott. Az evangéliumokban a hit gyakran a bizalom, a hűség és a szeretet nyelvén jelenik meg, nem pusztán valamilyen tanítás igazságának elfogadásaként.

Mária Magdolna követésének különlegessége, hogy a hagyomány szerint ez a kötődés a kereszthalál idején sem szűnt meg. A férfi tanítványok meneküléséről, félelméről és bizonytalanságáról szóló beszámolók mellett a női követők jelenléte a kitartás emlékét őrzi. Nem tudjuk, hogy a történeti események minden részlete pontosan így zajlott-e, de a különböző evangéliumokban

visszatérő szereposztás jelentős.

Egy mester iránti hűség igazi próbája nem feltétlenül a siker idején következik el. Amikor egy vallási mozgalom vezetőjét kivégzik, követői különféleképpen reagálhatnak. Vannak, akik eltávolodnak, mások megpróbálják folytatni a tanítást, és olyanok is, akik a személyes kötődésük miatt a halál után is megőrzik kapcsolatukat a mester emlékével. Mária Magdolna alakja az evangéliumi hagyományban különösen ez utóbbi magatartáshoz kapcsolódik.

A keresztény elbeszélések alapján tehát nemcsak azt mondhatjuk, hogy Mária tanítvány volt, hanem azt is, hogy tanítványságának emléke a végső eseményekhez kötődve maradt fenn. A gyógyulásról, a követésről, a kereszthalálról és a feltámadásról szóló közlések együtt olyan történetet alkotnak, amelyben a Jézushoz való kapcsolat tartóssága különösen hangsúlyos.

Mindez azonban még nem válaszolja meg a könyv egyik legérzékenyebb kérdését. Milyen mély lehetett a Jézus és Mária Magdolna közötti személyes kapcsolat? A tanítványi hűségből következik-e különleges bizalom, és van-e alapja annak a későbbi elképzelésnek, hogy Mária valamennyi követőnél közelebb állt a mesterhez?

HÁTTÉRGYÁR

A válaszhoz ismét külön kell választanunk a történeti adatokat és a később kialakult hagyományokat. A kánoni evangéliumok Mária Magdolnát fontos tanítványként és a feltámadás kiemelkedő tanújaként mutatják be. A későbbi iratok ennél személyesebb, olykor kivételes szereteten alapuló kapcsolatot tulajdonítanak neki. A kétféle ábrázolás között vannak kapcsolódási pontok, de nem tekinthetjük őket ugyanannak az életrajzi történetnek egymást kiegészítő részleteiként.

Mária Magdolna és Jézus kapcsolatáról talán kevesebbet tudunk, mint szeretnénk. Az a kevés azonban, amit az evangéliumok megőriztek, önmagában is figyelemre méltó.

HÁTTÉRGYÁR

6. fejezet – Mennyire állt közel Jézushoz Mária Magdolna?

Jézus és Mária Magdolna kapcsolatáról alighanem több elképzelés él a modern köztudatban, mint az Újszövetség bármely más nőalakjának személyes életéről. Egyesek a legodaadóbb tanítványt látják benne, mások Jézus legfőbb bizalmasának tekintik, és olyan értelmezések is megjelentek, amelyek szerint házastársak vagy szerelmesek voltak. A különféle elképzelések közös vonása, hogy a Mária Magdolnáról fennmaradt kevés történeti adatot a Jézushoz fűződő kapcsolat különleges jelentősége felől próbálják értelmezni.

A kérdés azonban nem merül ki abban, hogy szerelmi kapcsolat volt-e közöttük. Történeti és vallási szempontból legalább ennyire fontos megvizsgálnunk, mit jelenthetett az első században a tanítványi szeretet, milyen személyes bizalom alakulhatott ki egy vallási tanító és követői között, és miért őrizte meg a korai kereszténység Mária Magdolnát Jézus egyik legfontosabb követőjeként.

HÁTTÉRGYÁR

A rendelkezésünkre álló források alapján Jézus és Mária kapcsolatáról három fontos megállapítást tehetünk. Mária Magdolna a Jézust követő nők közé tartozott, neve megjelenik a kereszthalál és az eltemetés hagyományában, a János-evangélium pedig a feltámadt Jézus személyes megszólítottjaként és küldötteként ábrázolja. Ezek a közlések jelentős tanítványi szerepet mutatnak, de nem alkotnak teljes személyes életrajzot.

A történeti vizsgálat legnehezebb része az, hogy a kapcsolat érzelmi mélységéről kevés közvetlen tanúságtétel maradt fenn. Az evangéliumok nem közölnek olyan beszélgetést, amelyben Jézus földi működése során Mária Magdolnához fordulna, és nem nevezik őt kifejezetten legkedvesebb vagy legbizalmasabb tanítványának. Az ilyen állítások későbbi értelmezésekből származnak, és nem tehetők meg minden további nélkül történeti ténynek.

Ugyanakkor a hallgatásból sem következik, hogy kapcsolatuk felszínes lett volna. Egy vándorló tanítványi közösség tagjai között tartós személyes kötődés alakulhatott ki, és az evangéliumok eleve nem törekedtek arra, hogy valamennyi szereplő emberi kapcsolatait bemutassák. A kérdés ezért az, milyen következtetéseket engednek meg a megőrzött elbeszélések anélkül, hogy

HÁTTÉRGYÁR

hiányzó részleteiket kitalált történetekkel pótolnánk.

Az evangéliumi elbeszélésekben a tanítványok közötti szeretet és bizalom a közösség vallási életének része volt. Az evangéliumokban Jézus rendszeresen beszél a szeretet, a megbocsátás, a hűség és az önzetlenség jelentőségéről. A követők közötti kapcsolatokat nem kizárólag a rokonság vagy a társadalmi helyzet határozta meg, hanem az a meggyőződés is, hogy Isten országa újfajta közösséget teremt.

Ebből a szempontból Mária Magdolna kapcsolata Jézussal nem értelmezhető egyszerűen a modern magánélet fogalmaival. A tanítványi szeretet olyan vallási és emberi kötődést jelenthetett, amelyben a személyes hála, a bizalom, a közös hit és a mester tekintélyének elfogadása egyaránt szerepet kapott. A kapcsolat jelentőségét ezért akkor sem kellene kisebbnek tekintenünk, ha semmilyen romantikus vagy házastársi vonatkozása nem volt.

A keresztény hagyományban a szeretet különböző formáinak megkülönböztetése később jelentős teológiai feladattá vált. A görög nyelvben több olyan kifejezés létezett, amelyet magyarul szeretetnek fordítunk, de ezek használata a konkrét szövegösszefüggéstől függött.

HÁTTÉRGYÁR

Az agapé például az újszövetségi keresztény szóhasználatban különösen nagy jelentőségre tett szert. Önmagában azonban egyik szeretetet jelölő szó sem alkalmas arra, hogy egy kapcsolat érzelmi vagy testi természetét minden kétséget kizáróan meghatározzuk.

Jézus tanításában a szeretet nem egyszerűen érzelmi állapotként jelenik meg, hanem cselekvésre indító magatartásként. Az ellenség szeretete, az irgalmasság, a felebarátról való gondoskodás és a közösség tagjai közötti önzetlenség olyan követelmények, amelyek az ember mindennapi életét érintik. A mesterhez való hűség ebből a szempontból a tanítás elfogadásában és követésében is kifejeződhetett.

Mária Magdolna alakja különösen alkalmas arra, hogy ezt a kapcsolatot megvizsgáljuk. A hagyomány szerint követte Jézust, jelen volt a kereszthalál idején, majd a sírhoz ment. Ez a folytonosság olyan elkötelezettség képét őrzi, amely túlélte a mozgalom legsúlyosabb válságát. Nem bizonyítja, hogy Mária minden más tanítványnál jobban szerette Jézust, de azt igen, hogy a korai keresztény elbeszélések tartós hűséget tulajdonítottak neki.

HÁTTÉRGYÁR

Az első különösen fontos kérdés a bizalom. Ha János evangéliumának feltámadási elbeszélését vizsgáljuk, egy olyan jelenettel találkozunk, amelyben a feltámadt Jézus személyesen szólítja meg Máriát, majd megbízza azzal, hogy vigye el üzenetét a többi tanítványnak. A megbízatás szövege alapján Mária nem pusztán véletlen szemtanú, hanem az üzenet továbbadásának kijelölt szereplője.

Ez a mozzanat a negyedik evangélium teológiai elbeszélésén belül egyértelműen különleges jelentőségű. A történetben Jézus nem várja meg, amíg valamelyik férfi apostol visszatér a sírhoz, hanem Máriát küldi el hozzájuk. A nő tehát olyan feladatot kap, amely az egész tanítványi közösség számára meghatározó üzenet közvetítésével kapcsolatos.

Az elbeszélésből azonban óvatosan kell történeti következtetést levonnunk. János evangéliuma több évtizeddel a kereszthalál után nyerte el végső formáját, és a feltámadásról szóló történetekben a teológiai mondanivaló különösen hangsúlyos. Nem tudhatjuk bizonyossággal, hogy Mária és Jézus között valóban olyan párbeszéd zajlott-e, amilyet az evangélista megörökített. A jelenetből ezért elsősorban arra következtethetünk, hogy a jánosi hagyomány Máriát a feltámadási üzenet

hiteles közvetítőjének tartotta.

Ez önmagában is rendkívüli. A korai kereszténységben a feltámadásról való tanúságtétel az apostoli küldetés egyik alapvető eleme lett. Pál saját tekintélyét is összekapcsolta a feltámadt Krisztussal való találkozásával. Amikor tehát egy evangélium Mária Magdolnát a feltámadt Jézus személyes megszólítottjaként mutatja be, olyan szerepet tulajdonít neki, amelynek később vallási és közösségi következményei lehettek.

Ann Graham Brock ezzel összefüggésben arra hívja fel a figyelmet, hogy a János-evangélium Mária Magdolna-képe nem egyszerűen a női hűség példázata. Értelmezése szerint a feltámadt Jézustól kapott megbízatás a tanítványi tekintély egyik lehetséges megalapozása. Mária olyan személy, aki közvetlenül kap üzenetet a mestertől, majd ezt továbbítja másoknak. A későbbi keresztény közösségek számára ez a szerep jelentős hivatkozási alap lehetett.

A történet másik fontos vonása a személyes megszólítás. Mária nem a megjelenő férfi külsejéből ismeri fel Jézust, hanem abból, hogy nevén szólítja. Ez a jelenet sokak számára minden más evangéliumi

HÁTTÉRGYÁR

részletnél erősebben érzékelteti a kapcsolat bensőségességét. A felismerés személyes hangból születik, nem pusztán rendkívüli látványból.

A jelenet azonban több szinten értelmezhető. Az egyik lehetőség szerint egy korábban kialakult, mély tanítványi kapcsolat emléke fejeződik ki benne. Mária ismeri Jézus hangját, ezért felismeri, amikor megszólítja. A másik értelmezés a János-evangélium teológiai szerkezetére helyezi a hangsúlyt. A jó pásztorról szóló tanításban Jézus arról beszél, hogy a pásztor név szerint ismeri juhait, azok pedig felismerik hangját. A sírkerti jelenet ennek a gondolatnak sajátos megvalósulásaként is olvasható.

A két értelmezés nem feltétlenül zárja ki egymást, de különböző kérdésekre válaszol. Az első a kapcsolat történeti hátterét keresi, a második az evangélium vallási mondanivalóját. A szövegből biztosan megállapítható, hogy János a felismerés pillanatát a személyes megszólításra építi. Az viszont nem bizonyítható, hogy ez a jelenet önmagában Jézus és Mária Magdolna minden más tanítványét meghaladó bensőségességét igazolná.

A János-evangéliumban ráadásul szerepel egy másik, különösen fontos tanítványi alak is: az, akit Jézus

szeretett. A hagyomány ezt a személyt gyakran János apostollal azonosította, bár a történeti és szövegkritikai kutatásban a pontos személyazonossága vitatott. A szeretett tanítvány Jézus utolsó vacsorájánál, a keresztnél és a feltámadás reggelének elbeszélésében is szerepet kap.

A későbbi modern értelmezések olykor felvetették, hogy Mária Magdolna kapcsolatát a szeretett tanítvány szerepével kellene összevetni, vagy hogy a jánosi hagyományban a különböző tanítványi tekintélyek közötti viszony tükröződik. Az ilyen elképzelések vizsgálata érdekes lehet, de történeti tényként nem állítható, hogy Mária Magdolna lett volna az evangélium névtelen szeretett tanítványa. A szöveg külön szereplőként mutatja be őket a sírhoz kapcsolódó jelenetben.

Sokkal megalapozottabb azt vizsgálni, hogy a negyedik evangélium milyen eltérő szerepeket tulajdonít nekik. A szeretett tanítvány különleges közelségben jelenik meg Jézushoz, és az evangélium tanúságtételének egyik meghatározó alakja. Mária Magdolna pedig a feltámadt Jézus személyes megszólítottjaként és küldötteként kap hangsúlyos szerepet. A két személy története különböző módokon kapcsolódik a hitelesség, a felismerés és a tanúságtétel kérdéséhez.

HÁTTÉRGYÁR

A Jézus és Mária Magdolna közötti különleges szeretetről szóló legfontosabb későbbi szövegek nem a kánoni evangéliumokban találhatók. A Fülöp-evangélium és Mária evangéliuma olyan hagyományokat őriznek, amelyekben Mária kifejezetten kiváltságos kapcsolatban áll a Megváltóval. Ezek a szövegek különösen nagy hatással voltak a modern elképzelésekre, ezért történeti értéküket részletesen mérlegelnünk kell.

A Fülöp-evangélium a Nag-Hammadiban előkerült kopt kéziratok egyikében maradt fenn. A szöveg nem olyan értelemben evangélium, mint Máté, Márk, Lukács vagy János műve. Nem Jézus életének összefüggő történetét beszéli el, hanem vallási tanításokat, szimbolikus értelmezéseket és különféle kijelentéseket tartalmaz. Keletkezése a Jézus életéről fennmaradt legkorábbi keresztény hagyományoknál jóval későbbi vallási gondolkodáshoz kapcsolódik.

A szöveg egyik híres részlete Mária Magdolnát a Megváltó társaként említi, és arról beszél, hogy Jézus különösen szerette őt. A töredékes szöveg egy csókra is utal, amelynek pontos helyét a kézirat sérülése miatt nem lehet teljes bizonyossággal meghatározni. A jelenet szerint a többi tanítvány kérdést intéz Jézushoz azzal kapcsolatban, miért szereti Máriát jobban náluk.

Ezek a mondatok évszázadokkal később rendkívüli figyelmet kaptak. Sokan úgy értelmezték őket, mintha közvetlen bizonyítékot szolgáltatnának arra, hogy Jézus és Mária Magdolna házastársak vagy szerelmesek voltak. A szöveg történeti helyzete azonban ilyen következtetést nem enged meg.

Először is a Fülöp-evangélium nem kortárs beszámoló. Másodszor a benne használt szimbolikus és vallási nyelvezet nem minden esetben fordítható át közvetlenül a hétköznapi emberi kapcsolatok fogalmaira. Harmadszor a kézirat sérülése miatt a híres jelenet fontos részletei bizonytalanok. Még ha a szöveg egyértelműen Jézus és Mária különleges közelségét kívánja is hangsúlyozni, ebből nem következik, hogy hiteles értesülést őrizne a történeti Jézus magánéletéről.

A csók jelentésének megértéséhez figyelembe kell vennünk a késő antik keresztény közösségek vallási nyelvezetét. A csók nem feltétlenül erotikus kapcsolat jele volt. A közösségi üdvözlés, a béke és a lelki egység kifejezésére is szolgálhatott. Pál leveleiben például a hívők közötti szent csókra vonatkozó felhívással találkozunk. Ez természetesen nem bizonyítja, hogy a Fülöp-evangéliumban szereplő csók pontosan ugyanilyen jelentésű, de megmutatja, hogy a jelképet nem lehet

HÁTTÉRGYÁR

automatikusan szerelmi értelemben olvasni.

Jane Schaberg részletesen elemzi a Fülöp-evangélium töredékes mondatát, és bemutatja, mennyire eltérően próbálták kiegészíteni a hiányzó szövegrészt. Egyes értelmezők a szájra adott csókot tartják valószínűnek, mások különböző testrészeket feltételeznek. A vallási jelentés kérdésében sincs teljes egyetértés. Van, aki a lelki közösség szimbólumát látja benne, mások a szöveg misztikus és szakramentális hátterére helyezik a hangsúlyt.

Ann Graham Brock szerint a Fülöp-evangélium elsősorban azért fontos Mária Magdolna szerepének megértéséhez, mert a Megváltóhoz fűződő különleges kapcsolatát a tanítványok közötti vitával kapcsolja össze. A többi követő kérdése és Jézus válasza olyan helyzetet teremt, amelyben Mária kiváltságos szerepe feszültséget vált ki. Brock ezt összefüggésbe állítja a Mária evangéliumában megjelenő tekintélyvitával, ahol Péter és András kétségbe vonják Mária különleges tanításának hitelességét.

A két szöveg közötti kapcsolat valóban figyelemre méltó. Mindkettő olyan Mária Magdolna-képet őriz, amelyben a Jézushoz való különleges közelség vallási

HÁTTÉRGYÁR

tekintéllyel párosul. A közelség ebben az összefüggésben nem elsősorban magánéleti kapcsolatként fontos, hanem annak indoklásaként, hogy Mária olyan tanításokat közvetíthet, amelyeket a többiek nem ismernek vagy nem fogadnak el.

A Mária evangéliumában szereplő vita különösen világosan mutatja ezt. A tanítványok bizonytalanok, Mária pedig bátorítja őket, majd beszámol arról, amit a Megváltótól kapott. Péter és András kétségeket fogalmaznak meg, Lévi viszont Mária mellett áll ki. A szövegben Mária különleges tekintélyének alapja az, hogy a Megváltó ismeri őt, és különösen szereti.

Ez a szeretet azonban a szövegösszefüggésben a tanítás hitelességével kapcsolódik össze. A kérdés az, hogy egy nő kaphatott-e olyan kinyilatkoztatást, amelynek igazságát a férfi tanítványoknak is el kell fogadniuk. A vitában a személyes kapcsolat annak bizonyítékává válik, hogy Mária hozzáférhetett egy különleges vallási tudáshoz.

Karen L. King szerint a Mária evangéliuma a korai kereszténység egyik fontos vitáját tükrözi: mi alapozza meg a hiteles tanítást, és ki jogosult annak közvetítésére? A szöveg egy olyan közösségi gondolkodást képvisel,

amelyben a belső felismerés és a Megváltótól kapott kinyilatkoztatás jelentősége nagyobb lehet, mint a hagyományos tekintélyviszonyoké. Mária alakja ezért nem pusztán egy különleges női tanítvány, hanem a vallási tudás hitelességéről szóló vita központi szereplője.

A későbbi szövegek alapján tehát megállapíthatjuk, hogy egyes keresztény közösségek Mária Magdolnát a Jézushoz különösen közel álló tanítványként tisztelték. Ez történetileg fontos adat a második és harmadik századi keresztény emlékezet megértéséhez. Ugyanakkor nem bizonyítja, hogy Jézus életében valóban olyan kizárólagos helyet foglalt volna el, mint amilyet az apokrif hagyomány neki tulajdonít.

A két korszak között ugyanis jelentős időbeli és vallási változások történtek. A Jézus mozgalmából kialakuló keresztény közösségek különböző területeken terjedtek el, eltérő tanításokat dolgoztak ki, és egymástól különböző tekintélyi hagyományokat őriztek meg. A tanítványok neve gyakran a későbbi teológiai irányzatok hitelesítésének eszközévé vált. Péter, Pál, Jakab, Tamás és más apostoli személyek neve alatt olyan művek születtek, amelyek jóval haláluk után keletkeztek.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna esetében is ezt a jelenséget figyelhetjük meg. A neve összekapcsolódott a feltámadás tanúságtételével, ezért egyes közösségek alkalmasnak tekinthették arra, hogy saját tanításaik hiteles közvetítőjeként jelenítsék meg. A Jézushoz fűződő különleges szeretet ezekben az írásokban a vallási tekintély magyarázatává válhatott.

Mindezek után vissza kell térnünk ahhoz a kérdéshez, amely a modern olvasót talán a leginkább foglalkoztatja. Lehetséges-e, hogy Jézus és Mária Magdolna házastársak voltak? A történeti kutatásnak erre a kérdésre is válaszolnia kell, még akkor is, ha a rendelkezésünkre álló adatok nem tesznek lehetővé egyértelmű személyes életrajzot.

Az első megállapítás egyszerű: egyetlen megbízható, Jézus korához közeli forrás sem állítja kifejezetten, hogy Mária Magdolna a felesége lett volna. A kánoni evangéliumok nem beszélnek házasságról, közös gyermekről vagy olyan családi kapcsolatról, amely erre utalna. A későbbi apokrif szövegek különleges szeretetről és közelségről szóló közlései sem tartalmaznak olyan világos adatot, amely a házastársi kapcsolatot történeti tényként igazolná.

HÁTTÉRGYÁR

A második kérdés az, hogy Jézus korabeli társadalmi helyzete alapján feltételezhető-e házasság. A zsidó társadalomban a házasság és a családalapítás általánosan megbecsült életforma volt, de ebből nem következik, hogy minden férfi szükségszerűen házasságban élt. A korabeli zsidó vallási világban találkozunk olyan csoportokkal és személyekkel is, akik a szokásostól eltérő életformát választottak. Az esszénusokról fennmaradt ókori beszámolók például a házassághoz és a közösségi élethez való különböző viszonyokat mutatnak.

Jézus nyilvános működésének jellege önmagában sem bizonyítja, hogy nőtlen vagy házas volt. A vándorló tanító életmódja különleges elkötelezettséget kívánhatott, de ez különböző családi helyzetekben is elképzelhető. Az evangéliumok hallgatását a házasságról ezért körültekintően kell értékelnünk. A hallgatás nem bizonyítja egy kapcsolat lehetetlenségét, de a kapcsolat létezését sem.

A történetileg megalapozott következtetés így az, hogy Jézus és Mária Magdolna feltételezett házasságára nincs elegendő bizonyíték. Az elképzelés lehet népszerű irodalmi vagy vallástörténeti feltevés, de nem kezelhető a rendelkezésünkre álló forrásokból következő tényként.

HÁTTÉRGYÁR

Ugyanez érvényes a közös leszármazottakról szóló modern történetekre is, amelyekhez nem rendelkezünk hiteles ókori bizonyítékokkal.

A házasságelméletek népszerűsége ugyanakkor önmagában is történeti vizsgálatot érdemel. Miért vált Mária Magdolna a modern kultúrában Jézus feltételezett társává? A kérdés részben abból eredhet, hogy a keresztény hagyományban kevés részletes adat maradt fenn Jézus személyes érzelmi életéről. Mária Magdolna alakja pedig a feltámadás történetében olyan különleges közelséggel jelenik meg, amely könnyen ösztönözheti az olvasó képzeletét.

A modern regények és népszerű történeti elméletek gyakran éppen az evangéliumok hallgatásából indulnak ki. A hiányzó adatok helyére titkos házasságot, elhallgatott családi történetet vagy tudatosan eltüntetett dokumentumokat feltételeznek. Az ilyen elbeszélések irodalmi szempontból izgalmasak lehetnek, történeti bizonyító erejük azonban nincs, ha állításaikat nem támasztják alá ellenőrizhető források.

A Mária Magdolna-kutatás egyik fontos feladata ezért az is, hogy megkülönböztesse a források tényleges tartalmát a hozzájuk kapcsolt modern elképzelésektől. A

HÁTTÉRGYÁR

Fülöp-evangélium sérült szövegének értelmezése, a Mária evangéliumában szereplő különleges tanítás és a János-evangélium sírkerti jelenete valóban figyelemre méltó. Egyikük sem igazolja azonban önmagában a házasságról vagy közös gyermekekről szóló állításokat.

A romantikus értelmezések háttérbe szorítása nem jelenti azt, hogy a személyes szeretet kérdését ki kellene zárnunk a történetből. Éppen ellenkezőleg: a tanítványi kapcsolat érzelmi jelentősége történetileg is vizsgálható, amennyiben tudomásul vesszük a források korlátait. Az emberi hűség, a gyász, a bizalom és a közös vallási tapasztalat olyan jelenségek, amelyek az evangéliumi elbeszélésekben valóban megjelennek.

Mária Magdolna kereszthalálnál tanúsított jelenléte különösen fontos ebből a szempontból. A keresztény hagyomány szerint a tanítványok számára Jézus kivégzése súlyos válságot jelentett. A mester, akinek az Isten országáról szóló üzenete reményt adott nekik, a római hatalom által alkalmazott egyik legmegalázóbb kivégzési mód áldozata lett. A követőknek szembe kellett nézniük azzal, hogy vallási várakozásaik látszólag összeomlottak.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna neve mégis megmaradt a kereszthalál tanúi között. A különböző evangéliumi hagyományokban ez a jelenlét a hűség egyik fontos kifejeződésévé vált. Nem tudjuk, milyen érzelmeket élt át a Golgotánál, de a gyász és a megrendülés az elbeszélésekből jól érthető emberi összefüggést alkot. A sírhoz vezető későbbi út pedig azt mutatja, hogy Jézus halála után is kapcsolatban maradt a temetésével és emlékével.

Ez a mozzanat legalább olyan jelentős, mint a későbbi apokrif iratok szeretetről szóló mondatai. A kereszthalál és az eltemetés elbeszélései korábbi hagyományréteghez kapcsolódnak, és Mária Magdolna szerepét több evangélium is megőrizte. A személyes ragaszkodás itt nem elvont kijelentésekből, hanem a történetben bemutatott cselekedetekből rajzolódik ki.

A bizalom kérdését is ebben az összefüggésben érdemes vizsgálnunk. Jézus és Mária Magdolna kapcsolatáról nem állíthatjuk, hogy a mester titkos tanításokat adott volna át neki földi működése során. Az ilyen közlések elsősorban későbbi apokrif iratokban jelennek meg. A János-evangélium azonban valóban olyan küldetést tulajdonít Máriának, amely a feltámadásról szóló üzenet továbbadásával függ össze. Ez a megbízatás

a szövegen belül erős bizalmi viszonyt feltételez.

Mária Magdolna szerepe ezért nem azzal a kérdéssel mérhető fel legjobban, hogy szerelmes volt-e Jézusba. Történeti jelentősége abban rejlik, hogy a korai keresztény hagyomány Jézus követőjeként, halálának tanújaként és a feltámadás üzenetének közvetítőjeként őrizte meg. A kapcsolatuk különlegessége nem feltétlenül valamiféle kizárólagos érzelmi viszonyból következett, hanem abból a tartós hűségből és tanúságtételből, amelyet az evangéliumok neki tulajdonítanak.

A későbbi kereszténység történetében azonban ez a szerep nem maradt változatlan. Mária Magdolna egyszerre vált a bűnbánat, a misztikus szeretet és az apostoli tanúságtétel jelképévé. A különböző hagyományok olykor egymás mellett éltek, máskor egymással feszültségbe kerültek. A középkori prédikációk például gyakran éppen azzal magyarázták a feltámadási kiváltságát, hogy ő szerette legjobban Krisztust.

Katherine Ludwig Jansen bemutatja, hogy a középkori teológusok és prédikátorok többféle magyarázatot adtak arra, miért Mária Magdolna részesült a feltámadás első tanújának kitüntetett szerepében. Bonaventura egyebek

HÁTTÉRGYÁR

között a Krisztus iránti rendkívüli szeretetével magyarázta ezt. Más értelmezők a megtérés és a bűnbánat példáját látták benne, és úgy gondolták, hogy Jézus a korábbi bűnösnek adott kiváltsággal mutatta meg az isteni irgalom nagyságát.

Az ilyen magyarázatok sokat árulnak el a középkori keresztény gondolkodásról, de nem szolgálnak közvetlen bizonyítékkal az első századi eseményekre. A középkori teológusok abból a Mária Magdolna-képből indultak ki, amely addigra már több különböző bibliai nőalak összeolvasztásából alakult ki. A bűnbánó asszony és a feltámadás tanúja egyetlen személy történetében kapcsolódott össze, ezért a feltámadási megbízatás értelmezése is a megtérés és a szeretet összefüggésébe került.

A modern történeti kutatásnak ettől különböző feladata van. Nem azt kell megállapítania, hogy Mária Magdolna vallási jelentősége nagyobb vagy kisebb volt-e, mint amit a későbbi hagyomány tulajdonított neki. Azt kell vizsgálnia, mely állítások vezethetők vissza korai forrásokra, és milyen módon alakult át ezek értelmezése a következő évszázadokban.

HÁTTÉRGYÁR

Jézus és Mária Magdolna kapcsolatának egyik legfontosabb sajátossága éppen az, hogy a történeti adatok és a későbbi értelmezések között rendkívül nagy a különbség. A kánoni evangéliumok kevés személyes részletet közölnek, mégis hangsúlyos szerepet biztosítanak Máriának. A későbbi apokrif iratok sokkal részletesebben beszélnek különleges tudásáról és szeretetéről, de történetileg távolabb állnak Jézus életétől.

A két forráscsoport összevetése arra figyelmeztet, hogy a részletesebb elbeszélés nem feltétlenül megbízhatóbb. Egy később keletkezett mű több párbeszédet, személyes jelenetet és magyarázatot tartalmazhat, miközben ezeknek kisebb a történeti bizonyító erejük, mint egy korábbi, szűkszavú közlésnek. A történésznek ezért olykor éppen a részletekben leggazdagabb történetekkel kell a legóvatosabban bánnia.

Mária Magdolna alakját illetően végül három egymástól különböző kapcsolatképet különíthetünk el. Az első a történeti tanítványé, akinek Jézus követőjeként betöltött szerepét a kánoni evangéliumok őrzik. A második a különleges kinyilatkoztatásban részesülő tanítványé, akit az apokrif iratok egyes keresztény

HÁTTÉRGYÁR

közösségek vallási tekintélyének képviselőjeként mutatnak be. A harmadik a bűnbánó és szerető szenté, akinek alakját a nyugati keresztény hagyomány hosszú évszázadokon át formálta.

Mindhárom kép történetileg vizsgálható, de nem ugyanarról a korszakról és nem ugyanolyan forrásértékkel tanúskodik. A történeti Mária Magdolna megértéséhez az elsőből kell kiindulnunk, a másik kettő pedig elsősorban azt mutatja meg, hogyan értelmezték tovább alakját a kereszténység későbbi évszázadaiban.

A Jézus iránti bizalom és szeretet kérdésére ezért nem adhatunk egyszerű, minden részletében biztos választ. A források nem teszik lehetővé, hogy megállapítsuk, Mária volt-e Jézus legkedvesebb tanítványa, vagy hogy kapcsolatuk érzelmi mélysége meghaladta-e valamennyi más követőét. Azt viszont igen, hogy az evangéliumi hagyomány különleges jelentőséget tulajdonított az ő hűségének és tanúságtételének.

Mária Magdolna történetében a szeretet legfontosabb kifejeződése nem valamely titkos, csak későbbi szövegekből ismert beszélgetés. A legkorábbi elbeszélésekben az a figyelemre méltó, hogy nem tűnik el Jézus történetéből, amikor a tanítványi közösség számára

HÁTTÉRGYÁR

minden elveszettnek látszik. A kereszt közelében, a temetésnél és a sírhoz vezető úton újra megjelenik a neve.

A János-evangélium sírkerti jelenete ezt a hűséget a feltámadási küldetéssel kapcsolja össze. Mária gyászolva keresi a halott Jézust, majd a keresztény hit elbeszélése szerint a feltámadt Krisztussal találkozik. A személyes ragaszkodásból tanúságtétel lesz. Az asszony, aki nem tud elszakadni mestere sírjától, végül azzal a hírrel tér vissza a tanítványokhoz, hogy látta az Urat.

A jelenetben a kapcsolat valódi jelentősége nem egy feltételezett házasságban vagy titkos tanításban rejlik, hanem a felismerésben és a küldetésben. A tanítvány meghallja mestere hangját, felismeri őt, majd továbbadja üzenetét. Az evangélium ezt a feladatot bízza Mária Magdolnára, és ezzel a feltámadásról szóló keresztény emlékezet egyik központi szereplőjévé teszi.

A kérdés azonban továbbra is nyitva marad: mi magyarázza, hogy ez az asszony ilyen kitartóan követte Jézust? Milyen szerepet játszhatott ebben a gyógyulás emléke, a tanítás iránti meggyőződés, a közösséghez tartozás és a mester személyes tekintélye? A választ nem egyetlen különleges kapcsolat feltételezésében kell

HÁTTÉRGYÁR

keresnünk, hanem abban az életformában, amelyet Mária a többi követővel együtt vállalhatott.

Pedig Jézus mozgalmának történetében ezek a kérdések sem mellékesek. A vallási tanítás továbbadásához emberek kellettek, akik időt, munkát és anyagi javakat áldoztak a közösségre. Mária Magdolna neve pedig a legkorábbi források egyikében éppen ezek között a nők között jelenik meg.

HÁTTÉRGYÁR

7. fejezet – A nők, akik fenntartották Jézus közösségét

Jézus tanításairól, gyógyításairól és a körülötte kialakult vallási mozgalomról az evangéliumok számos részletet megőriztek. Arról azonban jóval kevesebbet tudunk, hogyan működött a mindennapokban az a közösség, amelynek tagjai hosszabb időn át egyik településről a másikra kísérték a galileai tanítót. A történetekben megjelennek a közös étkezések, a vendéglátó házak, a tanítványok utazásai és a sokaság ellátásának nehézségei, de a gazdasági háttér többnyire homályban marad. Pedig a Jézust követő embereknek ugyanúgy szükségük volt élelemre, ruházatra és szállásra, mint bárki másnak.

A kérdés különösen fontos Mária Magdolna történetének megértéséhez. Lukács evangéliuma ugyanis nemcsak arról számol be, hogy Mária Jézus követői közé tartozott, hanem arról is, hogy több asszony saját javaival támogatta a közösséget. Ez az első pillantásra mellékesnek tűnő közlés bepillantást enged a galileai mozgalom társadalmi összetételébe. A tanítványok között nem kizárólag olyan emberek lehettek, akik korábbi

foglalkozásukat elhagyva csatlakoztak Jézushoz, hanem olyan támogatók is, akik anyagi lehetőségeikkel járultak hozzá működéséhez.

Lukács három asszonyt nevez meg: Mária Magdolnát, Johannát és Zsuzsannát. Hozzáteszi, hogy sokan mások is támogatták Jézust és követőit. A felsorolás egyaránt utalhat a csoport állandó kísérőire és olyan személyekre, akiknek a szerepe elsősorban a gondoskodásban nyilvánult meg. A szöveg nem határozza meg pontosan, milyen feladatot vállaltak az egyes asszonyok, és milyen arányban járultak hozzá a közösség fenntartásához. Éppen ezért a felsorolásból nem lehet Mária Magdolna vagyoni helyzetét vagy a csoporton belüli rangját pontosan rekonstruálni.

A közlés mégis szokatlanul értékes. Az ókori vallási mozgalmak történetében gyakran a tanítók szavai, a tanítványok vitái és a vezetők cselekedetei maradtak fenn. Azoknak a munkája, akik a közösség mindennapi feltételeit biztosították, jóval ritkábban került az írott hagyományba. Lukács néhány sora ezért olyan gazdasági és társadalmi viszonyokat is láthatóvá tesz, amelyek nélkül Jézus vándorló tevékenysége aligha lett volna fenntartható.

HÁTTÉRGYÁR

A Galileai-tenger környékének települései viszonylag sűrű kapcsolatrendszert alkottak. A halászat, a földművelés, a kézművesség és a helyi kereskedelem lehetőséget teremtett arra, hogy a lakosság különböző foglalkozásokból éljen. Egyes családok szűkös körülmények között gazdálkodhattak, mások jelentősebb vagyonnal rendelkezhettek. A római fennhatóság, a helyi uralkodói hatalom és az adóztatás ugyanakkor jelentős terheket róhatott a lakosságra. A társadalmi különbségek nem tűntek el a Jézus körül kialakult közösségben sem.

A vándorló tanítók ellátása ebben a világban többféleképpen történhetett. Egyes helyeken a vendéglátás szokásai biztosítottak szállást és ételt, máskor a követők magukkal vitt javakra vagy támogatók segítségére támaszkodhattak. Az evangéliumokból nem állítható össze részletes költségvetés, és arra sincs bizonyíték, hogy Jézus közössége egységes gazdasági szervezettel rendelkezett volna. Az azonban világos, hogy a tanítványok számára az utazás és a megélhetés gyakorlati feltételei ugyanúgy jelen voltak, mint a vallási tanítás kérdései.

Az evangéliumok olykor kifejezetten foglalkoznak a tanítványok anyagi helyzetével. Jézus olyan útmutatásokat ad követőinek, amelyek a pénz, a ruházat

és az élelem kérdését érintik. Egyes küldetéstörténetekben arra inti őket, hogy ne vigyenek magukkal fölösleges javakat, hanem fogadják el a vendéglátást. Más elbeszélésekben közös pénztartó jelenik meg, amelynek kezelését János evangéliuma Júdáshoz kapcsolja. A különböző történeteket nem feltétlenül lehet egységes gazdasági szabályzatként olvasni, de jól érzékeltetik, hogy a közösség anyagi működése a korai keresztény emlékezet része volt.

Mária Magdolna ebben az összefüggésben olyan asszonyként jelenik meg, aki nemcsak elfogadta Jézus tanítását, hanem hozzájárult a mozgalom fennmaradásához is. Ha Lukács közlése történeti emléket őriz, akkor Mária rendelkezhetett olyan javakkal, amelyeket saját döntése alapján a közösség támogatására fordíthatott. Nem tudjuk azonban, hogy ezek rendszeres jövedelemből, családi vagyonból, örökségből vagy más forrásból származtak-e.

A női vagyon és gazdasági önállóság kérdése különösen összetett az első századi zsidó társadalomban. Az asszonyok helyzete függhetett családi állapotuktól, társadalmi környezetüktől és attól is, milyen jogi hagyományok érvényesültek a lakóhelyükön. Egy özvegy, egy tehetős család tagja vagy egy önálló gazdasági

tevékenységet folytató asszony eltérő lehetőségekkel rendelkezhetett. A görög-római világ más vidékeiről származó dokumentumok jelentős női vagyonokat és gazdasági ügyleteket is megőriztek, de ezekből nem következtethetünk közvetlenül Mária Magdolna helyzetére.

Susan Haskins arra hívja fel a figyelmet, hogy Mária nevét az evangélium nem kapcsolja férjhez vagy apához. Ez valóban feltűnő Johannával összevetve, akit Lukács Kúza feleségeként azonosít. Haskins szerint a különbség összefügghet Mária önállóságával. A következtetés azonban nem tekinthető bizonyítottnak, hiszen a földrajzi megjelölés használata más okokból is kialakulhatott. Egy személyt gyakran egyszerűen azon a néven őriztek meg, amelyen a közösség tagjai ismerték.

Johanna családi kapcsolata viszont valóban figyelemre méltó. Kúza Heródes Antipász udvari tisztviselőjeként jelenik meg Lukács szövegében. Az evangélista nem részletezi, hogy milyen feladatokat látott el, de megjelölése a fejedelmi igazgatáshoz kapcsolja. Ha a közlés megbízható, Johanna olyan társadalmi közegből érkezhetett, amelynek tagjai a galileai uralkodó hatalmi rendszeréhez kötődtek.

HÁTTÉRGYÁR

Ez különös fényt vethet Jézus mozgalmának társadalmi összetételére. A galileai tanító működése a vidéki települések lakosságán kívül olyan embereket is megszólíthatott, akik közvetve a politikai elit környezetéhez tartoztak. Ugyanakkor semmi sem bizonyítja, hogy Johanna vagy férje a Jézus-mozgalom politikai támogatója lett volna. A családi kapcsolatot nem szabad egy szélesebb, bizonyítatlan politikai hálózat létezésének alapjává tenni.

Azt sem tudjuk, Johanna és Kúza házassága milyen volt, vagy miként viszonyult a férj felesége vallási elkötelezettségéhez. Az evangélium kizárólag az asszonyt nevezi meg Jézus követőjeként. A későbbi keresztény képzelet számára ez a közlés lehetőséget adott különféle történetek megalkotására, a történeti rekonstrukció azonban nem terjedhet túl a rendelkezésünkre álló adatokon.

Zsuzsanna esete még világosabban mutatja a források korlátait. A neve mellett semmiféle további személyes adatot nem találunk. Nem tudjuk, honnan származott, milyen családi helyzetben élt, vagy mi történt vele Jézus halála után. Mégis része lett annak a rövid felsorolásnak, amelyet a kereszténység egyik legfontosabb írott hagyománya megőrzött. Neve azért maradhatott fenn,

HÁTTÉRGYÁR

mert a közösség emlékezetében valamilyen jelentősége volt, bár ennek pontos okát már nem tudjuk megállapítani.

Mária, Johanna és Zsuzsanna szerepe azt is felveti, hogy a korai Jézus-mozgalomban mennyire különülhetett el a gyakorlati segítségnyújtás és a vallási tanítványság. A modern olvasó hajlamos lehet arra, hogy az anyagi támogatást valamiféle másodlagos tevékenységnek tekintse, amely kevésbé jelentős, mint a tanítás vagy az igehirdetés. Az első századi vallási közösség életében azonban ezek a feladatok szorosan összefügghettek.

Egy tanító működésének fenntartása önmagában is vallási elkötelezettséget fejezhetett ki. A közösség támogatása azt jelenthette, hogy a követő saját javait, kapcsolatait és munkáját a tanítás szolgálatába állította. Az ókori patrónusi viszonyokban a támogatás ugyanakkor társadalmi elismeréssel és kölcsönös kötelezettségekkel is járhatott. A vallási és gazdasági szempontok nem mindig váltak el egymástól.

Karen L. King szerint ugyanakkor óvatosságra int, hogy a női támogatók említése éppen Lukácsnál jelenik meg ilyen hangsúlyosan. A szerző felveti: elképzelhető, hogy Lukács saját korának keresztény közösségeiben

ismert támogatói viszonyokat is figyelembe vette a Jézus körüli nők szerepének ábrázolásakor. A későbbi keresztény gyülekezetek életében valóban jelentős szerepet játszottak olyan asszonyok, akik otthonukkal vagy anyagi lehetőségeikkel támogatták a közösségeket.

Az Apostolok cselekedeteiben például Lídiáról olvasunk, aki Filippiben fogadta be Pált és társait. Pál levelei más nőket is megemlítenek, akik különböző formában részt vettek a közösségek életében. A római levél végén Főbé a kenkreai gyülekezet szolgálójaként és többek támogatójának megfelelő kifejezéssel jelenik meg. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a korai kereszténységben a nők gazdasági és közösségi szerepe jelentős lehetett.

A későbbi példák azonban nem bizonyítják automatikusan a Jézus korabeli viszonyokat. Az első keresztény közösségek társadalmi környezete, szervezete és földrajzi elhelyezkedése sokat változott a következő évtizedekben. Egy Filippiben vagy Korinthoszban működő gyülekezet nem azonos a Galileában vándorló Jézus-mozgalommal. A párhuzamok mégis segítenek megérteni, hogy a női támogatás nem volt idegen a kereszténység korai történetétől.

HÁTTÉRGYÁR

A közösség gazdasági hátterének vizsgálatakor egy másik kérdést is fel kell tennünk. Lehetséges-e, hogy Mária Magdolna éppen anyagi hozzájárulása révén tett szert különleges tekintélyre? A kérdésre nincs közvetlen válaszunk. Az evangéliumok nem beszélnek arról, hogy Mária döntött volna a közös vagyon felhasználásáról, vagy hogy mások fölött rendelkezett volna. A későbbi iratokban megjelenő tekintélye pedig elsősorban Jézushoz fűződő kapcsolatával és különleges tanításaival kapcsolódik össze.

Egy fontos különbséget mégis látnunk kell. Az anyagi támogatás nem szükségszerűen alárendelt helyzetet jelentett. Egy tehetősebb patrónus a korabeli társadalomban tekintélyt és befolyást is szerezhetett. Ugyanakkor a gazdasági segítségnyújtásból nem következik automatikusan tanítói vagy vallási vezetői szerep. Mária Magdolna esetében ezért a két lehetőséget egymástól függetlenül kell vizsgálni.

Ann Graham Brock a női követők ábrázolásának különbségeit részletesen elemzi. Véleménye szerint Lukács azzal, hogy a nők gyógyulását és anyagi támogatását hangsúlyozza, szűkebb szerepet tulajdonít nekik, mint amely a többi evangéliumi hagyományból kirajzolódhat. Különösen fontos számára, hogy a

HÁTTÉRGYÁR

feltámadás elbeszélésében Lukács nem ad Máriának olyan személyes küldetést, mint János, és nem beszél a feltámadt Jézus vele való találkozásáról.

Brock értelmezését azonban nem szabad bizonyított szerzői szándékként kezelni. Lukács más jelenetekben jelentős figyelmet fordít női szereplőkre, és az asszonyoknak az üres sírnál betöltött szerepét is megőrzi. A különböző hangsúlyokat magyarázhatják a szerző rendelkezésére álló források, teológiai céljai és elbeszélői választásai is. Az viszont tény, hogy az evangéliumok Mária Magdolnának nem teljesen azonos szerepet tulajdonítanak.

A történeti személy megközelítésében ezért nem valamelyik evangéliumot kell egyszerűen a másik fölé helyeznünk. A különbségek éppen azért fontosak, mert megmutatják a korai hagyomány sokféleségét. A Jézust követő asszonyok gazdasági támogatói, tanítványi és feltámadási tanúi szerepe eltérő hangsúlyokkal maradt fenn. Ezekből a töredékekből kell megpróbálnunk kirajzolni azt a képet, amely a legkevesebb bizonyítatlan feltevést igényli.

Mária Magdolna különleges helyzetét a női követők névsorrendje is érzékelteti. Márk a kereszthalálról szóló

HÁTTÉRGYÁR

elbeszélésben elsőként említi, és a későbbi húsvéti jelenetekben is gyakran az ő neve áll az élen. Máténál hasonló hangsúlyt kap, Lukács pedig már a galileai működés idején az első helyre teszi a női követők felsorolásában. Jánosnál a feltámadás reggelének központi szereplője lesz.

A névsorrend természetesen nem bizonyít formális vezetői tisztséget. Az ókori elbeszélésekben egy személy elsőként való említése többféle okból történhetett, a közismertségtől a történetben betöltött jelentőségig. Mária Magdolna esetében azonban a visszatérő első hely azt mutatja, hogy a különböző evangéliumi hagyományokban különösen jól felismerhető szereplő volt.

A közösségi élet szempontjából a követők személyes kapcsolatai is fontosak lehettek. A hosszabb utazások, a közös étkezések és a vallási tanítások meghallgatása olyan tapasztalatokat jelenthettek, amelyek szorosabb kötelékeket teremtettek. A nők között is kialakulhattak tartós kapcsolatok, különösen ha együtt kísérték Jézust Galileából Jeruzsálembe. Az evangéliumok azonban nem közölnek részletes beszámolót ezekről a viszonyokról.

HÁTTÉRGYÁR

Nem tudjuk például, hogy Mária Magdolna és Johanna milyen gyakran beszéltek egymással, vagy hogy közösen hoztak-e döntéseket. A róluk szóló felsorolások nem elegendők ahhoz, hogy szervezett női csoportot, valamiféle külön tanítványi testületet vagy meghatározott munkamegosztást feltételezzünk. A jelenlétük azonban világosan jelzi, hogy Jézus mozgalmának társadalmi történetéből nem hagyhatók ki a női követők.

A női támogatók szerepe egyúttal arra is figyelmeztet, hogy Jézus mozgalmát nem kizárólag a későbbi vallási tanítások alapján kell megértenünk. Az első századi Galileában az Isten országáról szóló üzenet konkrét emberek életében, munkájában és kapcsolataiban vált történeti valósággá. A tanítás elterjedéséhez olyanok is hozzájárulhattak, akiknek neve nem kapcsolódott később nagy teológiai művekhez vagy egyházi intézményekhez.

A Mária Magdolnáról fennmaradt legkorábbi hagyomány ebből a szempontból különösen értékes. Mária nemcsak a feltámadásról szóló elbeszélésben szerepel, hanem már Jézus működésének idején is egy vallási közösség tagjaként jelenik meg. A gyógyulás, a követés és az anyagi támogatás olyan mozzanatok, amelyek a mindennapi élet felől közelítik meg a

kapcsolatukat.

A későbbi keresztény hagyományban ezzel szemben Mária Magdolna történetének középpontjába egyre inkább a bűnbánat és a misztikus szeretet került. A középkori szentéletrajzok szívesebben beszéltek könnyeiről, megtéréséről és állítólagos remeteéletéről, mint arról, hogy a galileai mozgalom fenntartásában milyen szerepet játszhatott. A vallási képzelet számára a rendkívüli jelenetek váltak fontosabbá, miközben a gyakorlati segítségnyújtás emléke háttérbe szorult.

Pedig az utóbbi legalább annyira figyelemre méltó. Ha Lukács beszámolója történeti alapokon nyugszik, Mária Magdolna nem csupán elfogadta Jézus tanítását, hanem saját lehetőségeivel segítette annak terjesztését. Ez olyan elkötelezettséget jelenthetett, amely személyes áldozatokat is kívánt. A források nem teszik lehetővé, hogy ennek pontos mértékét meghatározzuk, de a támogatás ténye az evangéliumi hagyomány fontos része.

A történet súlypontja azonban hamarosan megváltozik. A Galileában vándorló közösség Jeruzsálem felé indul, ahol Jézus működése végzetes összeütközéshez vezet a hatalmi viszonyokkal. Az asszonyok egy része elkíséri őt erre az útra, és nevük

HÁTTÉRGYÁR

ismét megjelenik a kereszthalál elbeszéléseiben. Ekkor már nem arról van szó, hogy ki milyen anyagi támogatást nyújtott a közösségnek, hanem arról, hogy ki marad jelen, amikor a mozgalom vezetőjét kivégzik.

Mária Magdolna története itt válik különösen jelentőssé. A galileai követés és a jeruzsálemi tanúságtétel ugyanabban a személyben kapcsolódik össze. A nő, akit Lukács a közösség támogatói között említ, Márknál és Máténál a kereszthalál tanújaként jelenik meg, Jánosnál pedig a feltámadás első hirdetője lesz.

Ezeket a hagyományokat nem lehet minden részletükben egyetlen, megszakítás nélküli életrajzzá összeilleszteni. A közös motívum azonban világos: Mária Magdolna neve Jézus működésének különböző szakaszaiban is fennmaradt, és olyan szerepet kapott, amely messze meghaladja az alkalmi követőét. A történeti kérdés immár az, hogy ez a jelentőség miként viszonyult a többi tanítvány, mindenekelőtt Péter szerepéhez.

A későbbi keresztény hagyományban ugyanis Mária Magdolna és Péter neve több alkalommal egymással szemben jelenik meg. Az egyikük Jézus feltámadásának

HÁTTÉRGYÁR

kiemelkedő női tanúja, a másik a korai apostoli közösség egyik legfontosabb férfi vezetője. A két szerep önmagában nem zárta ki egymást, a kereszténység egyes későbbi szövegeiben mégis konfliktussá alakult.

Ennek a konfliktusnak a története különösen fontos ahhoz, hogy megértsük Mária Magdolna alakjának későbbi sorsát.

HÁTTÉRGYÁR

8. fejezet – Péter és Mária: két tanítvány, két tekintély

A korai kereszténység történetének egyik legérdekesebb kérdése, miként alakult ki az apostoli tekintély. Jézus halála után követőinek nem csupán azt kellett eldönteniük, hogyan értelmezzék a kereszthalált és a feltámadásról szóló tapasztalatokat. Arról is dönteniük kellett, ki jogosult a mester tanításának továbbadására, milyen szerepet kapjanak a különböző tanítványok, és milyen alapon fogadhatják el egy-egy személy vallási tekintélyét. A fennmaradt keresztény szövegek azt mutatják, hogy ezekre a kérdésekre nem minden közösség adott azonos választ.

Péter neve már a legkorábbi keresztény hagyományokban különleges jelentőséggel jelenik meg. Az evangéliumok szerint a tizenkét apostol közé tartozott, gyakran a tanítványok szószólójaként szerepelt, és Jézus működésének számos fontos eseményénél jelen volt. Pál levelei alapján történetileg is komolyan vehető, hogy a kereszthalál utáni keresztény mozgalomban meghatározó tekintéllyel rendelkezett. A galatákhoz írt levélben Pál beszámol a Péterrel és más jeruzsálemi vezetőkkel folytatott kapcsolatáról, ami fontos,

HÁTTÉRGYÁR

viszonylag korai tanúságtétel az apostoli közösség belső viszonyairól.

Mária Magdolna helyzete más. Nincs olyan tőle származó vagy hozzá hitelesen köthető első századi levél, amelyben saját tevékenységéről beszámolna. A korai keresztény vezetőkről szóló elbeszélésekben sem jelenik meg olyan rendszerességgel, mint Péter. Jelentőségét elsősorban az evangéliumok női követőkről, a kereszthalálról és a feltámadásról szóló hagyománya őrizte meg. Később azonban olyan iratok keletkeztek, amelyekben Mária különleges tekintélyű tanítványként jelenik meg, és ezt a tekintélyt éppen Péter vonja kétségbe.

A két személy közötti feszültség a modern kutatásban különösen nagy figyelmet kapott. Ann Graham Brock egész monográfiát szentelt annak a kérdésnek, hogy miként ábrázolják a korai keresztény szövegek Péter és Mária Magdolna tekintélyét, és milyen összefüggés mutatható ki a két szereplő hangsúlyozása között. Kutatásának jelentősége abban áll, hogy nem kizárólag a későbbi apokrif iratokat vizsgálja, hanem a kánoni evangéliumok feltámadási elbeszéléseit is összehasonlítja.

HÁTTÉRGYÁR

Az alapvető kérdés azonban már az elemzés megkezdése előtt tisztázásra szorul. Vajon beszélhetünk-e történeti értelemben Péter és Mária Magdolna közötti személyes rivalizálásról? A rendelkezésünkre álló korai források ezt nem bizonyítják. Nem ismerünk hiteles beszámolót olyan vitáról, amely Jézus életében vagy közvetlenül halála után közöttük zajlott volna. A későbbi szövegek konfliktusjelenetei önmagukban nem elegendők annak igazolására, hogy a két tanítvány a valóságban is ellenfélként tekintett egymásra.

A probléma azonban így is történeti jelentőségű. Az, hogy bizonyos keresztény közösségek éppen Péter és Mária Magdolna alakját állították szembe egymással, sokat elárulhat arról, miként gondolkodtak a vallási tekintélyről. A kérdés tehát nem feltétlenül az, hogy a két személy valóban összeveszett-e, hanem az, hogy a későbbi keresztény hagyomány miért tartotta alkalmasnak őket egy ilyen vita megjelenítésére.

Az evangéliumokban Péter szerepe gyakran kettős. Egyfelől a tanítványok vezetőjeként jelenik meg, aki kész megszólalni a többiek nevében, felismeri Jézus messiási jelentőségét, és különleges megbízatásokat kap. Másfelől az elbeszélések nem hallgatják el bizonytalanságát,

félreértéseit és végül Jézus megtagadását. Ez az összetett ábrázolás azt mutatja, hogy az apostoli tekintély nem valamiféle hibátlan emberi magatartás emlékéből alakult ki.

Márk evangéliumában Péter különösen gyakran jelenik meg olyan tanítványként, aki jelentős felismerésekre jut, de nem érti teljesen Jézus küldetésének természetét. A messiási hitvallást követően például tiltakozik a szenvedésről szóló kijelentések ellen, Jézus pedig élesen megfeddi. A szenvedéstörténetben Péter fogadkozik, hogy hűséges marad mesteréhez, végül azonban megtagadja őt.

Mária Magdolna más módon kapcsolódik a márki történethez. Nem halljuk hosszabb beszélgetésben megszólalni, és az evangélista nem tulajdonít neki olyan hitvallást, mint Péternek. A kereszthalál idején viszont azok között az asszonyok között jelenik meg, akik megfigyelik a kivégzést. A temetésnél is szerepet kap, majd a hét első napján visszatér a sírhoz. Az elbeszélés így olyan különbséget teremt, amelyet a későbbi értelmezők könnyen a férfi tanítványok gyengesége és a női követők hűsége közötti ellentétként olvashattak.

HÁTTÉRGYÁR

A különbséget azonban nem szabad teljesen leegyszerűsíteni. Márk evangéliumának eredeti, rövidebb befejezése szerint az asszonyok az üres sírnál kapott üzenet után félelemmel távoznak, és az elbeszélés úgy zárul, hogy nem mondanak senkinek semmit, mert félnek. Ez a jelenet önmagában nem egy diadalmas, kétségek nélküli női apostolság képét mutatja. A félelem és a bizonytalanság a női szereplők történetében is jelen van, ahogyan a férfi tanítványokéban.

Máté evangéliuma más hangsúlyt ad a történetnek. Az asszonyok, köztük Mária Magdolna, az angyali üzenet után elindulnak, majd a feltámadt Jézussal is találkoznak. A mester megbízza őket, hogy vigyék meg a hírt testvéreinek. Ezzel a női szereplők közvetlen küldetést kapnak a feltámadás hirdetésére, még ha az evangélium végén a nagy missziós megbízatást a tizenegy tanítvány kapja is.

Lukács elbeszélése ettől eltér. A sírhoz érkező asszonyok két ragyogó ruhájú férfival találkoznak, akik emlékeztetik őket Jézus korábbi kijelentéseire. Mária Magdolna a visszatérő nők között szerepel, akik beszámolnak az apostoloknak a történtekről, de a férfiak üres beszédnek tartják a szavaikat. Az evangélium ugyanakkor külön közli, hogy a feltámadt Úr megjelent

Simonnak. Mária Magdolna személyes találkozását a feltámadt Jézussal Lukács nem írja le.

Ann Graham Brock különös jelentőséget tulajdonít ennek a különbségnek. Értelmezése szerint Lukács elbeszélése következetesen Péter tekintélyét hangsúlyozza, miközben Mária Magdolna feltámadási szerepének jelentőségét a többi evangéliumhoz képest csökkenti. Brock arra is rámutat, hogy Lukács Péterről alkotott képe több helyen eltér Márk kritikusabb ábrázolásától. A kutató mindezt a korai kereszténységen belüli apostoli tekintélyviszonyok alakulásával hozza összefüggésbe.

A magyarázat fontos, de nem tekinthető egyetlen lehetséges értelmezésnek. Lukács eltérései részben különböző hagyományok felhasználásával is magyarázhatók. A szerző saját teológiai céljai szintén befolyásolhatták, mely jeleneteket és szereplőket emelte előtérbe. Mária személyes feltámadási találkozásának hiánya önmagában nem bizonyítja, hogy Lukács tudatosan el akarta volna hallgatni a női tanítvány tekintélyét.

János evangéliumában ismét más szereposztással találkozunk. Mária Magdolna az üres sír felfedezője,

HÁTTÉRGYÁR

majd Pétert és a szeretett tanítványt értesíti. A két férfi megvizsgálja a sírt, de távozásuk után Mária marad ott, és a feltámadt Jézussal találkozik. A megbízást nem Péter, hanem ő kapja, hogy vigye hírül a történteket a tanítványoknak.

Ez az elbeszélés nem teszi Pétert jelentéktelenné. János evangéliumának későbbi fejezete különleges figyelmet szentel Péter Jézushoz fűződő kapcsolatának és pásztori feladatának. Az azonban figyelemre méltó, hogy a feltámadás első személyes felismerésének és hírül adásának történetében Mária Magdolna kapja a központi szerepet.

A különböző feltámadási hagyományok összevetése arra utal, hogy a korai keresztény közösségek nem egyetlen, minden részletében azonos elbeszélést őriztek meg a húsvéti eseményekről. A történetek középpontjában ugyanaz a hitbeli állítás áll, de az egyes szereplők jelentősége eltérően jelenik meg. A hagyományok alakulását részben a közösségek saját vallási tapasztalatai és tekintélyi viszonyai is befolyásolhatták.

Különösen fontos ebből a szempontból Pál első korinthusi levele. A tizenötödik fejezetben Pál olyan

hagyományt idéz, amely szerint Krisztus meghalt, eltemették, feltámadt, és megjelent Kéfásnak, vagyis Péternek, majd a tizenkettőnek. Ezután további megjelenéseket sorol fel, köztük Jakabét és végül saját tapasztalatát. A felsorolásban Mária Magdolna neve nem szerepel.

Ez az egyik legkorábbi fennmaradt írásos tanúságtétel a feltámadásról, ezért különös történeti súlya van. A Mária Magdolnáról szóló evangéliumi hagyományokhoz képest azonban más személyeket emel ki. A különbséget nem lehet egyszerűen figyelmen kívül hagyni, de abból sem következik automatikusan, hogy Pál minden más hagyományt elutasított volna. Nem tudjuk, milyen feltámadási beszámolókat ismert, és azt sem, hogy felsorolását teljesnek szánta-e.

Pál szövegének történeti jelentősége éppen abban áll, hogy már a kereszténység korai időszakában olyan feltámadási hagyományt dokumentál, amelyben Péter meghatározó tanúként jelenik meg. A későbbi evangéliumok Mária Magdolna szerepét hangsúlyozó elbeszélései ezért nem egy minden részletében egységes korábbi beszámoló egyszerű kiegészítései, hanem önállóan is vizsgálandó hagyományok.

HÁTTÉRGYÁR

A kérdés tovább bonyolódik, amikor az apostol fogalmának jelentését vizsgáljuk. A görög apostolosz alapvetően küldöttet jelent, de a korai kereszténységben különböző összefüggésekben használták. A tizenkét apostol sajátos csoportot alkotott, ugyanakkor az apostoli megnevezés nem minden esetben korlátozódott rájuk. Pál maga sem tartozott a tizenkettő közé, mégis apostolként határozta meg saját szerepét.

A római levélben szereplő Junia esete különösen fontos a női apostolság kérdésének megértéséhez. Pál Andronikoszt és Juniát az apostolokkal kapcsolatban kiemelkedőként említi. A görög megfogalmazás pontos értelmezéséről vita folyt, de a szakasz világosan mutatja, hogy az apostoli tekintély története nem szűkíthető minden további nélkül a tizenkét férfi tanítványra.

Mária Magdolna a kánoni evangéliumokban nem kapja meg kifejezetten az apostol címét. János elbeszélésében azonban olyan küldetést teljesít, amelynek tartalma a feltámadás hirdetése. Ezért a későbbi keresztény hagyományban az „apostolok apostola” megnevezés vált szerepének egyik legfontosabb kifejezésévé.

Ann Graham Brock éppen erre az összefüggésre építi vizsgálatát. Véleménye szerint a feltámadt Jézussal való

találkozás és a küldetés elnyerése olyan mozzanatok, amelyek a korai kereszténységben az apostoli tekintély megalapozására szolgálhattak. Ha Mária Magdolna a feltámadás tanújaként és hirdetőjeként jelenik meg, akkor szerepe a későbbi egyházi hagyományban megszokottnál jelentősebb lehetett.

A feltételezés továbbvezet ahhoz a kérdéshez, vajon Mária Magdolna valóban tanított-e Jézus halála után. Erre nem rendelkezünk olyan korai, közvetlen bizonyítékkal, amely lehetővé tenné működésének rekonstruálását. Nincs megbízható adatunk arról, hogy valamelyik gyülekezet vezetője lett volna, vagy hogy személyesen milyen tanításokat adott tovább. A későbbi apokrif szövegek azonban olyan emlékezetet őriznek, amelyben Mária tanítói tekintélye különös jelentőséget kapott.

Mária evangéliuma a legfontosabb ilyen források közé tartozik. A fennmaradt szöveg töredékes, így nem ismerjük eredeti szerkezetének egészét. A meglévő részben a tanítványok bizonytalansággal és félelemmel küzdenek, Mária pedig bátorítja őket. Péter arra kéri, hogy mondja el a Megváltó szavait, amelyeket ő ismer, a többiek viszont nem hallottak. Mária beszámol különleges tapasztalatáról, amelyet a szöveg látomásként

HÁTTÉRGYÁR

és tanításként jelenít meg.

A fordulat akkor következik be, amikor András és Péter kétségeket fogalmaznak meg. Nem egyszerűen a tanítás tartalmával kapcsolatban bizonytalanok, hanem azzal is, hogy Jézus valóban Máriával közölt-e olyan dolgokat, amelyeket a többi tanítványnak nem mondott el. A vita így a vallási tudás hitelességéről és a női tanítvány tekintélyéről szól.

Mária elkeseredik a támadás miatt, Lévi azonban védelmére kel. Arra emlékezteti Pétert, hogy a Megváltó ismerte Máriát, és különösen szerette. A szövegben a szeretet a tanítói tekintély megalapozásának részévé válik. Azt sugallja, hogy Mária különleges kapcsolata Jézussal hitelessé teszi a közvetített tanítást.

A jelenet történeti értelmezésekor azonban alapvető különbséget kell tennünk az ábrázolt esemény és a szöveg keletkezésének kora között. Mária evangéliuma nem a történeti Péter és Mária beszélgetésének jegyzőkönyve. Jóval a Jézus halála utáni első évtizedek után keletkezett, és olyan teológiai problémákat tárgyal, amelyek a későbbi keresztény közösségek életében váltak különösen hangsúlyossá.

HÁTTÉRGYÁR

Karen L. King szerint a szöveg egyik legfontosabb kérdése az, ki rendelkezik a hiteles keresztény tanítás továbbadásának jogával. Mária alakja olyan tekintélyfelfogást képvisel, amelyben a Megváltó tanításának megértése és a kinyilatkoztatásban való részesedés különösen fontos. Péter ellenkezése a szövegben ezzel a tekintélyfelfogással kerül szembe.

King elemzése arra is figyelmeztet, hogy nem elegendő a konfliktust egyszerűen férfiak és nők küzdelmeként értelmezni. A szereplők eltérő vallási és tanítói elképzeléseket is képviselnek. A kérdés az, hogy a közösség mit tekint hiteles kinyilatkoztatásnak, milyen alapon fogad el újabb tanításokat, és mennyiben kötheti a tekintélyt meghatározott személyekhez.

Ez a probléma a korai kereszténység egész történetében jelen van. A különböző közösségek eltérően értelmezték Jézus szavait, a feltámadás jelentőségét, a zsidó törvényhez való viszonyt és az üdvösség természetét. A tanítási vitákban gyakran apostoli személyek tekintélyére hivatkoztak. Péter, Pál, Jakab vagy Tamás neve különböző hagyományokban olyan szerepet kapott, amely túlmutatott az egyes személyek hitelesen rekonstruálható tevékenységén.

Mária Magdolna alakja ugyanebben a folyamatban vált egyes közösségek számára jelentős hivatkozási ponttá. A feltámadásról szóló evangéliumi hagyományban már kiemelkedő tanú volt, ezért a későbbi szerzők számára is alkalmasnak tűnhetett arra, hogy különleges kinyilatkoztatás közvetítőjeként mutassák be. A róla szóló apokrif iratok tehát részben azt dokumentálják, hogyan alakult tovább a személyéhez kapcsolódó vallási emlékezet.

Péter szerepe ezekben a szövegekben sokszor a tekintély másik formáját jeleníti meg. Ő a tizenkét apostolhoz, az első közösség vezetéséhez és a nyilvános tanítás intézményes formáihoz kapcsolódik. Mária viszont egyes iratokban a különleges felismerés és a személyes kinyilatkoztatás képviselője. A két alak szembeállítása így a kereszténységen belüli eltérő tekintélyfelfogások irodalmi kifejezése lehetett.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy Péter minden olyan szövegben a női vezetés ellenfele volna, amelyben jelentős szerepet kap. A kánoni evangéliumokban nincs olyan egyértelmű jelenet, amelyben Péter Mária Magdolna női mivolta miatt vitatná el tanítványi szerepét. Az apokrif hagyomány konfliktusai más korszak vallási kérdéseit tükrözhetik, ezért ezek alapján nem

alkothatunk biztos képet a két történeti személy valódi kapcsolatáról.

A Tamás-evangélium végén szintén találkozunk olyan jelenettel, amelyben Péter a női tanítványok helyzetéről nyilatkozik, Jézus pedig válaszában sajátos, a szöveg vallási világához kötődő kijelentést tesz. A mondás értelmezése különösen nehéz, mert a férfivá válás képe a késő antik vallási gondolkodásban eltérő szimbolikus jelentésekkel rendelkezhetett. A szöveget ezért nem lehet egyszerűen modern egyenjogúsági vita előzményeként olvasni.

A Pistis Sophia című késő antik műben Mária Magdolna sokkal aktívabb tanítói szerepet kap. Kérdéseket tesz fel, értelmezi a Megváltó szavait, és gyakran más tanítványoknál is nagyobb megértést tanúsít. Péter itt is nehezményezi a szerepét, ami ismét a női megszólalás és a tanítói tekintély kérdéséhez kapcsolódik. A mű azonban jelentős időbeli távolságban áll a történeti Jézus életétől, ezért elsősorban későbbi keresztény vallási elképzelések forrásaként használható.

A különböző szövegek egymás mellé helyezése mindenesetre figyelemre méltó mintázatot mutat. Mária Magdolna nem kizárólag a bűnbánat vagy az érzelmi

HÁTTÉRGYÁR

ragaszkodás alakjaként élt tovább a kereszténységben. Egyes hagyományokban a Megváltó különleges tanításának értője, az apostolok bátorítója és a közösség vallási tekintélyének egyik képviselője lett. A Péterrel való konfliktus motívuma pedig lehetőséget adott arra, hogy a későbbi szerzők saját koruk tanítási és vezetési vitáit jelenítsék meg.

A történeti rekonstrukció szempontjából azonban továbbra is nyitva marad, vajon ezek a hagyományok mennyit őriztek meg Mária Magdolna tényleges tevékenységéből. Elképzelhető, hogy a feltámadás tanújaként betöltött szerepe olyan tekintélyt biztosított számára, amelyet később különböző közösségek továbbértelmeztek. Az is lehetséges, hogy a női tanítványokról szóló hagyományok egy része csak később alakult ki. A rendelkezésünkre álló forrásokból nem dönthető el minden részlet.

Mária Magdolna történetének egyik legfontosabb sajátossága éppen ez a kettősség. A legkorábbi evangéliumi hagyományban kiemelkedő tanú, de későbbi életéről szinte semmit nem tudunk. A későbbi keresztény szövegek viszont részletes tanítói szerepet tulajdonítanak neki, miközben éppen ezek történeti megbízhatósága korlátozottabb. A vallási emlékezet gazdagodása így nem

feltétlenül jelent több biztos életrajzi adatot.

Mégis hiba volna Mária apokrif hagyományát egyszerűen félretenni. Nem azért fontos, mert közvetlenül elárulná, milyen beszélgetéseket folytatott Péterrel vagy Jézussal, hanem mert megmutatja: a korai kereszténységben léteztek olyan közösségek, amelyek elképzelhetőnek és hitelesnek tartották egy nő kiemelkedő tanítói tekintélyét. Mária Magdolna alakja ennek a vallási gondolkodásnak egyik legfontosabb kifejezője lett.

A történeti Péter és Mária között ugyanakkor nem szükséges versengést feltételeznünk ahhoz, hogy mindkettejük jelentőségét elismerjük. A kereszténység eredetéről szóló hagyományokban Péter az apostoli közösség egyik vezetőjeként, Mária pedig a feltámadás különösen fontos tanújaként jelenik meg. A két szerep egymás mellett is létezhetett, és eltérő módon járulhatott hozzá a keresztény emlékezet kialakulásához.

A későbbi egyháztörténet azonban nem egyformán őrizte meg a különböző tekintélyformák jelentőségét. Péter alakja egyre szorosabban összekapcsolódott az egyházi vezetés folytonosságával, különösen a római egyház hagyományában. Mária Magdolna szerepének

HÁTTÉRGYÁR

emlékezete más irányban fejlődött. A feltámadás tanújából a nyugati kereszténységben fokozatosan a megtérő bűnös példaképe lett, miközben az apostoli szerepét hangsúlyozó hagyomány is fennmaradt.

A két személy későbbi megítélésének különbsége ezért sokat elmond arról, hogy a kereszténység történetében milyen szerepek kaptak intézményes jelentőséget. A férfi apostolok emlékezete szorosan összekapcsolódott az egyházi vezetés és a tanítás tekintélyével, míg a női szentek alakját gyakran más erények, mindenekelőtt a hűség, az irgalmasság és a bűnbánat példájaként értelmezték. A különbség azonban nem volt teljes, és a keresztény hagyomány sokfélesége nem engedi meg egyetlen egyszerű fejlődési történet felállítását.

Mária Magdolna és Péter kapcsolatának története így elsősorban a keresztény emlékezet története. Nem bizonyított személyes hatalmi harcot kell rekonstruálnunk, hanem azt a folyamatot, amelyben a különböző közösségek eltérő tanítványi alakokhoz kötötték saját vallási tekintélyüket. A szövegek közötti különbségek nem pusztán véletlen eltérések lehetnek, hanem a keresztény hagyomány fejlődésének fontos tanúi.

HÁTTÉRGYÁR

A történet azonban nem a későbbi teológiai vitákkal kezdődött. Péter és Mária Magdolna egyaránt ahhoz a galileai mozgalomhoz kapcsolódott, amelynek vezetője Jeruzsálemben kereszthalált szenvedett. Az apostoli tekintélyről folytatott későbbi viták mögött az a közös történeti tapasztalat áll, hogy Jézus követőinek meg kellett érteniük mestere halálát, és új módon kellett megfogalmazniuk a hozzá való hűségüket.

A jeruzsálemi események során Mária Magdolna szerepe ismét előtérbe kerül. A galileai tanító követése ott már nem pusztán utazást, tanulást vagy a közösség támogatását jelentette. A tanítványoknak szembe kellett nézniük azzal, hogy Jézus működése végzetes összeütközésbe került a hatalommal.

HÁTTÉRGYÁR

III. RÉSZ

HŰSÉG A HALÁLIG

HÁTTÉRGYÁR

9. fejezet – Az út Jeruzsálembe

Jeruzsálem az első században jóval több volt egy jelentős városnál. A zsidó vallási élet legfontosabb központjaként a templomhoz, az áldozati kultuszhoz és Izrael történeti emlékezetéhez kapcsolódott. A nagy ünnepeken a város és környéke megtelt zarándokokkal, akik Júdeából, Galileából és a diaszpóra különböző közösségeiből érkeztek. A zarándoklat vallási kötelességet és közös identitást fejezett ki, ugyanakkor a tömegek jelenléte politikai feszültségeket is teremthetett a római fennhatóság alatt álló tartományban.

Jézus utolsó jeruzsálemi útját ebben az összefüggésben kell megértenünk. A galileai tanító korábban elsősorban a tó környékének településein hirdette Isten országának közelségét, most azonban a zsidó vallási élet központjában jelent meg. A szinoptikus evangéliumok elbeszélésében ez az út a nyilvános működés végső szakaszává válik. János evangéliuma más időrendet követ, és Jézus több jeruzsálemi látogatásáról is beszámol, ami arra figyelmeztet, hogy az egyes evangéliumok földrajzi és kronológiai szerkezete nem azonos.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna szempontjából az út jelentősége különösen nagy. Márk evangéliuma a kereszthalálról szóló részben visszatekintve közli, hogy a Jézust követő asszonyok Galileából érkeztek vele Jeruzsálembe. Mária Magdolna azok között szerepel, akiknek a nevét a szerző külön is megőrizte. Ez az adat kapcsolatot teremt a korábbi galileai működés és a végső jeruzsálemi események között.

A történeti rekonstrukció azonban itt sem lehet részletesebb, mint amit a források megengednek. Nem tudjuk, Mária mikor indult el Galileából, milyen útvonalon haladt, kivel utazott együtt, vagy hol szállt meg Jeruzsálemben. Az evangéliumok nem írják le személyes szerepét a városba való bevonuláskor, a templomi események idején vagy Jézus letartóztatásának éjszakáján. A későbbi keresztény művészet és irodalom sokszor természetesnek veszi jelenlétét ezeknél az eseményeknél, de a történésznek különbséget kell tennie a lehetséges részvétel és a bizonyított jelenlét között.

A Galileából Jeruzsálembe vezető zarándokutak többféle útvonalat követhettek. Az utazók a Jordán völgyén keresztül vagy a központi hegyvidék településeit érintve is haladhattak. Az út hossza, nehézsége és biztonsága függött a választott útvonaltól, az évszaktól és

az utazók körülményeitől. A csoportos zarándoklatok lehetőséget teremtettek arra, hogy a távolabbi vidékekről érkező emberek közösen keressék fel a szent várost.

A pászkaünnep különleges helyet foglalt el a zsidó vallási naptárban. Az Egyiptomból való szabadulás emléke nem csupán a múlt felidézését jelentette, hanem Izrael és Istene kapcsolatának egyik legfontosabb vallási kifejezése volt. A jeruzsálemi templomban bemutatott áldozatok és az ünnepi étkezések a közösségi identitás alapvető elemei közé tartoztak.

A római hatóságok számára azonban a nagy ünnepek különös figyelmet igényeltek. A városba érkező tömegek között vallási és politikai várakozások egyaránt jelen lehettek, és a korábbi évtizedek tapasztalatai alapján nem lehetett kizárni a nyugtalanságot. A zsidó vallási hagyományban a szabadulás emléke önmagában nem jelentett feltétlenül Róma-ellenes politikai programot, de a fennhatóság alatt élő társadalom számára a szabadság kérdése óhatatlanul történeti és jelenkori jelentőséget is kaphatott.

Jézus működése ebben a politikai környezetben különösen érzékenynek bizonyulhatott. Az Isten országának meghirdetése elsősorban vallási üzenet volt,

de egy olyan világban hangzott el, ahol a hatalom és a vallás elválaszthatatlanul összefonódott. A helyi uralkodók, a templomi vezetés és a római fennhatóság között összetett kapcsolatok alakultak ki, amelyekben a vallási tekintélynek politikai következményei is lehettek.

Jézus nyilvános fellépése a jeruzsálemi templom területén különösen jelentős eseményként maradt fenn. Az evangéliumok különböző módon számolnak be arról, hogy fellépett a templomi kereskedelmi tevékenység ellen, és prófétai kritikát fogalmazott meg. A jelenet értelmezése sok vitát váltott ki a történeti Jézus kutatásában. Egyes magyarázatok a templomi kultusz bírálatát hangsúlyozzák, mások inkább a prófétai jelképes cselekedet jelentőségét emelik ki.

Fontos azonban elkerülni azt a leegyszerűsítést, amely szerint Jézus a zsidó vallással mint olyannal fordult volna szembe. Jézus maga is a zsidó vallási világ része volt, és a templommal kapcsolatos fellépése a zsidó prófétai hagyomány összefüggésében értelmezhető. A későbbi keresztény zsidóellenes értelmezések gyakran torzították el ezt a történeti helyzetet, amikor Jézus és a jeruzsálemi vezetés konfliktusát két egymástól idegen vallás összeütközéseként mutatták be.

HÁTTÉRGYÁR

Az evangéliumok alapján Jézus jeruzsálemi működése fokozódó feszültséget váltott ki. A vallási vezetők egy része veszélyesnek ítélhette fellépését, és a római hatóságok számára is problémát jelenthetett egy olyan népszerű tanító, akinek tevékenysége messiási várakozásokkal kapcsolódott össze. A kivégzés végső felelőssége a római hatalomhoz kötődött, hiszen a keresztre feszítés a római állam által alkalmazott büntetési forma volt.

Mária Magdolna személyes szerepéről e konfliktus idején nem maradt fenn közvetlen adat. Nem tudjuk, hogy részt vett-e a templomi eseményekben, hallotta-e Jézus jeruzsálemi vitáit, vagy tudomása volt-e a letartóztatás előkészületeiről. A korai keresztény elbeszélések elsősorban Jézus és a férfi tanítványok cselekedeteire összpontosítanak. Az asszonyok a szenvedéstörténet utolsó szakaszában kerülnek ismét előtérbe.

A hiányzó adatokat nem pótolhatjuk azzal, hogy Máriának különleges előérzeteket vagy titkos ismereteket tulajdonítunk. Egy történeti életrajzban ugyanakkor indokolt megvizsgálni, milyen lehetett a Jézust követő emberek helyzete, amikor mesterük működése egyre veszélyesebbé vált. A tanítványi

HÁTTÉRGYÁR

közösség tagjai számára a jeruzsálemi út olyan eseménysorozattá válhatott, amelyben korábbi reményeik és vallási meggyőződésük súlyos próbatétel elé került.

A szinoptikus evangéliumokban Jézus több alkalommal beszél közelgő szenvedéséről és haláláról. Ezeket a kijelentéseket a történeti kutatás nem minden esetben tekinti az események előtt elhangzott, szó szerint megőrzött próféciáknak. A kereszthalál utáni keresztény hit és teológiai értelmezés jelentős szerepet játszhatott megfogalmazásukban. Az elbeszélések számára mindenesetre fontos volt bemutatni, hogy Jézus halála nem váratlanul érte a történet vallási értelmezését, hanem küldetésének részeként nyert értelmet.

A tanítványok azonban ezekben a történetekben gyakran nem értik meg Jézus kijelentéseit. A szenvedésről szóló beszédek után rangról, tekintélyről és a jövőben betöltendő szerepeikről vitatkoznak. Az evangéliumok ezzel a félreértés és a felismerés közötti különbséget hangsúlyozzák. A keresztény hit későbbi nézőpontjából a kereszthalál értelmet kap, az események előtt álló tanítványok azonban bizonytalanságban élnek.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna esetében nem tudjuk, miként viszonyult ezekhez a kérdésekhez. A források nem beszélnek arról, hogy értette-e Jézus közelgő haláláról szóló kijelentéseit, vagy milyen messiási várakozásokat kapcsolt hozzá. Az sem bizonyítható, hogy a többi tanítványnál világosabban látta volna a jeruzsálemi út veszélyeit. A későbbi apokrif hagyomány gyakran különleges megértést tulajdonít neki, de ezeket az ábrázolásokat nem vetíthetjük automatikusan vissza a történeti eseményekre.

Az utolsó jeruzsálemi napok történetében egy másik női szereplő is megjelenik, akinek alakját később gyakran összekapcsolták Mária Magdolnával. Az evangéliumok több változatban őrizték meg Jézus megkenésének történetét. Márknál és Máténál egy névtelen asszony értékes illatszerrel keni meg Jézust, aki a cselekedetet temetésével hozza összefüggésbe. János evangéliumában Betániai Mária, Márta és Lázár testvére jelenik meg a megkenés szereplőjeként.

A későbbi nyugati keresztény hagyomány ezeket a történeteket gyakran Mária Magdolnához kapcsolta. A középkori festészetben és irodalomban ezért Mária Magdolna nemcsak a feltámadás tanújaként, hanem Jézus halálára előre utaló megkenés végrehajtójaként is

megjelent. Az azonosítás azonban nem következik egyértelműen az evangéliumokból. Márk és Máté nem nevezi meg az asszonyt, János pedig kifejezetten Betániai Máriáról beszél.

Ez a különbség Mária Magdolna életrajzának egyik legfontosabb módszertani problémájára világít rá. A későbbi vallási hagyomány egyetlen összefüggő történetet alkotott olyan nőalakokból, akiket az evangéliumok különböző személyekként vagy névtelen szereplőkként mutatnak be. Ha ezt a későbbi összeolvasztást kritikátlanul elfogadnánk, Mária Magdolna életének olyan eseményeket tulajdonítanánk, amelyekben a legkorábbi források szerint nem feltétlenül vett részt.

Az utolsó vacsoráról szóló elbeszélésekben Mária Magdolna szintén nem szerepel név szerint. A szinoptikus evangéliumok Jézust és tanítványait mutatják be, a hagyományos keresztény ábrázolás pedig a tizenkét apostolt helyezi az asztal mellé. A történeti kutatás számára azonban az egyes résztvevők pontos meghatározása nem minden részletében egyszerű. A források nem adnak teljes névsort a jeruzsálemi tartózkodás minden közös étkezéséről.

HÁTTÉRGYÁR

Ennek ellenére nem állíthatjuk bizonyítékként, hogy Mária Magdolna jelen volt az utolsó vacsorán. A későbbi irodalmi és művészeti elképzelések olykor fontos szerepet tulajdonítanak neki az eseményekben, de ez nem pótolja a korai források hiányát. Ugyanez érvényes Jézus getszemáni imádságára és elfogatására. Az evangéliumok ezeknél az eseményeknél elsősorban a férfi tanítványok szerepét örökítették meg.

A letartóztatásról szóló elbeszélések különösen erősen hangsúlyozzák a tanítványi közösség válságát. Márk szerint Jézus elfogatásakor követői elmenekülnek. Péter később megtagadja, hogy ismerné mesterét. Az események a vallási elkötelezettség és az emberi félelem közötti feszültséget állítják középpontba. A tanítványok korábbi fogadkozásai nem bizonyulnak elegendőnek ahhoz, hogy a veszély pillanatában megőrizzék bátorságukat.

Mária Magdolna történetében azért válik különösen fontossá ez a háttér, mert a következő jelenetekben ő már a kereszthalál tanúi között szerepel. Nem tudjuk, hol tartózkodott Jézus elfogatásának éjszakáján, vagy hogyan értesült a kivégzésről. Az evangéliumok közlése alapján azonban a keresztre feszítés eseményénél ismét megjelenik. A történet így a férfi tanítványok félelméről

HÁTTÉRGYÁR

szóló elbeszélések mellé a női követők jelenlétének emlékét állítja.

A keresztre feszítés jelentőségét a korabeli római büntetési gyakorlat összefüggésében kell megértenünk. A kereszt nemcsak kivégzőeszköz volt, hanem a hatalom nyilvános figyelmeztetésének eszköze is. A büntetés különösen megalázó jellegűnek számított, és gyakran olyan személyekkel szemben alkalmazták, akiket a társadalmi vagy politikai rend veszélyeztetőinek tekintettek. A kivégzett ember testének nyilvános kiszolgáltatottsága a hatalom erejét kívánta érzékeltetni.

Jézus kereszthalála ezért követői számára súlyos vallási és társadalmi válságot jelenthetett. Egy olyan tanító, akiben különleges isteni küldetést láttak, a római hatalom által alkalmazott szégyenteljes halált szenvedte el. Az első keresztény közösségeknek később alapvető teológiai feladatuk lett, hogy ezt a halált összeegyeztessék Jézus messiási jelentőségével.

A kereszthalálról szóló beszámolókban az asszonyok jelenléte ebből a szempontból különösen érdekes. A követők egy része a végső események idején is kapcsolatban maradt Jézus sorsával. A női szereplők nem tudták megakadályozni a kivégzést, és az evangéliumok

HÁTTÉRGYÁR

nem tulajdonítanak nekik politikai vagy katonai fellépést. Jelenlétük jelentősége inkább abban áll, hogy a történet tanúiként megőrződtek a korai keresztény emlékezetben.

Mária Magdolna neve ekkor kap olyan helyet, amely a későbbi keresztény hagyomány számára meghatározóvá vált. Márk és Máté a Golgotánál említi, János pedig a kereszt mellett álló asszonyok között sorolja fel. A jelenetek részletei eltérnek, de a személyazonosság és a kereszthalálhoz való kapcsolódás figyelemre méltóan állandó.

A történeti Mária Magdolna megértéséhez éppen ezért nem elegendő a feltámadás reggelének jelenetét vizsgálnunk. A sírkerti találkozás a keresztény elbeszélés szerint egy hosszabb tanítványi kapcsolat végső fordulata. Az asszony korábban Jézus követői közé tartozott, elkísérte Jeruzsálembe, és jelen volt a kivégzésnél. A későbbi húsvéti tanúságtétel jelentősége csak ebben az összefüggésben érthető meg igazán.

A keresztény hagyomány évszázadokon át a hűség és a szeretet példáját látta ebben a jelenlétben. A középkori prédikációk Mária Magdolna könnyeiről és Krisztus iránti rendkívüli ragaszkodásáról beszéltek. A művészet a kereszt tövében gyászoló asszonyként ábrázolta, akinek

HÁTTÉRGYÁR

fájdalma a néző számára is átélhetővé tette a szenvedéstörténetet. Ezek a későbbi értelmezések azonban sok olyan érzelmi részletet kapcsoltak a történethez, amelyet az evangéliumok nem közölnek.

A történész számára a legfontosabb adat továbbra is Mária jelenléte. Nem tudjuk, mit mondott a Golgotánál, milyen közel állt a kereszthez, és hogyan reagált Jézus halálának pillanatában. A forrásokból azonban kirajzolódik, hogy a kereszthalál emléke nem kizárólag a férfi tanítványok történeteként maradt fenn. A nők tanúságtétele a keresztény elbeszélés alapvető részévé vált.

A jeruzsálemi út ezzel véget ért. A Galileából érkező tanító, aki Isten országának közelségét hirdette, a római hatalom által végrehajtott kivégzés áldozata lett. Követőinek szembe kellett nézniük a halál tényével és azzal a bizonytalansággal, amely mesterük elvesztését követte. Az elbeszélések ezen a ponton nem beszélnek győzelemről vagy biztos jövőről. A történet középpontjába a keresztre feszített test, a gyász és a temetés kerül.

Mária Magdolna számára a következő események az evangéliumi hagyomány szerint ismét különös

HÁTTÉRGYÁR

jelentőséget kaptak. A kereszthalál után megfigyelte a temetést, majd a hét első napján visszatért a sírhoz. Ez a történeti folytonosság tette lehetővé, hogy a keresztény elbeszélésekben ugyanaz a személy kapcsolja össze Jézus halálát, eltemetését és a feltámadás hírét.

HÁTTÉRGYÁR

10. fejezet – A Golgotánál

A római birodalomban a keresztre feszítés a legmegalázóbb kivégzési módok közé tartozott. A halálra ítélt ember nemcsak életét veszítette el, hanem nyilvános megszégyenítés áldozatává is vált. A kivégzés a hatalom erejét demonstrálta: azt az üzenetet közvetítette, hogy aki szembeszáll a fennálló renddel, annak nemcsak a büntetéssel, hanem emberi méltóságának teljes megtagadásával is számolnia kell. Jézus halálának történeti jelentőségét nem érthetjük meg e politikai és társadalmi háttér nélkül.

A keresztre feszítés különösen gyakori volt azokkal szemben, akiket a római hatóságok lázadónak, veszélyesnek vagy a társadalmi rendet fenyegető személynek tekintettek. A büntetés alkalmazása nem kizárólag politikai bűncselekményekre korlátozódott, de nyilvános jellege miatt alkalmas volt az elrettentésre. A kivégzés helyszínét gyakran úgy választották meg, hogy az arra járók is láthassák az elítéltek szenvedését. A római joggyakorlat ugyanakkor nem volt minden tartományban és minden időszakban teljesen azonos, ezért az egyes történeti eseteket óvatosan kell általánosítani.

HÁTTÉRGYÁR

Jézus kivégzését az evangéliumok Pontius Pilatus római helytartó működésének idejére helyezik. A történeti kutatás a kereszthalált Jézus életének legbiztosabban rekonstruálható eseményei közé sorolja. A kivégzés pontos évéről és napjáról ugyanakkor továbbra is viták folynak. A történeti rekonstrukciók gyakran a Kr. u. 30. és 33. évet mérlegelik, de a részletek megállapítása az evangéliumok eltérő időrendje és az ókori naptári viszonyok miatt nehéz.

A kivégzés helyszíne az evangéliumokban Golgota néven szerepel. A megnevezés jelentése a koponya helyére utal. A későbbi keresztény hagyomány a helyet a mai jeruzsálemi Szent Sír-templom területével azonosította, és a történeti-régészeti kutatás komoly érveket sorakoztatott fel amellett, hogy ez a hagyomány összefügghet az első századi város topográfiájával. A helyszín pontos rekonstruálása azonban számos nehézségbe ütközik, mert Jeruzsálem építészeti és városszerkezeti viszonyai az elmúlt kétezer év során jelentősen megváltoztak.

Mária Magdolna történetének szempontjából a Golgota azért különösen fontos, mert az evangéliumok közül több itt említi őt név szerint. A galileai tanítványi közösség korábbi történetében mindössze néhány adatot

őriztek meg róla, a kereszthalál elbeszéléseinél azonban ismét megjelenik. A különböző evangélisták eltérően mutatják be az asszonyok helyzetét és szerepét, mégis figyelemre méltó, hogy Mária Magdolna neve a kereszthalál hagyományának egyik állandó eleme.

Márk evangéliuma szerint a keresztet távolabbról asszonyok figyelték. A szerző Mária Magdolnát, egy másik Máriát és Szalómét nevezi meg, majd közli, hogy ezek az asszonyok már Galileában követték Jézust. A megfogalmazás nem részletezi a kivégzés alatt tanúsított magatartásukat. Nem beszél arról, hogy a nők sírtak-e, megszólították-e Jézust, vagy megpróbáltak-e közelebb kerülni hozzá. A jelenlétük ténye azonban különleges jelentőségre tesz szert az evangélium egészének összefüggésében.

Márknál ugyanis a kereszthalált megelőző események a férfi tanítványok kudarcát hangsúlyozzák. Jézus elfogatásakor követői elmenekülnek, Péter pedig később megtagadja mesterét. A szenvedéstörténetben az a közösség, amely korábban Jézust kísérte, súlyos válságba kerül. Az asszonyok jelenléte ebben az összefüggésben a követés folytonosságának egyik fontos eleme.

HÁTTÉRGYÁR

Nem tudjuk, hogy Márk miért éppen a női követőket nevezte meg a kivégzés tanúiként. Elképzelhető, hogy olyan hagyományt őrzött meg, amelyben valóban ők játszottak meghatározó szerepet. Az is lehetséges, hogy az evangélista a férfi tanítványok menekülésével szemben kívánta hangsúlyozni az asszonyok jelenlétét. A két magyarázat nem feltétlenül zárja ki egymást, de történeti bizonyossággal nem dönthető el, milyen arányban játszottak szerepet az elbeszélés kialakulásában.

A nők jelenlétének történeti valószínűségét több kutató is mérlegelte. Az egyik nehézség abból ered, hogy a római kivégzéseknél nem minden esetben engedték meg az elítélt hozzátartozóinak vagy követőinek közelségét. Az ókori források ugyanakkor változatos gyakorlatokról tanúskodnak, és nem bizonyítható, hogy minden kivégzésnél teljesen elzárták volna a helyszínt a szemlélődőktől. A kereszthalál nyilvános jellege éppen ellenkezőleg, gyakran az elrettentést szolgálta.

Jane Schaberg részletesen elemzi ezt a problémát. A kereszthalálról és a temetésről szóló beszámolók történeti értékét vizsgálva arra figyelmeztet, hogy a női tanúk jelenlétét nem lehet egyszerűen bizonyítottnak tekinteni, de az elutasítása sem magától értetődő. A

HÁTTÉRGYÁR

különböző evangéliumi hagyományok összevetése alapján komolyan mérlegelhető, hogy Mária Magdolna valóban azok között lehetett, akik megfigyelték Jézus kivégzését.

Máté evangéliuma Márkéhoz hasonló képet mutat. A kereszthalálnál sok asszony jelenlétéről beszél, akik Galileából követték Jézust, és szolgáltak neki. A név szerint említettek között elsőként Mária Magdolna szerepel. A női követők tehát itt is a galileai működés és a jeruzsálemi végkifejlet közötti kapcsolatot képviselik.

Lukács elbeszélése ettől eltérő hangsúlyokat mutat. Nem nevezi meg külön az asszonyokat a kereszt mellett, hanem Jézus ismerőseiről és a Galileából őt követő nőkről beszél. A jelenlévők távolabbról figyelik a történteket. Ez az ábrázolás szélesebb csoportot sejtet, amelynek tagjai között nemcsak nők lehettek.

Ann Graham Brock ezt a különbséget a lukácsi elbeszélés apostoli tekintélyről alkotott képével hozza összefüggésbe. Véleménye szerint Lukács a férfi követők jelenlétének hangsúlyozásával mérsékli azt a különleges szerepet, amelyet Márk és Máté a női tanúknak tulajdonít. Ez azonban értelmezés, nem bizonyított szerzői szándék. Lehetséges, hogy Lukács egyszerűen

HÁTTÉRGYÁR

más hagyományt ismert, vagy elbeszélői céljai miatt választott általánosabb megfogalmazást.

János evangéliuma a kereszt közelében álló asszonyokat mutat be. A felsorolásban Jézus anyja, annak nővére vagy rokona, Kleofás felesége, Mária, valamint Mária Magdolna szerepel; a pontos szereplőszám a görög szöveg tagolásától is függ. Az evangélista szerint a szeretett tanítvány ugyancsak a kereszt közelében tartózkodott, és Jézus különleges megbízatást adott neki anyjával kapcsolatban.

A negyedik evangélium tehát másképpen helyezi el a szereplőket, mint Márk és Máté. A nők itt nem távoli szemlélők, hanem a kivégzett Jézus közvetlen közelében állnak. Ez a különbség különösen fontos a történeti értékelés szempontjából, mert a kétféle elbeszélést nem lehet minden további nélkül egyetlen, pontosan rekonstruálható jelenetté összeilleszteni.

A kereszt mellett álló Mária Magdolna később a keresztény művészet egyik legfontosabb alakjává vált. A középkori és reneszánsz ábrázolások gyakran Jézus lábánál helyezik el, hosszú hajjal, vörös ruhában vagy a fájdalomtól összeroskadva. Ezek a képek sokszor a vallási együttérzés és a bűnbánat gondolatát kapcsolják össze,

HÁTTÉRGYÁR

és Mária Magdolnát olyan érzelmi szerepben jelenítik meg, amely a néző számára különösen átélhetővé teszi a szenvedéstörténetet.

A művészeti hagyomány azonban nem használható közvetlen történeti forrásként. Az evangéliumok nem írják le Mária ruházatát, hajviseletét vagy pontos testtartását a Golgotánál. Arról sem számolnak be, hogy Jézus lábát átölelte volna, vagy hogy a katonákkal vitába szállt volna. A későbbi ábrázolások az evangéliumi történet teológiai és érzelmi értelmezései, nem pedig az események hiteles képi dokumentumai.

A történeti Mária Magdolna szempontjából mégis fontos, hogy éppen az ő alakja vált a gyászoló és hűséges követő egyik legismertebb jelképévé. Ez részben abból fakadhatott, hogy a legkorábbi evangéliumi hagyományok már a kereszthalálnál is megőrizték a nevét. A későbbi vallási képzelet tehát nem a semmiből teremtette meg a Golgotánál jelen lévő asszonyt, hanem egy korai elbeszélésből indult ki, amelyet fokozatosan egyre gazdagabb érzelmi és jelképes tartalommal ruházott fel.

A kivégzés történeti körülményeinek megértéséhez arra is figyelnünk kell, milyen volt Jézus helyzete a római

HÁTTÉRGYÁR

hatalom szemszögéből. Az evangéliumok szerint Pilatus előtt a zsidók királyának kérdése került előtérbe. A kereszten elhelyezett felirat ugyanezt a megnevezést kapcsolta Jézushoz. A történeti kutatás számára ez arra utalhat, hogy a római hatóságok fellépésében a politikai rend fenntartása és egy lehetséges messiási mozgalommal kapcsolatos aggodalom játszhatott szerepet.

Ez nem jelenti azt, hogy Jézus egyszerű politikai lázadóként értelmezhető volna. Az Isten országáról szóló tanítása, a vallási hagyományokhoz való viszonya és a jeruzsálemi templommal kapcsolatos fellépése összetettebb képet mutat. A római fennhatóság alatt azonban a politikai és vallási kategóriák nem váltak el olyan világosan egymástól, mint a modern gondolkodásban. Egy vallási mozgalom vezetője politikai veszélyforrásként is megjelenhetett, ha tevékenysége tömegeket mozgatott meg vagy messiási várakozásokat ébresztett.

A kivégzés nyilvános jellege ezért a tanítványok számára különösen megrendítő lehetett. A mester, akinek követése vallási reményt adott nekik, a római hatalom előtt teljesen kiszolgáltatottá vált. Az evangéliumokban a kereszthalál elbeszélései már a

HÁTTÉRGYÁR

későbbi keresztény hit fényében nyernek értelmet, de a történeti esemény közvetlen tapasztalata aligha lehetett más, mint súlyos vereség és megrendülés.

Mária Magdolna személyes érzéseiről nem maradt fenn közvetlen beszámoló. Nem tudjuk, milyen reményeket kapcsolt Jézushoz, hogyan értette Isten országának eljövetelét, és milyen módon élte meg a kivégzés eseményét. A történet későbbi vallási értelmezése gyakran úgy mutatja be, mint aki rendíthetetlen hittel kitartott, de a korai források nem tájékoztatnak arról, hogy Mária megértette volna Jézus halálának később kialakult teológiai jelentőségét.

A jelenlét és a megértés között különbséget kell tennünk. Egy ember hűséges maradhat valakihez akkor is, ha nem érti a vele történteket, és akkor is, ha korábbi várakozásai összeomlanak. A Golgotánál megjelenő női követők történeti jelentősége éppen abban rejlik, hogy az evangéliumi hagyomány megőrizte kapcsolatukat Jézussal a kivégzés pillanatában is.

A tanítványi közösség történetében a kereszthalál nemcsak a mester halálát jelentette. Azt is felvetette, hogyan folytatható tovább egy olyan mozgalom, amelynek központi személyét kivégezték. A Jézushoz

fűződő személyes kapcsolatok új helyzetbe kerültek, és a követőknek szembe kellett nézniük azzal, hogy korábbi életformájuk megszakadt.

Az evangéliumokban a férfi tanítványok félelme és a női követők jelenléte nem feltétlenül egymást kizáró történeti tapasztalat. A különböző szereplők eltérően reagálhattak a veszélyre, és nem tudjuk valamennyi tanítvány magatartását pontosan rekonstruálni. Az azonban figyelemre méltó, hogy Mária Magdolna neve nem veszett el a kivégzés történetéből. Ez a tény a feltámadásról szóló későbbi hagyomány szempontjából is meghatározóvá vált.

A kereszthalál tanúinak kérdése ugyanis szorosan összekapcsolódik a temetés és az üres sír történetével. Márk evangéliumában Mária Magdolna nemcsak a kivégzést figyelő asszonyok között szerepel, hanem a temetésnél is jelen van. Az elbeszélés szerint ő és egy másik Mária megfigyelik, hová helyezik Jézus testét. Ez teremti meg a kapcsolatot a következő jelenettel, amikor a hét első napján az asszonyok a sírhoz indulnak.

A történet szerkezete világos: ugyanazok a női szereplők kapcsolják össze Jézus halálát, eltemetését és a sír későbbi felkeresését. Ez a folytonosság különleges

HÁTTÉRGYÁR

szerepet biztosít számukra az evangéliumi elbeszélésben. A nők nemcsak a végső események szemlélői, hanem olyan tanúk, akiknek jelenléte a történet különböző szakaszait összefűzi.

Történeti szempontból azonban óvatosnak kell lennünk. Az elbeszélés szerkezeti folytonossága önmagában nem bizonyítja, hogy minden részlet pontosan így történt. A szerzőknek vallási és irodalmi okuk is lehetett arra, hogy ugyanazokat a szereplőket emeljék ki. Ugyanakkor az sem indokolt, hogy a nők jelenlétét pusztán későbbi irodalmi találmánynak tekintsük, hiszen több hagyományban is megőrződött Mária Magdolna kapcsolata a kereszthalálhoz.

Jane Schaberg ezért a történeti lehetőségek mérlegelésekor fontosnak tartja a női tanúk szerepét, miközben részletesen bemutatja a beszámolók forráskritikai problémáit. A különböző evangéliumok viszonya, a korábbi hagyományok feltételezett létezése és a szerzői szerkesztés mértéke olyan kérdések, amelyekre nem adható mindenki által elfogadott válasz.

Mária Magdolna történetében mindez mégsem változtat azon, hogy a Golgota a későbbi keresztény emlékezet egyik meghatározó helyszínévé vált. Itt jelenik

meg a hűség problémája a legélesebben. A Jézust követő asszonyok nem a tanítás sikerét vagy a csodás gyógyulásokat szemlélik, hanem a mester kivégzését. A vallási mozgalom jövője bizonytalannak látszik, és a közösség tagjai előtt nem nyílik világos út.

Mária Magdolna személye ebben a helyzetben nem azért jelentős, mert bizonyíthatóan mindent megértett volna, vagy mert rendelkezett volna a feltámadás későbbi ismeretével. Éppen ellenkezőleg: a legkorábbi hagyományok egy olyan követőt mutatnak be, akinek jelenléte a halál és a veszteség pillanatában is megmaradt.

A Golgotánál még semmi nem utal arra, hogy ez az asszony később a feltámadás hírnökeként válik ismertté. A keresztre feszített Jézus története a halál valóságával szembesíti követőit. Az elbeszélés következő szakaszában már nem a tanítványi küldetés, hanem a holttest eltemetése kerül előtérbe.

A női követők közül Mária Magdolna ekkor is szerepet kap. A keresztény hagyomány szerint nemcsak azt látta, hogy Jézus meghalt, hanem azt is megfigyelte, hová temették. Ez a mozzanat a későbbi húsvéti elbeszélések egyik alapjává vált, mert a sírhoz vezető út nem egy

HÁTTÉRGYÁR

ismeretlen helyre irányult, hanem ahhoz a temetkezési helyhez, amelyet az asszonyok korábban megfigyeltek.

Mária Magdolna történetének következő szakasza ezért a gyász, az emlékezet és a halottakról való gondoskodás világába vezet. Jézus testének eltemetése nemcsak vallási szertartásként, hanem a kivégzés utáni emberi méltóság megőrzésének kérdéseként is értelmezhető.

A történeti kutatás számára különösen fontos lesz megvizsgálni, milyen lehetőségei voltak a római kivégzések áldozatai eltemetésének, és mennyire tekinthető megbízhatónak az evangéliumok Arimateai Józsefről szóló beszámolója. Mária Magdolna szerepe ugyanis ehhez a temetési hagyományhoz kapcsolódik, és innen vezet tovább a feltámadás reggelének története.

HÁTTÉRGYÁR

11. fejezet – A sír mellett

A kereszthalál után Jézus történetében új szereplő kerül előtérbe. Az evangéliumok Arimateai József néven említenek egy férfit, aki elkéri Pilatustól a kivégzett Jézus testét, és gondoskodik az eltemetéséről. A róla szóló beszámolók részletei eltérnek, de valamennyi kánoni evangélium összekapcsolja személyét a temetéssel. Mária Magdolna történetében ez az esemény különleges jelentőséget kap, mert Márk és Máté szerint az asszony megfigyelte a temetést, és tudta, hová helyezték Jézus testét.

A temetés kérdésének megértéséhez először a korabeli római és zsidó szokásokat kell áttekintenünk. A keresztre feszítés nemcsak a kivégzés fájdalmával és megaláztatásával járt, hanem a holttest sorsát illetően is bizonytalanságot teremthetett. A római hatóságok egyes esetekben hosszabb időre a kereszten hagyták a kivégzettek testét, máskor lehetővé tették a hozzátartozók vagy más érintettek számára az eltemetést. A fennmaradt ókori források alapján nem állapítható meg olyan egységes gyakorlat, amely minden tartományban és minden történeti helyzetben azonos módon érvényesült volna.

HÁTTÉRGYÁR

A zsidó vallási hagyományban ugyanakkor a halott eltemetése különös jelentőséggel bírt. A mózesi törvény rendelkezései szerint a kivégzett és közszemlére tett ember testét nem volt szabad éjszakára temetetlenül hagyni. A halottakkal való megfelelő bánásmód a vallási kötelességek közé tartozott, és összefüggött a tisztaságról, a közösség rendjéről és az emberi méltóságról alkotott elképzelésekkel.

A két hagyomány találkozása sajátos helyzetet teremthetett a római fennhatóság alatt álló Júdeában. A kivégzésről a római hatalom rendelkezett, a holttest sorsával kapcsolatban viszont a helyi vallási szokások is szerepet kaphattak. A történeti kutatásban ezért régóta vita folyik arról, hogy Jézus testét valóban egy sziklába vájt sírboltba helyezték-e, ahogyan az evangéliumok állítják, vagy a kivégzettekkel kapcsolatos más római gyakorlatok valamelyikét alkalmazták.

A kérdés nem dönthető el egyszerűen valamely általános szabály alapján. Az ókori forrásokból tudjuk, hogy keresztre feszített emberek maradványait bizonyos esetekben eltemették. Régészeti bizonyíték is fennmaradt arra, hogy az első századi Jeruzsálem környékén keresztre feszített személy megfelelő temetkezési helyre kerülhetett. Ez nem bizonyítja Jézus

temetésének evangéliumi részleteit, de kizárja azt az egyszerű állítást, hogy a rómaiak soha nem engedték volna meg keresztre feszített emberek eltemetését.

Az evangéliumok szerint Jézus halála a szombatot megelőző előkészületi napon történt. A közelgő szombat és az ünnepi időszak különös jelentőséget adott a temetés gyors elvégzésének. A történetek azt hangsúlyozzák, hogy a rendelkezésre álló idő rövid volt, ezért a holttest elhelyezéséről még a nyugalomnap kezdete előtt gondoskodni kellett.

Márk evangéliuma szerint Arimateai József tekintélyes tanácstag volt, aki maga is várta Isten országát. A szerző külön kiemeli, hogy József bátorságot tanúsítva ment Pilatushoz, és elkérte Jézus testét. Pilatus először meglepődött azon, hogy Jézus már meghalt, majd a századostól kapott megerősítés után engedélyezte a holttest kiadását.

A jelenetben József olyan emberként jelenik meg, aki társadalmi helyzeténél fogva közvetlenül fordulhatott a római helytartóhoz. A történet további része szerint gyolcsot vásárolt, levette Jézus testét a keresztről, beburkolta, majd egy sziklába vájt sírboltba helyezte. Végül követ hengerített a sír bejáratához.

HÁTTÉRGYÁR

Máté evangéliuma Józsefet gazdag emberként mutatja be, aki maga is Jézus tanítványa lett. A szerző szerint saját új sírboltjába helyezte a testet. Lukács azzal egészíti ki a jellemzést, hogy József jó és igaz ember volt, aki nem értett egyet a tanács döntésével és eljárásával. János pedig titkos tanítványként említi, aki a zsidó vezetőktől való félelmében nem vállalta nyíltan Jézus követését.

A különböző ábrázolások közös eleme, hogy József a temetés megszervezőjeként jelenik meg. A részletek azonban eltérő teológiai és irodalmi hangsúlyokat hordoznak. Máténál például a gazdag ember és az új sírbolt említése az írások beteljesedésének értelmezéséhez is kapcsolódhat. Jánosnál József titkos tanítványsága különös jelentőséget kap, mert a nyilvános és rejtett hit közötti különbség az evangélium más részeiben is visszatér.

Arimateai József történeti személyének megítélése nem teljesen egységes a kutatásban. Egyes történészek a hagyomány koraiságát és a temetés konkrét részleteit hangsúlyozzák, mások arra hívják fel a figyelmet, hogy a Jézus haláláról szóló elbeszélésekben a temetés vallási jelentősége különösen erős lehetett. A történet így egyszerre őrizhet történeti emléket és későbbi teológiai

HÁTTÉRGYÁR

értelmezést.

Mária Magdolna szempontjából azonban a legfontosabb kérdés az, miként kapcsolódik az asszony a temetéshez. Márk szerint Mária Magdolna és József anyja, Mária megfigyelték, hová helyezték Jézus testét. Máté elbeszélésében Mária Magdolna és a másik Mária a sírral szemben ülnek. A két leírás között vannak különbségek, de mindkettő azt hangsúlyozza, hogy az asszonyok tudtak a temetkezési helyről.

A jelenet egyszerűsége figyelemre méltó. Az evangélisták nem tulajdonítanak Mária Magdolnának hosszú beszédet, és nem számolnak be arról, hogy részt vett volna a holttest levételében vagy a sírbolt előkészítésében. A szerepe a megfigyeléshez kapcsolódik. Ez azonban az elbeszélés egészének szempontjából fontos, mert megmagyarázza, honnan tudhatták az asszonyok, hová kell menniük a szombat elmúltával.

A temetés megfigyelése tehát kapcsolatot teremt a kereszthalál és a későbbi húsvéti történet között. Az asszonyok nem véletlenül jutnak el egy ismeretlen sírhoz, hanem ahhoz a helyhez térnek vissza, amelyet korábban láttak. Az elbeszélés így ugyanazoknak a személyeknek a

HÁTTÉRGYÁR

tanúságtételére épít három egymást követő eseményt: Jézus halálát, eltemetését és a sír üresség ének felfedezését.

Ennek a folytonosságnak különös történeti jelentőséget tulajdonított Jane Schaberg is. A kereszthalálról és az üres sírról szóló hagyományokat vizsgálva arra mutat rá, hogy a női tanúk jelenléte az elbeszélések különböző rétegeiben összekapcsolódik. Ez felveti annak lehetőségét, hogy Mária Magdolna valóban azok között lehetett, akik megfigyelték Jézus halálát és temetését.

A következtetés azonban nem minden kutató számára egyformán meggyőző. Az elbeszélések szerkezeti egysége irodalmi magyarázatot is kaphat. Elképzelhető, hogy a női tanúk szerepének hangsúlyozása azért vált fontossá, mert a feltámadásról szóló későbbi történetben már szükség volt olyan személyekre, akik a sír helyét korábban ismerték. A történeti bizonyítás nehézségét éppen az okozza, hogy a temetésről szóló beszámolók már a feltámadásba vetett keresztény hit összefüggésében maradtak fenn.

Lukács evangéliuma a Galileából érkezett asszonyokról beszél, akik követték Józsefet, megfigyelték

a sírt és azt, hogyan helyezték el Jézus testét. Ezután illatszereket és keneteket készítettek, majd a szombati nyugalom idején a törvénynek megfelelően pihentek. Mária Magdolnát a szerző itt nem nevezi meg külön, de a feltámadásról szóló következő fejezetben az asszonyok között említi.

János elbeszélése más irányba fejlődött. Nála Arimateai József mellett Nikodémus is részt vesz a temetésben. Nikodémus jelentős mennyiségű mirha- és aloékeveréket hoz, a két férfi pedig a holttestet a zsidó temetkezési szokások szerint gyolcsba göngyöli az illatszerekkel együtt. Az evangélista szerint a kivégzés helyének közelében volt egy kert, abban pedig egy új sírbolt, amelyet még nem használtak.

János ebben a jelenetben nem beszél Mária Magdolna jelenlétéről. Az asszony csak a következő fejezet elején jelenik meg ismét, amikor a hét első napján a sírhoz érkezik. Ez fontos különbség a szinoptikus hagyományokhoz képest, mert nem engedi meg, hogy a temetésnél való jelenlétet minden evangélium közös, azonos részletének tekintsük.

A János-evangéliumban szereplő kert később rendkívüli jelentőségre tett szert a keresztény

értelmezésben. A feltámadás reggelének történetében Mária Magdolna kertésznek véli a megjelenő Jézust. Egyes teológiai magyarázatok ezért a kertet az új teremtés szimbólumával kapcsolták össze. A bibliai teremtéstörténet kertje és a feltámadás kertje között olyan párhuzamot láttak, amelyben Krisztus az emberi élet megújulásának kezdetét jelképezi.

Ez az értelmezés vallási szempontból gazdag, de nem szolgálhat a temetkezési hely történeti azonosításának bizonyítékául. A kert említése lehet valós topográfiai emlék, irodalmi-teológiai motívum vagy a kettő együtt. A történésznek mindegyik lehetőséget figyelembe kell vennie, különösen akkor, amikor a későbbi zarándokhagyományok alapján próbálja megérteni a szent helyek kialakulását.

Az első századi zsidó temetkezési gyakorlat megismerésében a régészet jelentős segítséget nyújt. Jeruzsálem környékén számos sziklába vájt sírboltot tártak fel, amelyek kialakítása és használata változatos volt. Egyes sírokban a holttesteket sziklapadokra vagy fülkékbe helyezték, majd a test lebomlása után a csontokat másodlagos temetés keretében gyűjthették össze. A sírboltok családi használata gyakori volt bizonyos társadalmi rétegekben, de nem minden

HÁTTÉRGYÁR

elhunytat temettek azonos körülmények között.

A temetkezési helyek társadalmi különbségeket is tükröztek. Egy sziklába vájt, gondosan kialakított családi sírbolt jelentős anyagi erőforrásokat igényelhetett, ezért nem feltételezhetjük, hogy a lakosság minden tagja ilyen helyre került. A szerényebb anyagi helyzetű emberek temetése más formákban történhetett. A temetkezési szokások megértése ezért a város társadalmi viszonyainak rekonstruálásához is hozzájárul.

Az evangéliumokban szereplő új sírbolt ilyen összefüggésben különösen figyelemre méltó. Ha valóban Arimateai József rendelkezésére állt, az jelentősebb társadalmi helyzetre utalhatott. A történeti rekonstrukcióban azonban nem állapíthatjuk meg, hogy a sír pontosan milyen kialakítású volt, vagy hogy a későbbi keresztény emlékhelyek mennyiben őrizték meg annak eredeti formáját.

A sír bejáratát elzáró kő kérdése szintén érdekes. A keresztény művészetben gyakran nagyméretű, kör alakú követ látunk, amelyet elhengerítenek a sír elől. Az első századi jeruzsálemi temetkezési helyeken azonban többféle lezárási módot alkalmaztak, és a korong alakú, gördíthető kövek nem voltak általánosak. Az evangéliumi

HÁTTÉRGYÁR

szövegek alapján ezért nem rekonstruálható minden kétséget kizáróan a sírbejárat pontos szerkezete.

A temetés történetének egyik legfontosabb kérdése mégsem az építészeti részletekben rejlik, hanem abban, hogy a kivégzett Jézus testéről valaki gondoskodott. A zsidó vallási hagyományban a halott eltemetése az emberi méltóság és a közösségi kötelesség fontos kifejezése volt. A római kivégzés nyilvános megaláztatása után a temetés lehetősége különleges jelentőséget kaphatott a követők számára.

Mária Magdolna esetleges jelenléte ebben a helyzetben a Jézushoz fűződő kapcsolat folytonosságát mutatja. A tanítványi közösség korábbi vallási várakozásai összeomlani látszottak, a mester meghalt, és a követőknek szembe kellett nézniük az elvesztésével. Az evangéliumok szerint az asszonyok egy része ekkor sem szakadt el teljesen Jézus történetétől, hanem kapcsolatban maradt az eltemetésével.

A temetésnél való jelenlétet azonban nem kell kizárólag vallási vagy tanítványi tekintély kérdéseként értelmeznünk. Az ókori társadalomban a halottakról való gondoskodás a családi és közösségi élet fontos része volt. A gyász, a temetési szertartások és a halott emlékének

HÁTTÉRGYÁR

megőrzése olyan emberi kötelességeket jelentettek, amelyek nem feltétlenül függtek össze későbbi vezetői szerepekkel.

Mária Magdolna személyes gyászáról János evangéliuma beszél a legrészletesebben. A sírhoz érkező asszony sír, és azt mondja, hogy nem tudja, hová tették az ő Urát. Ez a jelenet már a feltámadás elbeszéléséhez tartozik, de jól mutatja, milyen érzelmi jelentőséget tulajdonított a jánosi hagyomány a Jézushoz fűződő kapcsolatának.

A szinoptikus evangéliumokban az illatszerek és kenetek előkészítése szintén a halott iránti gondoskodáshoz kapcsolódik. A különböző elbeszélések azonban nem teljesen egyeznek. Márk szerint az asszonyok a szombat elmúltával vásárolnak illatszereket, Lukács viszont a szombati pihenés előtt helyezi azok elkészítését. Jánosnál már a temetéskor jelentős mennyiségű illatszert használnak, ezért az asszonyok későbbi sírlátogatásának célja más hangsúlyt kap.

Ezek az eltérések nem pusztán apró részletkérdések. A történeti rekonstrukció szempontjából azt mutatják, hogy a temetés és az üres sír elbeszélései többféle hagyomány alapján alakultak ki. A szerzők közös vallási

HÁTTÉRGYÁR

állítást fogalmaznak meg, de nem minden körülményt azonos módon beszélnek el.

A különbségek miatt nem állíthatunk össze olyan részletes időrendet, amelyben minden evangéliumi mozzanat változtatás nélkül illeszkedne egymáshoz. Nem tudjuk például pontosan megállapítani, mikor szerezték be az asszonyok az illatszereket, kik vettek részt a temetés valamennyi szakaszában, vagy milyen sorrendben érkeztek meg a sírhoz. A különböző hagyományok összehangolására tett későbbi kísérletek gyakran olyan magyarázatokat alkottak, amelyek túlmennek az eredeti szövegek közlésein.

A történeti vizsgálat számára ezért az a fontos, hogy felismerjük az elbeszélések közös elemeit, miközben az eltéréseket sem hallgatjuk el. Jézust a római hatóságok kivégezték, a keresztény hagyomány szerint testét eltemették, és a feltámadásról szóló későbbi beszámolók egy meghatározott sír felkereséséhez kapcsolódtak. Mária Magdolna neve több elbeszélésben is összeköti a kereszthalál és az üres sír történetét.

Ez a kapcsolat a kereszténység kialakulása szempontjából különösen fontos. A feltámadásba vetett hit nem valamiféle általános elképzelésként jelenik meg a

legkorábbi keresztény hagyományokban, hanem egy konkrét személy halálával és a róla szóló tanúságtételekkel kapcsolódik össze. A temetés és az üres sír elbeszélése ezt a kapcsolatot történeti helyzetbe ágyazza.

A sír mellett jelen lévő Mária Magdolna alakja ezért egyszerre kapcsolódik a gyászhoz és az emlékezethez. A későbbi keresztény hagyomány számára ő lett az az asszony, aki a halott Jézust kereste, és végül a feltámadt Krisztussal találkozott. A történet vallási jelentősége abból a fordulatból születik, hogy a halál valóságával szembesülő követő a keresztény hit szerint új tapasztalatra jut.

Mielőtt azonban eljutnánk ehhez a jelenethez, meg kell vizsgálnunk a szombati nyugalom és a hét első napjának szerepét. Az evangéliumok szerint Jézus temetése után az ünnep és a szombat miatt megszakadtak azok a tevékenységek, amelyek a holttestről való gondoskodáshoz kapcsolódtak. A következő lehetőség a hét első napján nyílt meg a sír felkeresésére.

A szombati nyugalom megtartása fontos része volt a zsidó vallási életnek. Az evangéliumi elbeszélésekben a

HÁTTÉRGYÁR

temetés sürgőssége és az asszonyok későbbi visszatérése éppen e vallási időrend alapján válik érthetővé. Nem tudjuk, Mária Magdolna hol töltötte a szombatot, kikkel volt együtt, vagy milyen gondolatok foglalkoztatták. A szövegek azonban a következő reggel eseményeit már a sírhoz való visszatérésként beszélik el.

A hét első napja ezért a keresztény hagyományban egészen új jelentőséget kapott. Az evangéliumok szerint ekkor fedezték fel az asszonyok, hogy a sír üres. A későbbi keresztény istentiszteleti gyakorlatban ez a nap a feltámadás ünneplésének központi idejévé vált, és fokozatosan különös jelentőségre tett szert a közösségek életében.

Mária Magdolna számára a történet ekkor még nem a keresztény liturgia vagy a későbbi teológia világában játszódik. Az evangéliumi elbeszélés egy asszonyról szól, aki visszatér ahhoz a helyhez, ahol mestere testének lennie kellene. A temetésről megőrzött emlék és a gyász tapasztalata vezet a sírhoz.

A következő jelenetben azonban minden megváltozik. A sír nem azt tartalmazza, amit az asszonyok várnak. A kő elmozdult, a holttest hiányzik, és a keresztény hagyomány szerint megkezdődik a feltámadásról szóló

tanúságtétel története.

Mária Magdolna ekkor válik a kereszténység egyik legfontosabb női szereplőjévé. Az asszony, aki a kereszthalál és a temetés hagyományában még elsősorban tanúként jelenik meg, most olyan esemény középpontjába kerül, amely a keresztény hit egész későbbi történetét meghatározza.

HÁTTÉRGYÁR

12. fejezet – A harmadik nap hajnalán

A kereszténység eredetének egyik legnagyobb történeti kérdése, hogyan született meg Jézus követőiben az a meggyőződés, hogy mesterük feltámadt a halálból. A keresztre feszítés a római hatalom szemszögéből egy elítélt ember életének végét jelentette. A tanítványok számára azonban a történet nem zárult le a kivégzéssel. A halál utáni időszakban olyan vallási tapasztalatokról és meggyőződésekről kezdtek beszámolni, amelyek alapján Jézust élőnek vallották, és azt hirdették, hogy Isten feltámasztotta őt.

Ennek a hitnek a kialakulása döntően meghatározta a kereszténység egész további történetét. A feltámadás nélkül Jézus követőinek közössége aligha vált volna azzá a vallási mozgalommá, amely néhány évtized alatt a Római Birodalom különböző területein gyülekezeteket hozott létre. Az első keresztények számára a feltámadás nem egyszerűen egy csodás esemény volt a sok közül, hanem annak igazolása, hogy a keresztre feszített Jézus küldetése nem ért véget a halálával.

Mária Magdolna történetében a feltámadás különleges jelentőségű. A négy kánoni evangélium közül mindegyik

HÁTTÉRGYÁR

összekapcsolja személyét a húsvéti eseményekkel, és több hagyomány kiemelkedő szerepet tulajdonít neki a sír felkeresésében, illetve a feltámadás hírül adásában. A részletek azonban jelentősen eltérnek, ezért a történeti rekonstrukció során nem indulhatunk ki abból, hogy valamennyi beszámoló egyetlen, minden pontjában összeilleszthető eseménysort őriz.

A feltámadásról szóló legkorábbi fennmaradt írásos tanúságtételt nem az evangéliumokban, hanem Pál első korinthusi levelében találjuk. A levél az ötvenes évek közepén keletkezett, tehát időben megelőzi a kánoni evangéliumok végső írásos formáját. Pál olyan hagyományt ad tovább, amelyet maga is korábban kapott: Krisztus meghalt, eltemették, feltámadt a harmadik napon, majd megjelent Kéfásnak és más tanúknak.

Ez a rövid hitvallási forma a kereszténység legkorábbi ismert hagyományrétegei közé tartozik. Különös jelentősége, hogy a halált, az eltemetést és a feltámadást szoros egységben mutatja be. A feltámadás tehát már a legkorábbi keresztény tanúságtételben is a konkrétan kivégzett és eltemetett Jézushoz kapcsolódik.

HÁTTÉRGYÁR

Pál azonban nem ír részletes történetet az üres sírról. Nem nevezi meg azokat az asszonyokat, akik az evangéliumok szerint a hét első napján a sírhoz mentek, és Mária Magdolna sem szerepel a felsorolásában. A feltámadt Jézus megjelenéseit sorolja fel, különösen azokat, amelyek az apostoli tanúságtétel szempontjából meghatározóak voltak.

A különbség alapvető történeti kérdést vet fel. Ha Mária Magdolna valóban a feltámadás egyik első tanúja volt, miért nem szerepel Pál felsorolásában? Erre több magyarázat lehetséges, de egyiket sem tekinthetjük teljesen bizonyítottnak. Pál ismerhetett olyan hagyományt, amelyben más személyek kaptak hangsúlyt, vagy tudatosan az apostoli tekintély szempontjából jelentős tanúkat sorolhatta fel. Az is elképzelhető, hogy Mária Magdolna feltámadási szerepének részletesebb elbeszélései csak később nyerték el ismert formájukat.

A történeti kutatásban ezért különbséget kell tennünk a feltámadásba vetett hit korai megléte és az egyes evangéliumi jelenetek történeti eredete között. Az elsőt Pál levelei viszonylag korán dokumentálják. A második kérdésben azonban a később keletkezett evangéliumi elbeszélésekre és azok forráskritikai vizsgálatára vagyunk utalva.

Márk evangéliuma a húsvéti történetet a hét első napjának hajnalán kezdi. A szombat elmúltával Mária Magdolna, Jakab anyja, Mária és Szalóme illatszereket vásárolnak, hogy megkenjék Jézus testét. Korán reggel elindulnak a sírhoz, és útközben azon gondolkodnak, ki fogja elhengeríteni számukra a bejáratot elzáró követ.

Amikor megérkeznek, azt látják, hogy a kő már nincs a helyén. Belépnek a sírba, ahol fehér ruhába öltözött fiatalemberrel találkoznak. Az ismeretlen közli velük, hogy a keresztre feszített názáreti Jézus feltámadt, nincs ott, és megmutatja nekik azt a helyet, ahol korábban feküdt. Ezután arra utasítja az asszonyokat, hogy vigyék meg a hírt a tanítványoknak és Péternek: Jézus előttük megy Galileába, ott majd meglátják.

A történet befejezése különösen meglepő. Az asszonyok megrémülnek, elmenekülnek a sírtól, és Márk eredeti, rövidebb lezárása szerint félelmükben nem mondanak senkinek semmit. Az evangélium így egy olyan pillanatban ér véget, amikor a feltámadás hírét már kihirdették az asszonyoknak, de a tanítványokhoz való továbbadás még nem valósult meg az elbeszélésben.

Ez a befejezés régóta foglalkoztatja a biblikusokat. Egyesek szerint Márk tudatosan választotta a nyitott

lezárást, amely az olvasót arra készteti, hogy maga is szembenézzen a feltámadás hírével. Mások elképzelhetőnek tartják, hogy az evangéliumnak eredetileg volt további része, amely nem maradt fenn. A kéziratos hagyományban szereplő hosszabb befejezés viszont a szövegkritikai kutatás alapján nem tartozik az evangélium eredeti szövegéhez.

A később hozzákapcsolt hosszabb záradék már arról számol be, hogy a feltámadt Jézus először Mária Magdolnának jelent meg, akiből korábban hét démont űzött ki. Az asszony elment azokhoz, akik Jézussal voltak, és elmondta nekik a történteket, de nem hittek neki. Ez a szakasz különösen közel áll a Lukács és János evangéliumából ismert hagyományok bizonyos elemeihez, ezért nem kezelhető az eredeti márki elbeszéléstől független, azonos korú bizonyítékként.

Mária Magdolna szerepe Márk eredeti lezárásában így egyszerre jelentős és korlátozott. Ő az egyik név szerint ismert asszony, aki elsőként érkezik a sírhoz, és meghallja a feltámadás hírét. Ugyanakkor az evangélium nem számol be személyes találkozásáról a feltámadt Jézussal, és az asszonyok félelme miatt a küldetés teljesítése is nyitva marad.

HÁTTÉRGYÁR

Máté evangéliuma másképpen beszéli el a történetet. A hét első napjának hajnalán Mária Magdolna és a másik Mária indul a sírhoz. A szerző földrengésről számol be, majd egy angyal jelenik meg, aki elhengeríti a követ, és ráül. Az őrök megrémülnek, az angyal azonban az asszonyokat arra biztatja, hogy ne féljenek. Megmutatja az üres sírt, és megbízza őket, hogy vigyék meg a tanítványoknak a feltámadás hírét.

Máténál az asszonyok félelemmel és nagy örömmel indulnak el. Útközben azonban újabb fordulat következik: maga a feltámadt Jézus találkozik velük. Az asszonyok leborulnak előtte, Jézus pedig megismétli a megbízatást, hogy menjenek el, és szóljanak testvéreinek a galileai találkozásról.

Ez a jelenet jelentősen eltér Márk rövidebb lezárásától. A feltámadás hírét Máténál nemcsak az angyal közli az asszonyokkal, hanem személyes találkozás is megerősíti. Mária Magdolna és társa így a feltámadt Jézus közvetlen tanúiként jelennek meg, még ha az elbeszélés nem is emeli ki Máriát külön, a másik asszonytól független szereplőként.

A két evangélium összevetése érdekes fejlődési lehetőséget vet fel. Elképzelhető, hogy Máté a Márktól

HÁTTÉRGYÁR

ismert üres sírról szóló hagyományt olyan feltámadási megjelenéssel egészítette ki, amelyet más forrásból ismert, vagy amely saját elbeszélésének teológiai szerkezetében kapott jelentőséget. A történeti kutatásban azonban vitatott, milyen mértékben támaszkodott önálló hagyományra, és mennyiben formálta maga az elbeszélést.

Lukács evangéliuma ismét más megközelítést kínál. A hét első napján az asszonyok az előkészített illatszerekkel érkeznek a sírhoz. A követ elhengerítve találják, Jézus testét azonban nem találják. Két ragyogó ruhájú férfi jelenik meg előttük, akik arra emlékeztetik őket, hogy Jézus már Galileában beszélt szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról.

Az asszonyok visszatérnek a tizenegyhez és a többiekhez, és beszámolnak a történtekről. Lukács ekkor nevezi meg Mária Magdolnát, Johannát, Jakab anyját, Máriát és a velük lévő többi asszonyt. A férfi tanítványok azonban nem hisznek a beszámolónak, mert szavaikat hiábavaló beszédnek tartják.

Lukács elbeszélése a tanítványok hitetlenségét hangsúlyozza, de Mária Magdolna nem kap külön személyes jelenetet. A szerző nem írja le, hogy Jézus neki

jelent volna meg, és azt sem, hogy különleges üzenetet bízott volna rá. A feltámadt Jézus megjelenései más hangsúlyokkal kerülnek előtérbe, köztük az emmauszi tanítványok története és a Simon előtt történt megjelenésre utaló közlés.

Ann Graham Brock szerint ez a különbség a korai keresztény apostoli tekintélyviszonyok alakulásának egyik fontos nyoma lehet. A lukácsi hagyományban Péter különleges szerepet kap, míg Mária Magdolna személyes feltámadási tapasztalata nem jelenik meg. Brock ezt a két szereplő tekintélyének eltérő hangsúlyozásával magyarázza.

A feltevés azonban nem tekinthető bizonyítottnak. A korai feltámadási elbeszélések fejlődése összetett folyamat volt, és a különböző hagyományok eltéréseit nem feltétlenül magyarázza egyetlen tekintélyvita. A szövegek teológiai szerkezete és a szerzők által ismert hagyományok is szerepet játszhattak. Azt azonban világosan látnunk kell, hogy a lukácsi elbeszélés Mária Magdolnának kisebb személyes szerepet tulajdonít a feltámadás történetében, mint János evangéliuma.

A negyedik evangéliumban ugyanis Mária Magdolna válik a történet központi szereplőjévé. János szerint a hét

HÁTTÉRGYÁR

első napján, még sötétben érkezik a sírhoz. Amikor meglátja az elhengerített követ, arra következtet, hogy valaki elvitte Jézus testét. Ezután Péterhez és a szeretett tanítványhoz siet, akik megvizsgálják a sírt, majd visszatérnek társaikhoz. Mária azonban ott marad, és sír.

A jelenet további részében két angyal jelenik meg, majd maga a feltámadt Jézus. Mária először nem ismeri fel őt, kertésznek gondolja, és továbbra is a holttestet keresi. A felismerés akkor következik be, amikor Jézus a nevén szólítja. Ezután a mester megbízza azzal, hogy vigye el üzenetét a tanítványoknak.

János elbeszélése különösen személyes formában mutatja be a feltámadás hírét. Mária nem egyszerűen egyike az üres sírhoz érkező asszonyoknak, hanem önálló szereplővé válik, aki párbeszédet folytat a feltámadt Jézussal. A felismerés és a küldetés egyetlen történetben kapcsolódik össze.

A négy evangélium összevetése alapján világos, hogy az üres sír elbeszélései több fontos közös elemet őriznek. A történetek a hét első napjára helyezik az eseményeket, a sír ürességéről számolnak be, és Mária Magdolna nevét valamennyiük összekapcsolja a történtekkel. Az egyes szereplők száma, a megjelenő mennyei küldöttek alakja,

HÁTTÉRGYÁR

a feltámadt Jézussal való találkozás és a tanítványokhoz intézett üzenet azonban jelentős különbségeket mutat.

Ezeket az eltéréseket nem volna helyes egyszerűen figyelmen kívül hagyni. A történeti kutatás feladata nem az, hogy mindenáron egyetlen részletes eseménysort állítson össze, amelyben valamennyi evangéliumi adat változtatás nélkül megtalálható. Sokkal fontosabb megérteni, hogy a korai keresztény közösségek milyen hagyományokat őriztek meg, és milyen teológiai jelentést tulajdonítottak azoknak.

A feltámadásról szóló elbeszélések történeti értékelése különösen nehéz, mert maga a feltámadás hitbeli állításként olyan kérdéseket vet fel, amelyek nem vizsgálhatók kizárólag a történettudomány szokásos módszereivel. A történész kutathatja a Jézus halálával kapcsolatos adatokat, a feltámadásról szóló beszámolók keletkezését, a tanítványok későbbi vallási meggyőződését és a közösségek kialakulását. A természetfeletti esemény valóságáról azonban a történeti módszer önmagában nem képes ugyanúgy dönteni, mint egy politikai esemény vagy egy régészeti lelet esetében.

Ez nem jelenti azt, hogy a feltámadásról szóló hagyomány történetileg érdektelen volna. Éppen

HÁTTÉRGYÁR

ellenkezőleg: a kereszténység kialakulásának megértésében alapvető jelentősége van. A legkorábbi keresztény közösségek meggyőződése szerint Jézus halála után olyan esemény történt, amely megváltoztatta a kereszthalál értelmezését, és új küldetést adott követőinek. A történész számára ennek a meggyőződésnek a létrejötte és terjedése önmagában is fontos történeti tény.

Mária Magdolna szerepének vizsgálatakor ezért nem szükséges előzetesen eldöntenünk a feltámadás teológiai igazságának kérdését. Azt kell megértenünk, hogyan és miért kapcsolódott a neve a húsvéti tanúságtételhez, és milyen jelentőséget tulajdonítottak neki a különböző keresztény hagyományok.

A női tanúk szerepe ebből a szempontból különösen figyelemre méltó. Egyes modern értelmezések szerint a nők tanúságtételének megőrzése azért lehet történetileg jelentős, mert a korabeli társadalomban a női tanúk jogi és társadalmi megítélése bizonyos helyzetekben kedvezőtlenebb volt a férfiakénál. Eszerint a keresztény közösségek aligha találtak volna ki női tanúkat, ha nem állt volna rendelkezésükre ilyen korai hagyomány.

HÁTTÉRGYÁR

Az érvelés azonban nem döntő. Az első századi női tanúságtétel társadalmi megítélése összetett volt, és nem lehet minden jogi vagy vallási helyzetre azonos szabályt alkalmazni. Ráadásul egy irodalmi vagy teológiai elbeszélésben a női szereplők megjelenésének más oka is lehetett. Az evangéliumokban Jézus gyakran éppen olyan embereknek tulajdonít különleges jelentőséget, akik a társadalmi rangsorban nem álltak előkelő helyen. A női tanúk szerepe ezért teológiai szempontból is értelmezhető.

Mária Magdolna jelenlétének következetessége mégis fontos történeti támpont. A négy evangélium eltérő elbeszélései között a neve szokatlanul állandó elem. Ez nem bizonyítja minden részlet történeti hitelességét, de komolyan felveti annak lehetőségét, hogy személye már a korai keresztény emlékezetben összekapcsolódott a feltámadásról szóló tanúságtétellel.

Karen L. King éppen ezt hangsúlyozza Mária Magdolna jelentőségéről szóló elemzésében. Véleménye szerint a különböző hagyományokban megőrzött kiemelkedő szerep arra utalhat, hogy Mária a Jézus halála utáni keresztény mozgalom valamelyik közösségében is jelentős tekintéllyel rendelkezett. King történeti lehetőségként veti fel, hogy Mária prófétai vagy

vezetői szerepet tölthetett be, bár ennek pontos formája nem rekonstruálható.

Jane Schaberg ennél részletesebben vizsgálja azt a lehetőséget, hogy Mária Magdolna feltámadási tapasztalatának hagyománya különösen korai lehetett. Elemzése szerint az evangéliumokban fennmaradt eltérő elbeszélések mögött olyan hagyomány is állhatott, amely Máriát a feltámadt Jézus első tanújaként tartotta számon. Schaberg ezt a lehetőséget nem egyszerűen a későbbi jánosi elbeszélésből vezeti le, hanem a különböző hagyományok közötti párhuzamok alapján mérlegeli.

A kutatásban azonban vannak olyan álláspontok is, amelyek szerint a Mária Magdolnához kapcsolódó személyes feltámadási találkozás elbeszélései későbbi fejlődési szakaszt képviselnek. E nézet szerint a korai üres sírról szóló hagyomány és a feltámadt Jézus megjelenéseinek története eredetileg részben külön fejlődhetett, majd a későbbi evangéliumi szerkesztés során kapcsolódhatott össze.

A két lehetőség közötti választás nem egyszerű. A fennmaradt szövegek keletkezési ideje, egymáshoz való viszonya és a feltételezett korábbi hagyományok rekonstruálása számos bizonytalanságot hordoz. A

történész ezért nem állíthatja bizonyossággal, hogy Mária Magdolna személyes feltámadási találkozásának elbeszélése minden más hagyománynál korábbi, de azt sem, hogy bizonyíthatóan késői kitalálás volna.

Az evangéliumi szövegekben a női tanúk és a férfi apostolok szerepének eltérő hangsúlyozása a korai keresztény tekintélyviszonyok alakulásával is összefügghetett. Péter neve már Pál korai tanúságtételében meghatározó, míg Mária Magdolna a később írásba foglalt húsvéti elbeszélésekben kap különösen fontos szerepet. Az eltérés történeti értelmezése során azonban nem szabad előzetesen feltételeznünk, hogy a különböző hagyományok szükségszerűen egymással versengtek.

Lehetséges, hogy a korai közösségek egyszerre őriztek többféle feltámadási tapasztalatról szóló hagyományt, és ezek közül különböző helyzetekben más-más személy kapott hangsúlyt. A személyes találkozás, az apostoli küldetés és a közösségi tanúságtétel nem feltétlenül zárta ki egymást. Az evangéliumok eltérő elbeszélései azonban azt mutatják, hogy a későbbi szerzők nem azonos módon értelmezték e szerepeket.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna számára a történet legfontosabb fordulata János evangéliumában jelenik meg. Az asszony, aki a sírhoz érkezve még Jézus holttestét keresi, végül a feltámadt Jézus küldötteként távozik. A gyász és a tanúságtétel közötti átmenet ebben a jelenetben rendkívül személyes formát kap.

A felismerés pillanata nem pusztán arról szól, hogy Mária meglátja Jézust. A történet szerint először nem ismeri fel őt, és csak akkor érti meg a találkozás jelentőségét, amikor megszólítják. A személyes név és a mester hangja a kapcsolat folytonosságát fejezi ki. A feltámadás nem egy ismeretlen, idegen alak megjelenéseként szerepel, hanem annak a Jézusnak a felismeréseként, akit Mária korábban követett.

Ez a jelenet a keresztény teológia számára a hit és a felismerés egyik fontos példájává vált. A történésznek azonban itt is külön kell választania az evangélium vallási mondanivalóját a kapcsolat történeti részleteitől. A személyes megszólításból nem következik, hogy Mária Jézus szerelme vagy házastársa volt, és azt sem bizonyítja, hogy minden más tanítványnál jobban ismerte volna őt. A jelenet viszont kétségtelenül kivételes szerepet tulajdonít neki a feltámadás hírül adásában.

HÁTTÉRGYÁR

Mária megbízatása a későbbi egyházi hagyományban az „apostolok apostola” cím alapjává vált. A kifejezés nem szerepel szó szerint a kánoni evangéliumokban, de jól érzékelteti azt a szerepet, amelyet János elbeszélése tulajdonít neki. A feltámadt Jézus üzenetét nem a tanítványok valamelyik ismert férfi vezetője, hanem Mária Magdolna közvetíti elsőként a közösséghez.

Ez a mozzanat különösen nagy jelentőséget kapott a nők kereszténységen belüli szerepének modern értelmezésében. Egyes kutatók szerint Mária Magdolna feltámadási küldetése arra figyelmeztet, hogy a legkorábbi keresztény hagyományban a női tanúságtételnek is alapvető jelentősége volt. Más értelmezők arra hívják fel a figyelmet, hogy a későbbi egyházi intézmények kialakulását nem lehet közvetlenül a feltámadás elbeszéléseiből levezetni.

A két megközelítés eltérő kérdéseket vizsgál. A történeti Mária Magdolna szerepe nem azonos a későbbi egyházi tisztségekkel, de az evangéliumokban betöltött jelentősége ettől nem válik kisebbé. Az első keresztény közösségek történetében a feltámadásról szóló tanúságtétel különleges vallási tekintélyt jelenthetett, még ha ennek intézményes következményei nem is rekonstruálhatók minden részletükben.

HÁTTÉRGYÁR

A feltámadásról szóló elbeszélések után azonban Mária Magdolna története szinte teljesen eltűnik a kánoni iratokból. Az Apostolok cselekedetei nem számol be későbbi tevékenységéről, Pál levelei sem említik név szerint. Nem tudjuk, hogy Jeruzsálemben maradt-e, visszatért-e Galileába, vagy részt vett-e valamelyik korai keresztény közösség kialakításában.

A későbbi apokrif hagyomány éppen ezt a hiányt töltötte ki különböző történetekkel. Mária Magdolna olyan tanítványként jelenik meg, aki különleges tanításokat kapott Jézustól, bátorította a többi követőt, és vitába szállt azokkal, akik kétségbe vonták tekintélyét. A szövegek egy része a második és harmadik századi keresztény közösségek vallási elképzeléseit tükrözi, ezért nem olvasható közvetlen folytatásként a húsvéti események után.

A történeti Mária Magdolna életének utolsó szakasza így továbbra is ismeretlen. Az evangéliumok a feltámadás tanújaként őrizték meg nevét, későbbi sorsáról azonban nem adnak hiteles, részletes beszámolót. Ez a hiány hozzájárult ahhoz, hogy a következő évszázadokban személye körül különösen gazdag hagyomány alakuljon ki.

HÁTTÉRGYÁR

A húsvéti eseményekről szóló szövegek történeti elemzése ugyanakkor egy fontos következtetést már most lehetővé tesz. Mária Magdolna nem csupán a későbbi keresztény képzelet egyik kedvelt nőalakja volt. A neve a korai evangéliumi hagyomány több rétegében is megjelenik, és a kereszthalál, az eltemetés, valamint a feltámadás történetéhez kapcsolódik. Ez olyan szerep, amelyet nem lehet egyszerűen a középkori legendák világába utalni.

A keresztény emlékezet később sokféleképpen értelmezte ezt a szerepet. Mária Magdolna lett a bűnbánó asszony, a misztikus szeretet példaképe, a különleges kinyilatkoztatás őrzője és az apostolok apostola. Ezek az alakok különböző korszakok vallási gondolkodásából születtek, de közös kiindulópontjuk az a korai hagyomány, amely szerint Mária Jézus követője és a feltámadás egyik legfontosabb tanúja volt.

A történet következő kérdése ezért már nem az, hogy Mária Magdolna miért jelent meg a sírnál. Azt kell megértenünk, hogy a feltámadás hírül adása milyen tekintélyt biztosíthatott számára, és miért alakult ki a későbbi kereszténységben olyan sokféle értelmezés személyéről.

HÁTTÉRGYÁR

A János-evangélium szerint Mária Magdolna azzal tért vissza a tanítványokhoz, hogy látta az Urat. Ez a rövid tanúságtétel lett későbbi jelentőségének egyik legfontosabb alapja. Nem tudjuk, hogy a történeti Mária pontosan milyen szavakkal számolt be tapasztalatáról, vagy hogyan fogadták a többiek. A keresztény hagyomány azonban a feltámadás egyik első hirdetőjeként őrizte meg.

HÁTTÉRGYÁR

IV. RÉSZ

A TANÍTVÁNY, AKINEK SAJÁT EVANGÉLIUMA LETT

HÁTTÉRGYÁR

13. fejezet – Miért éppen Mária?

A kereszténység történetének egyik legkülönösebb mozzanata, hogy a feltámadásról szóló evangéliumi elbeszélésekben egy olyan asszony kap kiemelkedő szerepet, akinek korábbi életéről alig maradt fenn adat. Mária Magdolna neve nem kapcsolódik Jézus egyetlen hosszabb tanítói beszédéhez sem, nem szerepel a tizenkét apostol között, és nincs olyan evangéliumi jelenet, amelyben a galileai működés idején különleges megbízatást kapna. A húsvéti eseményeknél azonban egyszerre az elbeszélés középpontjába kerül. János evangéliuma szerint személyesen találkozik a feltámadt Jézussal, majd tőle kapja a feladatot, hogy közölje a történteket a többi tanítvánnyal.

Miért éppen Mária Magdolna? A kérdésre a keresztény hagyomány évszázadokon keresztül különböző válaszokat adott. Egyes magyarázatok szerint azért, mert mindenkinél jobban szerette Jézust. Mások a tanítványi hűségét hangsúlyozták, megint mások a bűnbánat és az isteni irgalom különleges példáját látták személyében. A modern bibliakutatás azonban először azt kérdezi meg, mit tudhatunk történetileg Mária

HÁTTÉRGYÁR

szerepéről, és hogyan alakult ki az a hagyomány, amely a feltámadás egyik első tanújának tekintette.

A legfontosabb kiindulópont a négy kánoni evangélium közötti meglepő egyetértés. A sírhoz érkező asszonyok névsora eltérő, az elbeszélések részletei gyakran nem illeszthetők össze, Mária Magdolna neve azonban mindegyik húsvéti történetben megtalálható. Márknál Jakab anyjával, Máriával és Szalóméval érkezik, Máténál a másik Mária kíséri, Lukácsnál Johanna, Jakab anyja, Mária és további asszonyok társaságában szerepel. János a személyes találkozás elbeszélésében egyedül őt állítja előtérbe.

A közös elem jelentőségét nem szabad túlbecsülni, de lebecsülni sem. Az evangéliumok nem négy teljesen független beszámolót képviselnek. Máté és Lukács jelentős mértékben használta Márk evangéliumát, János kapcsolata a szinoptikus hagyományokkal pedig összetett és vitatott. A Mária Magdolna nevét megőrző jelenetek ezért nem tekinthetők egyszerűen négy egymástól független szemtanúi vallomásnak. Az azonban figyelemre méltó, hogy a hagyomány különböző formáiban a nő alakja olyan állandóságot mutat, amelyet nem minden más szereplőnél tapasztalunk.

HÁTTÉRGYÁR

Ann Graham Brock szerint ez az állandóság a Mária Magdolna-kutatás egyik legfontosabb ténye. A feltámadási elbeszélések sok mindenben különböznek, de Mária neve újra és újra megjelenik. A kutató ebből arra következtet, hogy személyéhez már korán jelentős húsvéti tanúságtétel kapcsolódhatott. Ugyanakkor a későbbi szövegek eltérően viszonyultak ahhoz, milyen vallási tekintély következik ebből a szerepből.

A történeti Mária Magdolna életében a kereszthalál tapasztalata lehetett az egyik legfontosabb fordulópont. Az evangéliumok szerint ő azok között volt, akik Jézust Galileából követték, és jelen voltak kivégzésénél. A feltámadásról szóló történetekben így olyan tanúként jelenik meg, aki már korábban is kapcsolatban állt a mesterrel. A kereszténység számára különösen fontos volt ez a folytonosság, mert a feltámadásba vetett hit nem egy ismeretlen személy rendkívüli megjelenéséről szólt, hanem ugyanannak a Jézusnak az életéről, akit a tanítványok korábban megismertek.

A felismerés kérdése János evangéliumában kapja meg legszemélyesebb megfogalmazását. Mária a sírkertben áll, és nem ismeri fel a megjelenő Jézust. A fordulat akkor következik be, amikor a mester a nevén szólítja. A jelenet a korábbi tanítványi kapcsolatot idézi fel, de egyúttal azt

is hangsúlyozza, hogy a feltámadás felismerése nem pusztán a testi látás következménye. Mária akkor jut el a felismeréshez, amikor személyesen megszólítják.

A keresztény teológia számára a történet az isteni megszólítás és az emberi válasz egyik legfontosabb példájává vált. A történész azonban nem tekintheti automatikusan egy korabeli beszélgetés szó szerinti lejegyzésének. Az evangéliumok szerzői vallási elbeszéléseket alkottak, amelyekben a történeti emlékezet és a teológiai értelmezés szorosan összekapcsolódik. A János által bemutatott jelenetből ezért legbiztosabban azt állapíthatjuk meg, milyen jelentőséget tulajdonított a jánosi keresztény hagyomány Mária Magdolna szerepének.

Ez a jelentőség azonban rendkívüli. Mária nem csupán látja az üres sírt, hanem üzenetet kap, amelyet tovább kell adnia. A küldetés a keresztény közösség egyik legfontosabb hitbeli állításának hirdetésére vonatkozik. Jézus feltámadásának híre annak a vallási mozgalomnak az alapjává vált, amely a kereszthalál után tovább élt, és néhány évtized alatt egyre szélesebb területeken terjedt el.

HÁTTÉRGYÁR

Az apostoli tekintély kialakulásában a feltámadt Krisztussal való találkozás különösen fontos szerepet töltött be. Pál saját apostoli küldetését is összekapcsolta azzal a meggyőződésével, hogy találkozott a feltámadt Jézussal. A korai kereszténységben azonban az apostolság nem volt teljesen egységesen meghatározott fogalom. A tizenkettő sajátos csoportot alkotott, de az apostoli megnevezés más személyekre is vonatkozhatott.

Mária Magdolna esetében a kérdés ezért nem egyszerűen az, hogy szerepelt-e valamely hivatalos apostoli névsorban. A kánoni evangéliumok nem sorolják a tizenkettő közé. A János-evangéliumban azonban olyan feladatot kap, amelynek tartalma megfelel a küldetés és a tanúságtétel alapvető jelentésének. Innen ered annak a későbbi keresztény hagyománynak a gondolata, amely őt az apostolok apostolának nevezte.

Az elnevezés története önmagában is érdekes. A latin apostolorum apostola nem található meg szó szerint az Újszövetségben. Kialakulását és elterjedését a későbbi keresztény írásmagyarázat, liturgia és prédikáció történetében kell keresnünk. A megnevezés arra utal, hogy Mária olyan üzenetet vitt a tanítványoknak, amely a későbbi apostoli igehirdetés központi tartalmává vált.

HÁTTÉRGYÁR

A cím ugyanakkor nem minden korszakban jelentette ugyanazt. Egyes teológusok a feltámadás első hírnökének szerepét hangsúlyozták, mások a női hűség és a szeretet kivételes jutalmát látták benne. A középkorban a kifejezés nem szükségszerűen jelentett olyan egyházi tisztséget vagy tanítói jogot, amelyet a korabeli intézményes egyház a férfi apostolok utódaival kapcsolt össze. Mária kiváltságos helyet kaphatott a vallási emlékezetben anélkül, hogy ez a nők egyházi szerepének általános újraértelmezéséhez vezetett volna.

A történeti probléma egyik legfontosabb része tehát az, hogy a tanúságtétel és az intézményes tekintély nem feltétlenül esett egybe. Valaki lehetett a feltámadás kiemelkedő tanúja anélkül, hogy a későbbi egyházi közösségek vezetői tisztséget tulajdonítottak volna neki. A korai kereszténység fejlődése során a tanítványok emlékezete, a különböző közösségek hagyományai és az intézmények kialakulása egymást befolyásoló, de nem azonos folyamatok voltak.

Éppen ezért különösen fontos Pál első korinthusi levelének tanúságtétele. A tizenötödik fejezetben Pál Krisztus feltámadásának tanúit sorolja fel, Mária Magdolnát azonban nem említi. Péter, a tizenkettő, Jakab, az apostolok és végül maga Pál jelenik meg a

felsorolásban. Ez az egyik legkorábbi fennmaradt írásos keresztény hagyomány, ezért Mária hiányának történeti jelentőségét komolyan kell venni.

A hiány azonban többféleképpen értelmezhető. Elképzelhető, hogy Pál nem ismerte Mária feltámadási tanúságtételének hagyományát. Az is lehetséges, hogy ismerte, de az általa idézett hitvallási felsorolás más személyekre összpontosított. Nem tudjuk, hogy a felsorolás teljesnek szánta-e a feltámadási tanúk körét. Pál ugyanis nem az üres sír részletes történetét beszéli el, hanem Krisztus feltámadásának hitelességét kívánja megerősíteni a korinthusi közösség előtt.

Jane Schaberg különös jelentőséget tulajdonít annak, hogy a Mária Magdolna személyes feltámadási találkozásáról szóló hagyomány Pál felsorolásából hiányzik, az evangéliumok egy részében viszont hangsúlyosan jelen van. Véleménye szerint a különbség mögött a korai kereszténység eltérő emlékezeti és tekintélyi hagyományai állhatnak. Elképzelhető, hogy bizonyos közösségek Mária tanúságtételét különösen fontosnak tartották, míg mások Péter vagy a tizenkét apostol szerepét helyezték előtérbe.

HÁTTÉRGYÁR

Ez a lehetőség történetileg figyelemre méltó, de nem bizonyítja, hogy a különböző közösségek tudatosan egymással versengő feltámadási történeteket alkottak volna. A korai kereszténységben a szóbeli hagyományok továbbadása, az egyes közösségek saját emlékezete és az evangéliumok szerkesztése sokféle módon alakíthatta az elbeszéléseket.

A történeti Mária Magdolna szerepéről ezért nem alkothatunk olyan képet, mintha az első keresztény közösségben bizonyíthatóan Péter vetélytársaként lépett volna fel. A későbbi apokrif iratok valóban ilyen konfliktusokat ábrázolnak, de ezek nem tekinthetők a két személy tényleges kapcsolatáról készült korabeli feljegyzéseknek. A feltámadási tanúságtétel és a későbbi tekintélyviták közötti kapcsolatot történeti fejlődésként kell vizsgálnunk.

Karen L. King szerint ugyanakkor Mária Magdolna kiemelkedő szerepének több korai hagyományban való megőrzése arra utalhat, hogy a történeti személy a Jézus halála utáni mozgalomban is fontos lehetett. Elképzelhető, hogy olyan közösségek őrizték az emlékét, amelyekben a női tanítványok tanúságtétele és vallási tekintélye nagyobb jelentőséggel bírt, mint amit a későbbi intézményes kereszténység egyes formái

megengedtek.

A feltételezés legnagyobb nehézsége a közvetlen dokumentumok hiánya. Nincs olyan hitelesen Mária Magdolnától származó szövegünk, amelyben beszámolna Jézus halála utáni működéséről. Nem tudjuk, hol élt a húsvéti események után, részt vett-e gyülekezetek alapításában, vagy milyen kapcsolatot tartott fenn Péterrel és a többi tanítvánnyal. A későbbi hagyományok gazdagsága nem pótolja ezeket a hiányzó történeti adatokat.

A kérdés mégsem veszít jelentőségéből. A feltámadásról szóló tanúságtétel a korai keresztény közösségekben nem pusztán egy múltbeli esemény felidézését jelentette. A hívők számára annak megerősítése volt, hogy Jézus halála után is él, és tanítása isteni igazolást nyert. Aki ilyen tanúságtétel közvetítőjeként jelent meg, annak emlékezete különleges tekintélyt kaphatott.

Mária Magdolna esetében ezt a tekintélyt a későbbi szövegek különböző módon értelmezték. Egyesek a feltámadás hírnökét látták benne, mások különleges tanítások őrzőjének tekintették. Az apokrif hagyományban alakja olykor olyan tanítványként jelenik

HÁTTÉRGYÁR

meg, aki a többieknél mélyebben érti Jézus szavait, és akinek tekintélyét a férfi követők egy része kétségbe vonja.

Ez a fejlődés elvezet a kereszténység egyik legérdekesebb fennmaradt apokrif iratához, Mária evangéliumához. A szöveg különleges jelentősége abban áll, hogy Mária nem egyszerűen a feltámadás tanújaként szerepel benne, hanem önálló tanítóként, aki a Megváltótól kapott ismereteket közvetíti a közösségnek.

A mű azonban nem Mária Magdolna saját írása, és nem a Jézus életében elhangzott beszélgetések hiteles jegyzőkönyve. Jóval későbbi keresztény szövegről van szó, amelynek fennmaradása ráadásul töredékes. A mű története mégis fontos betekintést kínál a korai kereszténység sokszínűségébe és abba, hogyan vált Mária Magdolna egyes közösségekben a különleges vallási tudás képviselőjévé.

A feltámadás tanújaként betöltött szerepének jelentőségét ezért nem kizárólag a húsvéti elbeszélésekből érthetjük meg. A következő évszázadok története megmutatja, hogy Mária neve olyan keresztény hagyományokban is meghatározó maradt, amelyek az apostoli tekintélyt és a tanítás hitelességét másként

HÁTTÉRGYÁR

értelmezték, mint a később kialakuló intézményes egyház.

A történeti Mária Magdolna alakját ezek a későbbi szövegek nem teszik teljesen megismerhetővé. Azt azonban világosan megmutatják, hogy a feltámadás hírül adásával összekapcsolódó asszony emlékezete nem tűnt el az első keresztény nemzedékek után. Alakja tovább élt, vitákat váltott ki, és olyan vallási kérdések jelképévé vált, amelyek messze túlmutattak egyetlen tanítvány személyes történetén.

HÁTTÉRGYÁR

14. fejezet – Az elveszett evangélium

A XIX. század végén, amikor az európai kutatók egyre nagyobb érdeklődéssel fordultak Egyiptom ókori kéziratos öröksége felé, különös kötet került elő a régiségkereskedelemben. A kopt nyelvű papiruszkódex több olyan keresztény szöveget tartalmazott, amely nem szerepelt az Újszövetség könyvei között. Az egyik irat egy Mária nevű tanítványhoz kapcsolódott, és olyan beszélgetéseket őrzött meg, amelyekben a Megváltó különleges tanítást közöl követőivel. A fennmaradt rész végén a mű Mária evangéliumaként azonosítja magát.

A kézirat története a modern vallástörténeti kutatás egyik tanulságos fejezete. Carl Reinhardt német tudós 1896-ban Kairóban szerezte meg azt a kötetet, amely később a berlini kopt gnosztikus kódexként vált ismertté. A mű ma a Berlini Kódex 8502 jelzet alatt szerepel a szakirodalomban. A benne fennmaradt szövegek nem egyetlen szerző alkotásai, hanem különböző vallási hagyományokhoz kapcsolódó művek másolatai.

Mária evangéliuma hosszú ideig nem kerülhetett a szélesebb tudományos nyilvánosság elé. A kézirat feldolgozását a filológiai nehézségek és a XX. század

történelmi eseményei egyaránt akadályozták. A második világháború különösen súlyosan érintette a német tudományos életet, és a kódex kiadása is jelentős késedelmet szenvedett. A kopt szöveg tudományos kiadása végül 1955-ben jelent meg.

Addigra azonban már újabb, különösen értékes bizonyítékok is előkerültek. Egyiptomból két görög nyelvű papirusztöredéket is azonosítottak, amelyek Mária evangéliumának részleteit őrizték meg. Az egyik a manchesteri John Rylands Könyvtár gyűjteményébe került, a másik az oxürhünkhoszi papiruszok között vált ismertté. A töredékek bizonyították, hogy a mű korábban görög nyelven is létezett, és több példányban forgott a keresztény közösségek között.

Ez különösen fontos körülmény a szöveg keletkezéstörténetének vizsgálatában. Az V. századi kopt kódex jóval későbbi, mint a mű feltételezett eredeti megfogalmazása. A görög papiruszok viszont a III. századból származnak, vagyis bizonyítják, hogy az evangélium már ekkor ismert volt Egyiptomban. A kutatók ezért általában a II. századra helyezik keletkezését, bár a pontos időpont körül jelentős nézetkülönbségek vannak.

HÁTTÉRGYÁR

Karen L. King a II. század első felében való keletkezés mellett sorakoztat fel érveket. Véleménye szerint a szövegben megjelenő viták a női tanítói tekintélyről, az apostoli közösségről és a vallási felismerés jelentőségéről jól illeszkedhetnek a kereszténység fejlődésének ebbe a korszakába. Más kutatók későbbi keletkezést tartanak valószínűbbnek. Christopher Tuckett különösen óvatos a pontos keltezést illetően, mert a fennmaradt kéziratok csak bizonyos időhatárok meghatározását teszik lehetővé, nem pedig a szerző és a keletkezés körülményeinek biztos azonosítását.

A művet mindenesetre több évtized, valószínűleg egy évszázad vagy még hosszabb idő választja el Jézus halálától. Ezért történeti értékét nem ugyanúgy kell megítélnünk, mint a legkorábbi keresztény levelekét vagy a kánoni evangéliumok hagyományanyagáét. Mária evangéliuma mindenekelőtt arról tanúskodik, miként értelmezte egy korai keresztény közeg a Megváltó tanítását, és milyen tekintélyt tulajdonított a Mária nevű tanítványnak.

A kézirat töredékessége további nehézséget jelent. A berlini kódexből a mű első hat oldala hiányzik, és a középső részből is elveszett négy oldal. A fennmaradt szöveg ezért nem teszi lehetővé az egész mű pontos

rekonstruálását. Nem tudjuk, hogyan kezdődött az elbeszélés, milyen bevezetést kapott a szereplők bemutatása, és a hiányzó középső szakaszban milyen tanítások szerepeltek.

Ez a hiány különösen fontos, mert a modern népszerű irodalom gyakran úgy kezeli az apokrif evangéliumokat, mintha teljes, egységes szövegek lennének, amelyekből egyszerűen kiolvasható a kereszténység elhallgatott története. Mária evangéliuma esetében azonban a filológiai rekonstrukció eleve korlátokba ütközik. A fennmaradt részeket értelmezhetjük, de a hiányzó oldalakat nem helyettesíthetjük bizonyítatlan feltételezésekkel.

A műnek még egy alapvető sajátossága figyelmet érdemel. A szöveg nem nevezi meg Máriát Magdalénaként. A fennmaradt részben egyszerűen Máriáról olvasunk, a mű végén pedig Mária evangéliumaként jelenik meg a cím. A kutatók többsége Mária Magdolnával azonosítja a szereplőt, de az azonosítás nem teljesen problémamentes.

Christopher Tuckett részletesen vizsgálja a kérdést. Rámutat, hogy a görög és kopt kéziratokban szereplő névalakok, valamint a szövegben bemutatott tanítványi

HÁTTÉRGYÁR

szerep Mária Magdolna azonosítása mellett szólnak. Ugyanakkor a név írásmódja önmagában nem nyújt teljes bizonyosságot. A keresztény hagyományban több jelentős Mária szerepelt, ezért az azonosítás a szöveg egészének figyelembevételét igényli.

A Mária Magdolna-azonosítás mellett erős érv, hogy a mű olyan női tanítványt mutat be, aki különleges kapcsolatban áll a Megváltóval, és akinek tekintélyét Péter vitatja. Ez jól illeszkedik azokhoz a későbbi keresztény hagyományokhoz, amelyek Mária Magdolnának sajátos tanítói szerepet tulajdonítanak. Ugyanakkor a történésznek tudomásul kell vennie, hogy az azonosítás a fennmaradt szöveg értelmezésének eredménye, nem pedig a műben szereplő teljes név egyértelmű közlése.

A fennmaradt elbeszélés egy vallási beszélgetés közepén kezdődik. A tanítványok a Megváltóhoz fordulnak kérdéseikkel, amelyek között az anyag sorsára, a bűn természetére és a világ rendjére vonatkozó problémák szerepelnek. A válaszok jelentősen eltérnek attól, ahogyan a kánoni evangéliumok általában bemutatják Jézus nyilvános tanítását.

HÁTTÉRGYÁR

A mű vallási világában a megváltás szorosan kapcsolódik a belső felismeréshez, a lélek állapotához és az embernek az anyagi világ erőivel való viszonyához. A Megváltó tanítása nem elsősorban erkölcsi példázatok vagy történeti események formájában jelenik meg, hanem a létezés természetéről és a lelki felszabadulásról szóló kijelentésekben.

Ez a gondolkodás jól mutatja a II. századi kereszténység sokszínűségét. A Jézusra hivatkozó közösségek nem minden kérdésben képviseltek azonos tanítást. A különféle vallási és filozófiai hagyományokkal való találkozás során olyan értelmezések is kialakultak, amelyek a megváltást elsősorban a tudatlanságból való megszabadulásként vagy a lélek felismeréseként fogták fel.

A modern szakirodalomban ezeket a szövegeket gyakran a gnoszticizmus fogalmával kapcsolták össze. A kifejezés azonban nem problémamentes, mert olyan műveket és közösségeket foglalhat egyetlen kategóriába, amelyek között jelentős különbségek voltak. Karen L. King munkásságának egyik fontos eredménye éppen az, hogy kritikusan vizsgálja a gnoszticizmus hagyományos fogalmát, és rámutat a korai kereszténységben kialakult vallási irányzatok változatosságára.

HÁTTÉRGYÁR

Mária evangéliumát ezért nem volna helyes egyszerűen egy egységes, a későbbi egyházzal szemben álló gnosztikus mozgalom titkos könyvének tekinteni. A mű sajátos vallási elképzeléseket képvisel, amelyek rokonságot mutatnak más késő antik szövegekkel, de nem feltétlenül sorolhatók be minden részletükben egyetlen tanrendszerbe.

A fennmaradt elbeszélés egyik legfontosabb fordulata a Megváltó távozása után következik be. A tanítványok félelemmel és bizonytalansággal szembesülnek. Attól tartanak, hogy ha a Megváltó tanítását hirdetik, ugyanarra a sorsra juthatnak, mint ő. A jelenet a kereszthalál utáni válság emlékét idézi fel, de nem szükséges feltételeznünk, hogy egy konkrét első századi összejövetel történeti leírását őrizte meg.

Ebben a helyzetben Mária lép elő. Bátorítja a tanítványokat, és arra biztatja őket, hogy ne engedjenek a félelemnek. A közösség megerősítőjeként jelenik meg, aki emlékezteti társait a Megváltó tanítására és jelenlétének jelentőségére.

A jelenet különösen figyelemre méltó Mária Magdolna későbbi hagyományának történetében. A kánoni evangéliumokban Mária elsősorban tanúként jelenik

meg, itt azonban már a bizonytalanná vált tanítványi közösség egyik fontos megszólalója. Nem csupán beszámol valamely eseményről, hanem a többiek lelki és vallási magatartását próbálja alakítani.

Péter ezután arra kéri Máriát, hogy mondja el azokat a tanításokat, amelyeket a Megváltótól kapott, de a többiek nem ismernek. A kérésből az derül ki, hogy a szöveg szereplői elfogadják: Mária különleges kapcsolatban állhatott a Megváltóval. A további vita éppen abból bontakozik ki, hogy ennek a különleges kapcsolatnak milyen tanítói tekintély következik.

Mária válaszul egy látomásról számol be. A Megváltóval folytatott beszélgetésében a látás, a lélek és a szellem természetéről esik szó. A szöveg itt olyan vallási fogalmakat használ, amelyek pontos értelmezése a kopt és görög változatok összevetését igényli. A tanítás középpontjában az áll, hogy az ember miként jut el a valódi felismeréshez, és hogyan különböztetheti meg a látható világot a mélyebb spirituális valóságtól.

A látomás elbeszélésének középső része sajnos elveszett. A berlini kódexből négy olyan oldal hiányzik, amely Mária különleges tanításának fontos részleteit tartalmazhatta. A fennmaradt szöveg ezért a lélek

útjának történetébe már annak későbbi szakaszán kapcsolódik be.

A lélek különböző hatalmakkal kerül szembe, amelyek megpróbálják feltartóztatni. A szövegben a vágy, a tudatlanság és a harag különböző alakzatai jelennek meg. A lélek azonban felismeri ezek természetét, és képes továbbhaladni. A történet vallási jelentése a felszabadulással kapcsolódik össze: az ember a helyes felismerés révén megszabadulhat azoktól a hatalmaktól, amelyek korábban korlátozták.

A lélek útjáról szóló rész értelmezése sok vitát váltott ki. Egyes kutatók a késő antik vallási kozmológiákkal való kapcsolatát hangsúlyozzák, mások inkább a belső lelki átalakulás képeként olvassák. A különböző értelmezésekben közös, hogy a szöveg nem a történeti Jézus földi működésének egyszerű folytatását beszéli el, hanem egy sajátos vallási tanítás keretében használja a Megváltó és Mária alakját.

Christopher Tuckett különösen nagy figyelmet fordít a kéziratok közötti eltérésekre. A görög töredékek és a kopt változat nem minden részletükben egyeznek, ezért egyes mondatok jelentése a fennmaradt szövegtanúk alapján eltérően értelmezhető. Ez arra is figyelmeztet,

HÁTTÉRGYÁR

hogy Mária evangéliuma nem egyetlen, változatlanul továbbadott szövegként jutott el hozzánk. A másolás, fordítás és szöveghagyományozás során bizonyos részletek módosulhattak.

A látomás lezárása után a történet visszatér a tanítványokhoz. Mária befejezi beszámolóját, András és Péter azonban kételyeket fogalmaznak meg. András a tanítás hitelességét vitatja, Péter pedig arra kérdez rá, vajon a Megváltó valóban egy nőnek adott-e olyan különleges ismereteket, amelyekről a többi tanítvány nem tudott.

Ez a jelenet a mű történeti jelentőségének egyik legfontosabb eleme. A vita nem egyszerűen arról szól, hogy a tanítványok megértették-e Mária szavait. A kérdés az, milyen alapon lehet elfogadni egy olyan tanítást, amelynek közvetítője nem tartozik a legtekintélyesebb férfi követők közé.

Mária megrendül a támadástól. A szöveg szerint sírva fordul Péterhez, és azt kérdezi, vajon valóban úgy gondolja-e, hogy kitalálta a Megváltótól kapott tanítást. A jelenet emberi szempontból is figyelemre méltó. Az addig határozottan fellépő, társait bátorító asszony most saját hitelességének megkérdőjelezésével szembesül.

HÁTTÉRGYÁR

A konfliktus megoldásában Lévi kap meghatározó szerepet. Péterrel szembefordulva Mária védelmére kel, és arra emlékezteti a többieket, hogy a Megváltó ismerte és szerette őt. A szöveg így Mária tekintélyét a Jézushoz fűződő különleges kapcsolattal indokolja, majd a tanítványok küldetésének folytatásával zárul.

A jelenet értelmezésekor fontos, hogy a fennmaradt görög és kopt szövegek között árnyalatnyi különbségek találhatók. Christopher Tuckett és Karen L. King nem minden részletben azonosan értelmezi ezeket. A különbségek között szerepel például az, hogy Mária milyen természetű tanítást közvetít, és a Megváltóhoz fűződő kapcsolat pontosan hogyan jelenik meg a szövegváltozatokban.

Ez a filológiai vita önmagában is tanulságos. Az apokrif iratok értelmezése gyakran olyan kifejezéseken múlik, amelyeknek pontos jelentését csak az eredeti nyelvek, a kéziratok és a vallási környezet alapos összevetésével lehet meghatározni. Egy modern fordítás könnyen határozottabbnak vagy egyértelműbbnek mutathat egy mondatot, mint amilyen az eredeti, töredékesen fennmaradt szövegben volt.

HÁTTÉRGYÁR

A Péter és Mária közötti vita a modern kutatásban különösen nagy figyelmet kapott. Egyes értelmezők a női tanítói tekintély és a férfi vezetés közötti konfliktust látják benne. Mások arra hívják fel a figyelmet, hogy a vita mélyebb kérdése a vallási igazság megismerésének módja. A szövegben Mária különleges felismerésre hivatkozik, míg ellenfelei a tanítás tartalmát és hitelesíthetőségét kérdőjelezik meg.

Karen L. King szerint Mária evangéliuma fontos bizonyítéka annak, hogy a korai kereszténységben nem volt egyetlen, minden közösség által elfogadott tekintélymodell. A nők tanítási jogának kérdése és a kinyilatkoztatás hitelessége összekapcsolódhatott, de a konfliktus nem korlátozódott egyszerűen a nemek közötti viszonyra. A különböző közösségek abban is eltérhettek, milyen jelentőséget tulajdonítottak a látomásnak, a személyes felismerésnek és az apostoli hagyomány továbbadásának.

Ann Graham Brock a művet a Péter és Mária Magdolna közötti irodalmi konfliktusok tágabb összefüggésében vizsgálja. Véleménye szerint a jelenet olyan későbbi keresztény hagyomány része, amelyben Mária tanítói tekintélyét bizonyos szereplők megkérdőjelezik, mások viszont megvédik. Brock a

kánoni feltámadási elbeszélések eltérő hangsúlyaival is kapcsolatot keres, és arra kíváncsi, miként alakult a különböző tanítványi személyek tekintélye a korai kereszténységben.

A történeti kutatás számára azonban továbbra is alapvető korlát, hogy Mária evangéliuma nem tekinthető a történeti Péter és Mária Magdolna közötti valóságos konfliktus közvetlen bizonyítékának. A mű a későbbi közösségek vallási gondolkodásáról sokat elárulhat, de nem teszi lehetővé, hogy a szereplők személyes kapcsolatának részleteit rekonstruáljuk.

Az irat jelentősége mégis rendkívüli. A fennmaradt keresztény irodalom egyik olyan művével állunk szemben, amelyben egy női tanítvány nem egyszerűen a tanítás befogadója, hanem annak hiteles közvetítőjeként jelenik meg. Mária a történetben olyan vallási felismerést képvisel, amelynek jelentőségét a közösségnek el kell fogadnia, ha tovább akar lépni a félelemből a küldetés felé.

A szöveg ezért nemcsak Mária Magdolna emlékezetének, hanem a korai keresztény gondolkodás egészének fontos forrása. Megmutatja, hogy Jézus alakjához különféle vallási és filozófiai értelmezések

HÁTTÉRGYÁR

kapcsolódtak, és ezekben a vitákban a tanítványok neve különleges tekintélyt biztosíthatott az egyes tanításoknak.

Mária evangéliuma ugyanakkor nem bizonyítja, hogy a történeti Jézus titkos tanításokat adott volna át kizárólag Mária Magdolnának. A mű szövegében ez a kapcsolat központi jelentőségű, de az elbeszélés keletkezési ideje és vallási környezete miatt nem használható közvetlen életrajzi adatként. A különleges kinyilatkoztatás elsősorban annak a közösségnek a vallási elképzeléseiről tanúskodik, amelyben a mű létrejött és továbbhagyományozódott.

Az apokrif szövegek jelentőségét gyakran azzal próbálják növelni, hogy a hivatalos egyház által elhallgatott titkokként mutatják be őket. Ez a megközelítés félrevezető. A fennmaradt kéziratok története jóval összetettebb, és a különböző keresztény iratok tekintélyének kialakulása hosszú folyamat eredménye volt. Egy mű későbbi kánonon kívül maradása önmagában nem bizonyítja, hogy történeti tartalma hitelesebb volna a kánoni evangéliumokénál.

Mária evangéliumának esetében éppen az a különösen érdekes, hogy a szöveg nem egyszerűen egy alternatív

életrajzot kínál Jézusról. A földi működés ismert eseményei helyett a Megváltó tanításának, a lélek felszabadulásának és a tanítványi tekintélynek a kérdéseivel foglalkozik. Ez a sajátosság világosan megkülönbözteti a négy kánoni evangéliumtól.

A mű fennmaradása ugyanakkor lehetővé teszi, hogy jobban megértsük Mária Magdolna későbbi vallási jelentőségét. Egyes keresztény közösségek szemében nem pusztán a feltámadás tanúja volt, hanem olyan tanítvány, aki a Megváltó szavait különleges mélységben értette meg. A szeretet és a tudás ebben a hagyományban összekapcsolódott: Mária azért rendelkezhetett különleges tanítói tekintéllyel, mert a Megváltó különösen ismerte és szerette.

Ez a gondolat vezet tovább a Fülöp-evangéliumhoz és más késő antik keresztény szövegekhez, amelyekben Mária Magdolna és Jézus kapcsolata még személyesebb formában jelenik meg. A különleges szeretet és közelség kérdése ezekben az iratokban olyan jelképes nyelvezetet kap, amelyet a modern olvasó könnyen félreérthet, ha nem veszi figyelembe a művek vallási környezetét.

Mária evangéliumának egyik legfontosabb tanulsága így nem valamiféle titkos életrajzi részlet. Sokkal inkább

az, hogy a korai kereszténység egyes közösségei számára a Mária Magdolnához kapcsolódó hagyomány elegendő tekintélyt jelentett ahhoz, hogy személyét a Megváltó különleges tanításának közvetítőjeként ábrázolják.

A galileai asszony, akinek életéről az evangéliumok alig őriztek meg adatokat, néhány nemzedékkel később már egy jelentős vallási vita központi szereplőjévé vált. A feltámadás tanújának emlékezete így új formában folytatódott: Mária Magdolna alakján keresztül a keresztény közösségek saját koruk egyik legfontosabb kérdését fogalmazták meg, azt, hogy ki értheti meg és ki adhatja tovább hitelesen a Megváltó tanítását.

HÁTTÉRGYÁR

15. fejezet – A szeretet és a titkos tanítások

A kereszténység történetében kevés olyan kérdés váltott ki annyi találgatást, mint Jézus és Mária Magdolna személyes kapcsolatának természete. Az evangéliumokban megőrzött, viszonylag szűkszavú elbeszélésekből a következő évszázadokban rendkívül gazdag hagyomány alakult ki. Egyes keresztény írások Máriát a Megváltó különleges tanítványaként mutatták be, mások a feltámadás első hírnökeként méltatták, a későbbi nyugati hagyomány pedig elsősorban a bűnbánó szent alakját állította előtérbe. A modern korban mindezek mellett olyan elképzelések is népszerűvé váltak, amelyek szerint Mária Magdolna Jézus felesége vagy szerelmi társa lehetett.

Ezeknek az elképzeléseknek az egyik legfontosabb forrása a Fülöp-evangélium. A mű különleges helyet foglal el a kánonon kívüli keresztény irodalomban, mert Mária Magdolna alakját olyan vallási és szimbolikus összefüggésben mutatja be, amelyben a Megváltó szeretete, a lelki közösség és a házassággal kapcsolatos jelképek egymás mellett jelennek meg.

HÁTTÉRGYÁR

A szöveget a XX. század közepén Egyiptomban előkerült Nag-Hammadi-kódexek egyikében őrizték meg. A leletegyüttes különféle kopt nyelvű vallási iratokat tartalmazott, amelyek jelentős része korábban csak más keresztény szerzők bírálataiból vagy rövid idézeteiből volt ismert. A kéziratok felfedezése alapvetően megváltoztatta a késő antik kereszténység sokszínűségéről alkotott történeti képet.

A Fülöp-evangélium nem Jézus életének időrendben haladó elbeszélése. Nem mutatja be születését, galileai működését, kereszthalálát és feltámadását olyan módon, mint a kánoni evangéliumok. Inkább különféle vallási kijelentések, tanítások és jelképes értelmezések gyűjteménye, amelyben az emberi lét, az üdvösség, a szentségi cselekmények és a lelki átalakulás kérdései kerülnek előtérbe.

A mű keletkezésének pontos időpontja vitatott. A fennmaradt kopt kézirat az eredeti szöveg feltételezett keletkezésénél későbbi. A kutatók gyakran a III. századra teszik a mű összeállítását, egyes hagyományelemeit azonban korábbinak tartják. A fennmaradt szöveg tehát jelentős időbeli távolságban áll a történeti Jézus életétől.

HÁTTÉRGYÁR

Ez a körülmény már önmagában is fontos a Jézus és Mária Magdolna kapcsolatáról szóló következtetések szempontjából. Egy több nemzedékkel későbbi vallási irat nem tekinthető közvetlen tanúságtételnek a két személy magánéletéről. Ugyanakkor jelentős forrás lehet annak megértéséhez, miként gondolkodtak a későbbi keresztény közösségek a Megváltóhoz fűződő különleges kapcsolatról.

A Fülöp-evangélium egyik híres részlete Mária Magdolnát a Megváltó társaként említi. A szövegben egy olyan görög eredetű kifejezés kopt alakja szerepel, amelyet rendszerint társnak vagy közösségben álló személynek fordítanak. A szó jelentésének meghatározása körül jelentős vita alakult ki, mert a modern olvasó számára a társ kifejezés könnyen házastársi vagy szerelmi kapcsolatot sugallhat.

A korabeli görög nyelvhasználatban azonban a közösséget és társulást jelentő szavaknak tágabb jelentésük volt. Vonatkozhattak munkatársi, vallási, szellemi vagy más jellegű kapcsolatra is. A szó önmagában ezért nem bizonyít házasságot. Az értelmezéshez figyelembe kell vennünk a mondat egészét, a mű vallási gondolkodását és a szerző által használt jelképes nyelvezetet.

A Fülöp-evangélium nem egyszerűen egy nő és egy férfi kapcsolatáról beszél. A mű egészében a lelki egység, az eredeti teljesség helyreállítása és a megváltás kérdése kap központi szerepet. A házasság és a menyegzői kamra képei ebben az összefüggésben gyakran szimbolikus jelentéssel rendelkeznek, és az ember spirituális átalakulására utalhatnak.

Ez a vallási háttér különösen fontos annak a sokat idézett jelenetnek az értelmezéséhez, amely szerint a Megváltó Mária Magdolnát jobban szerette a többi tanítványnál, és gyakran megcsókolta. A mondat fennmaradt formája sérült, ezért a csók pontos helyét nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani. A hiányzó szövegrész különféle kiegészítései a modern kutatásban és a népszerű irodalomban is eltérő következtetésekhez vezettek.

Jane Schaberg részletesen bemutatja a lehetséges olvasatokat. Egyes kutatók a szájra adott csókot tartják valószínűnek, mások az arcot, a homlokot vagy más testrészt feltételeznek. A szöveg sérülése miatt azonban egyik megoldás sem tekinthető kétséget kizáróan bizonyítottnak. A történeti értelmezés szempontjából ezért már a kiinduló mondat pontos tartalma is bizonytalanságot hordoz.

HÁTTÉRGYÁR

A népszerű értelmezések gyakran éppen ezt a bizonytalanságot hagyják figyelmen kívül. Egyes könyvek és filmek úgy idézik a jelenetet, mintha a Fülöp-evangélium egyértelműen leírná, hogy Jézus Mária Magdolnát szájon csókolta. A szöveg azonban nem maradt fenn ilyen teljes formában. A hiányzó rész kiegészítése filológiai feltételezés, amelyet nem lehet közvetlen történeti bizonyítékként felhasználni.

Még ha elfogadnánk is a szájra adott csók értelmezését, a kapcsolat természetének kérdése továbbra sem volna eldöntött. A csók ugyanis a késő antik keresztény vallási világban többféle jelentéssel rendelkezhetett. A közösségi üdvözlés, a béke, a szeretet és a lelki egység kifejezése egyaránt kapcsolódhatott hozzá. A kánoni újszövetségi levelekben is találkozunk a hívők közötti szent csók említésével, amelyet nem lehet egyszerűen erotikus kapcsolatként értelmezni.

A Fülöp-evangéliumban ugyanakkor a csók egy sajátos vallási jelképrendszer részeként jelenik meg. A mű más helyein a lelki élet továbbadásáról és a szellemi újjászületésről szóló képekkel kapcsolódik össze. Egyes értelmezők szerint a csók a tanítás közvetítésének vagy a spirituális egységnek a jelképe lehetett. Mások nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a szövegben megjelenő

házassági és menyegzői szimbólumoknak.

A kétféle megközelítés közötti különbség fontos. Ha a csókot spirituális szimbólumnak tekintjük, Mária Magdolna különleges helyzete elsősorban vallási tudásával és a Megváltóval való lelki közösségével kapcsolódik össze. Ha viszont a házassági jelképeknek erősebb testi jelentést tulajdonítunk, a kapcsolat értelmezése más irányba mozdulhat el. A mű keletkezési ideje miatt azonban egyik megoldás sem teszi lehetővé, hogy a történeti Jézus magánéletéről biztos következtetést vonjunk le.

Ann Graham Brock a Fülöp-evangélium jelenetében elsősorban Mária különleges tekintélyének hangsúlyozását látja. A szöveg szerint a többi tanítvány kérdést intéz a Megváltóhoz, miért szereti Máriát jobban náluk. A konfliktus tehát nem egyszerűen két ember érzelmi kapcsolatáról szól, hanem arról, hogy Mária kiváltságos helyzete milyen viszonyban áll a többi tanítványéval.

Ez a megfigyelés összekapcsolja a Fülöp-evangéliumot Mária evangéliumával. Mindkét műben megjelenik az a gondolat, hogy Mária különösen közel áll a Megváltóhoz, és ez a kapcsolat bizonyos feszültséget teremt a

tanítványi közösségen belül. A szeretet nem pusztán érzelmi viszonyként, hanem vallási tekintélyének egyik magyarázataként jelenik meg.

A különleges szeretet kérdését azonban nem szabad kizárólag az apokrif szövegek alapján vizsgálnunk. A kánoni evangéliumokban is találkozunk olyan jelenetekkel, amelyekben Jézus személyes szeretete és egy-egy tanítványhoz fűződő közelsége hangsúlyossá válik. János evangéliuma például különleges szerepet tulajdonít a szeretett tanítványnak, akinek személyazonossága a történeti kutatásban vitatott.

A szeretett tanítvány alakját a keresztény hagyomány gyakran János apostollal azonosította, de a modern bibliakutatás különféle értelmezéseket dolgozott ki. Egyesek konkrét történeti személyt látnak mögötte, mások irodalmi és teológiai szerepét hangsúlyozzák. A kérdés azért fontos, mert megmutatja, hogy a Jézushoz fűződő különleges szeretet a kánoni hagyományban sem kizárólag Mária Magdolnához kapcsolódott.

A történeti kutatás számára ezért nem elegendő az a megállapítás, hogy valamely későbbi szöveg Jézust Mária iránt különösen szerető személyként ábrázolja. Meg kell vizsgálnunk, mit jelentett a szeretet az adott vallási

hagyományban, milyen tekintélyi szerep kapcsolódott hozzá, és mennyiben tükrözheti a későbbi közösség saját teológiai elképzeléseit.

Mária Magdolna és a szeretett tanítvány kérdésének összekapcsolása a modern értelmezésekben olykor ahhoz a feltevéshez vezetett, hogy a negyedik evangélium eredetileg Mária alakjához köthető hagyományt őrzött volna meg. Az ilyen elképzelések történeti bizonyító ereje azonban korlátozott. János evangéliuma a sírhoz vezető jelenetben Mária Magdolnát és a szeretett tanítványt külön személyként mutatja be, ezért az azonosításukhoz olyan feltételezések szükségesek, amelyeket maga a fennmaradt szöveg nem támaszt alá.

A negyedik evangélium ugyanakkor Mária Magdolna személyes szerepét különösen hangsúlyossá teszi. A feltámadt Jézus a nevén szólítja, Mária pedig felismeri őt. A történet érzelmi ereje abból fakad, hogy a megszólítás egy korábban kialakult kapcsolat folytonosságát érzékelteti. A jelenet azonban nem állítja, hogy ez a kapcsolat házastársi vagy szerelmi természetű lett volna.

A modern házasságelméletek másik fontos kiindulópontja Jézus korabeli zsidó társadalmi környezete. A házasság a zsidó vallási életben általában

megbecsült és kívánatos életforma volt, ezért egyes szerzők úgy gondolják, hogy Jézus nőtlen állapota rendkívüli lett volna. Ebből arra következtetnek, hogy a házasság hiányának kifejezett említése nélkül akár feltételezhető volna a családos élet is.

Az érvelés azonban több nehézségbe ütközik. A korabeli zsidó vallási világban a házasság jelentősége nem jelentette azt, hogy minden férfi kivétel nélkül megházasodott. A különféle vallási csoportok és aszketikus életformák létezése arra figyelmeztet, hogy az első századi társadalom sem volt teljesen egységes ebben a kérdésben.

Jézus vándorló tanítói működése ráadásul sajátos életformát jelentett. Az evangéliumokban a családi kapcsolatokkal, a vagyonról való lemondással és az Isten országának elsőbbségével kapcsolatos kijelentések olyan vallási elkötelezettséget mutatnak, amely nem feltétlenül illeszkedett a korabeli családi élet megszokott keretei közé. Ebből ugyan nem bizonyítható Jézus nőtlen állapota, de az sem következik, hogy szükségszerűen házasságban kellett élnie.

A történeti kérdés ezért továbbra is a források bizonyító ereje. A kánoni evangéliumok nem nevezik meg

HÁTTÉRGYÁR

Jézus feleségét, és nem írnak Mária Magdolnával kötött házasságáról. Pál levelei sem tartalmaznak erre utaló egyértelmű adatot. A későbbi apokrif iratok különleges szeretetről és közösségről szóló kijelentései pedig nem szolgálnak közvetlen bizonyítékkal a történeti Jézus magánéletére.

A bizonyítékok hiánya természetesen nem azonos valamely lehetőség logikai kizárásával. A történettudományban azonban nem elegendő azt megállapítani, hogy valami elképzelhető. Egy történeti állításhoz olyan forrásokra van szükség, amelyek alapján a következtetés megfelelő valószínűséggel alátámasztható. Jézus és Mária Magdolna feltételezett házassága esetében ilyen bizonyíték nem áll rendelkezésünkre.

A közös gyermekekről vagy leszármazottakról szóló modern történetek még távolabb állnak a fennmaradt ókori forrásoktól. Ezek az elképzelések gyakran középkori legendákat, későbbi művészeti jelképeket és modern történeti feltevéseket kapcsolnak össze. A különböző korszakokból származó elemek azonban nem alkotnak hiteles bizonyítékláncot, ha közöttük nincs dokumentálható történeti kapcsolat.

HÁTTÉRGYÁR

A népszerű kultúrában mégis különösen vonzónak bizonyult az az elképzelés, hogy Mária Magdolna Jézus elhallgatott felesége lett volna. Ennek egyik oka a történet rendkívüli irodalmi lehetőségeiben kereshető. A kereszténység alapítójának feltételezett titkos házassága, az elrejtett családi múlt és a későbbi egyházi intézmények által állítólag eltüntetett bizonyítékok olyan elbeszélést alkotnak, amely alkalmas regények és filmek cselekményének.

A történeti bizonyítás azonban más követelményeket támaszt, mint az irodalom. Egy regényben a hiányzó dokumentumok és a homályos utalások a rejtély megteremtésének eszközei lehetnek. A történész számára viszont éppen a bizonyítékok hiányát jelentik, amelyet nem lehet a képzelet segítségével megszüntetni.

A Mária Magdolna-kutatásban különösen fontos, hogy a népszerű elméletek kritikája ne vezessen a női tanítvány történeti jelentőségének alábecsüléséhez. Mária Magdolna fontosságának bizonyításához nincs szükség arra, hogy Jézus feleségének tekintsük. A kánoni evangéliumokban betöltött szerepe önmagában is kivételes, hiszen a kereszthalál és a feltámadás tanújaként a kereszténység egyik legfontosabb történetéhez kapcsolódik.

HÁTTÉRGYÁR

A különleges szeretetről szóló apokrif hagyomány ugyanakkor a késő antik keresztény gondolkodás szempontjából önálló jelentőséggel rendelkezik. A Fülöp-evangélium és Mária evangéliuma olyan vallási világot mutat be, amelyben a Megváltóval való közelség a lelki megismerés és a tanítói tekintély forrásává válhatott. A szeretet ezekben az iratokban nem feltétlenül magánéleti kapcsolatot jelent, hanem a vallási igazság felismerésének egyik kifejezése is lehet.

A Pistis Sophia című késő antik keresztény mű tovább gazdagítja ezt a képet. A szövegben Mária Magdolna különösen aktív tanítványként jelenik meg, aki számos kérdést tesz fel a Megváltónak, és gyakran értelmezi a tőle kapott tanítást. Egyes jelenetekben Péter nehezményezi, hogy Mária olyan sokat beszél, a Megváltó azonban elismeri a megértését.

Ez az ábrázolás ismét a női tanítói tekintély problémáját állítja előtérbe. Mária nem egyszerűen a szeretet tárgya, hanem a vallási felismerés aktív résztvevője. A szövegben a megértés, a tanulás és a tanítás képessége kapcsolódik különleges helyzetéhez.

A Pistis Sophia azonban nem használható a történeti Jézus és Mária Magdolna közötti beszélgetések közvetlen

forrásaként. A mű a késő antik keresztény vallási gondolkodás olyan korszakához tartozik, amikor a különböző közösségek már hosszú ideje saját hagyományaik alapján értelmezték a Megváltó tanítását. Mária szerepe ezért elsősorban a későbbi vallási emlékezet történetében jelentős.

A Tamás-evangélium ugyancsak megőrzött olyan mondást, amelyben Mária alakja és a női tanítványok helyzete kerül előtérbe. A szöveg végén Péter arra utal, hogy Mária nem méltó az életre, Jézus válasza pedig sajátos, a férfivá válás képét használó spirituális kijelentést tartalmaz. A mondás jelentése a modern olvasó számára különösen nehezen érthető, mert a késő antik vallási szimbolikában a férfi és női jelleg nem mindig ugyanazt fejezte ki, mint a mai gondolkodásban.

A mondást ezért nem lehet közvetlenül modern társadalmi vagy egyenjogúsági kategóriákba illeszteni. A szöveg vallási környezetének vizsgálata nélkül könnyen félrevezető következtetésekre jutnánk. Az azonban itt is megfigyelhető, hogy Mária alakja a tanítványi közösségen belüli tekintély és a spirituális megismerés kérdésével kapcsolódik össze.

HÁTTÉRGYÁR

A különböző apokrif szövegek összevetése alapján sajátos Mária Magdolna-kép bontakozik ki. Az asszony a Megváltó különleges tanítványaként jelenik meg, aki olyan ismeretekhez jut, amelyekkel mások nem feltétlenül rendelkeznek. A többi követő egy része ezt a helyzetet elfogadja, mások megkérdőjelezik. A konfliktusban Mária tekintélyének alapja rendszerint a Megváltóhoz fűződő kivételes kapcsolat.

Ez a hagyomány fontos különbséget mutat a későbbi nyugati kereszténység bűnbánó Mária Magdolna-képéhez képest. Az apokrif iratokban Mária gyakran nem a korábbi bűneiből megtért asszony, hanem a vallási tudás és a felismerés képviselője. A hangsúly nem erkölcsi múltjára, hanem tanítói jelentőségére kerül.

A két hagyomány közötti különbséget azonban nem szabad úgy értelmeznünk, mintha az egyik feltétlenül a történeti igazságot, a másik pedig kizárólag későbbi torzítást képviselne. Mindkettő olyan vallási értelmezések eredménye, amelyek a korai Mária Magdolna-hagyományra épültek, de saját koruk kérdéseinek megfelelően alakították tovább azt.

Az apokrif iratok a tanítói tekintélyt hangsúlyozták, a középkori nyugati hagyomány pedig egyre inkább a

bűnbánatot és a megtérést. A történeti Mária Magdolna azonban egyik képpel sem azonosítható minden további nélkül. A Jézus korából fennmaradt legkorábbi hagyományok egy olyan asszonyt mutatnak be, aki követte a mestert, jelen volt kereszthalálának történetében, és a feltámadás egyik legfontosabb tanújaként vált ismertté.

A Jézushoz fűződő különleges kapcsolatának kérdésére ezért csak a bizonyítékok különböző szintjeinek figyelembevételével válaszolhatunk. A kánoni evangéliumok tanúsága alapján tartós és jelentős tanítványi kapcsolatot feltételezhetünk. János elbeszélése személyes megszólítást és különleges küldetést tulajdonít neki. A későbbi apokrif szövegek ennél mélyebb vallási közelséget és különleges tanítói tekintélyt ábrázolnak. A házasságról és a szerelmi kapcsolatról szóló modern állításokat viszont a rendelkezésünkre álló történeti források nem igazolják.

Mária Magdolna jelentőségét tehát nem valamiféle elhallgatott házastársi kapcsolatban kell keresnünk. Sokkal fontosabb, hogy a kereszténység eredetének egyik legmeghatározóbb történetében kiemelt szerepet kapott, és a következő évszázadokban személye körül különböző vallási tekintélyfelfogások alakultak ki.

HÁTTÉRGYÁR

A Fülöp-evangélium és Mária evangéliuma azt mutatja meg, hogy a korai kereszténység egyes közösségei a női tanítványt különleges vallási felismerés képviselőjeként tartották számon. Ez a hagyomány azonban nem vált a későbbi nyugati keresztény Mária Magdolna-kép kizárólagos alapjává.

A következő évszázadokban egészen más értelmezés került előtérbe. A galileai tanítványt fokozatosan összekapcsolták a Lukács evangéliumában szereplő névtelen bűnös asszonnyal és Betániai Máriával. A három nőalak összeolvadásából olyan Mária Magdolna született, akinek történetében a bűnbánat, a megtérés és a Krisztus iránti szeretet vált meghatározóvá.

Ez a változás hosszú időre átalakította a keresztény kultúra egyik legfontosabb nőalakjának megítélését. Az asszony, aki a korai evangéliumi hagyományban a feltámadás tanújaként jelenik meg, a nyugati kereszténységben fokozatosan a bűnös múltból megszabaduló szent jelképévé vált.

A történet következő fejezete ezért már nem elsősorban az első keresztény közösségek vallási vitáiról szól, hanem arról, miként alakította át Mária Magdolna személyét az egyházi írásmagyarázat, a prédikáció és a

vallásos képzelet. A kérdés az, hogyan vált a feltámadás kiemelkedő tanújából az európai keresztény kultúra legismertebb bűnbánó asszonya.

HÁTTÉRGYÁR

V. RÉSZ

KÉTEZER ÉV MÁRIA MAGDOLNA NYOMÁBAN

HÁTTÉRGYÁR

16. fejezet – Hogyan lett az apostolból bűnbánó asszony?

Rómában, a VI. század végén egy pápa olyan magyarázatot adott az evangéliumok egyik történetére, amely évszázadokra meghatározta a kereszténység egyik legismertebb nőalakjának megítélését. Nagy Szent Gergely 33. evangéliumi homíliájában három, az Újszövetségben különböző összefüggésekben szereplő asszonyt egyetlen személyként azonosított. A Lukács által említett névtelen bűnös nőt, Betániai Máriát és Mária Magdolnát ugyanannak az élettörténetnek a szereplőiként mutatta be. Ezzel olyan értelmezésnek adott tekintélyt, amely a nyugati kereszténységben hosszú időre uralkodóvá vált.

Az evangéliumok eredeti szövegében nincs olyan közlés, amely egyértelműen igazolná ezt az azonosítást. Mária Magdolna Jézus követőjeként, a kereszthalál és a feltámadás tanújaként jelenik meg. Betániai Mária Márta és Lázár testvére, aki különösen fontos szerepet kap János evangéliumában. A Lukácsnál szereplő bűnös asszony pedig névtelen marad, és az evangélista nem állítja róla, hogy azonos lenne a következő fejezetben bemutatott Mária Magdolnával. A későbbi nyugati

HÁTTÉRGYÁR

hagyomány azonban fokozatosan egyetlen összefüggő életrajzot alkotott belőlük.

A folyamat nem Nagy Szent Gergellyel kezdődött. A különböző Máriák és a Jézust megkenő asszonyok személyazonosságának kérdése már korábban is foglalkoztatta a keresztény szerzőket. Az evangéliumok több hasonló mozzanatot őriztek meg, és a történetek közötti kapcsolatok keresése természetes feladatnak tűnt az ókori írásmagyarázók számára. Gergely jelentősége abban állt, hogy a korábban is létező értelmezések közül egyet különösen nagy tekintéllyel erősített meg.

A Lukács evangéliumának hetedik fejezetében szereplő történet szerint Jézus egy Simon nevű farizeus vendége. A házba belép egy asszony, akit az elbeszélő bűnösként jellemez. A nő alabástromedényben illatszert hoz, Jézus lábához lép, könnyeivel öntözi, hajával megtörli, majd megkeni a lábát. Simon rosszallóan figyeli a jelenetet, Jézus azonban egy példázattal válaszol, amelyben a megbocsátás és a szeretet kapcsolatát magyarázza.

Az asszony személye a történetben nincs meghatározva. Lukács nem közli a nevét, származási helyét, családi állapotát vagy korábbi életének részleteit.

A bűnös megjelölés sem mondja meg, milyen cselekedetek miatt tartotta őt a környezete erkölcsileg kifogásolhatónak. A jelenet középpontjában Jézus és Simon eltérő viszonya áll a megbocsátáshoz, valamint az asszony szeretetből fakadó cselekedete.

A következő fejezet elején azonban Lukács Mária Magdolnát is bemutatja. A szerző szerint Jézussal olyan asszonyok jártak, akik betegségekből és gonosz lelkek hatalmából szabadultak meg, köztük Mária Magdolna, akiből hét démon távozott. A két jelenet egymás közelségében található, ezért az ókori és középkori értelmezők számára felvetődhetett, hogy ugyanannak a személynek a történetéről van szó.

A szövegösszefüggés azonban nem követeli meg ezt az olvasatot. Lukács a névtelen asszony történetét lezárja, majd új elbeszélői szakaszt kezd Jézus vándorló működéséről. Ha azt kívánta volna közölni, hogy Mária Magdolna az előző történet szereplője, ezt egyértelműbben is megtehette volna. A közvetlen egymásutániság önmagában nem bizonyít személyazonosságot.

A következő lépés Betániai Mária bevonása volt. János evangéliumának tizenkettedik fejezetében ő az, aki drága

illatszerrel megkeni Jézus lábát, majd hajával megtörli. A jelenet több részlete emlékeztet Lukács névtelen asszonyának történetére. Mindkét esetben illatszerről, Jézus lábáról és a nő hajáról olvasunk, a történetek helyszíne és vallási összefüggése azonban különbözik.

János Betániai Máriát Lázár és Márta testvéreként azonosítja. Az asszony a családhoz kapcsolódó elbeszélésekben jelenik meg, és a megkenés története Jézus közelgő halálának összefüggésében kap jelentőséget. Lukács névtelen asszonyának történetében viszont a megbocsátás és a szeretet áll a középpontban. Az azonos motívumok tehát nem jelentik feltétlenül azt, hogy azonos eseményről és szereplőről volna szó.

Márk és Máté evangéliuma szintén beszámol Jézus megkenéséről. Náluk azonban az asszony névtelen, és a megkenés Jézus fejére irányul. A vendéglátó Simon nevét viseli, akit leprásként azonosítanak, míg Lukácsnál Simon farizeus. A hasonlóságok és különbségek egyaránt hozzájárulhattak ahhoz, hogy a későbbi értelmezők megpróbálták összeilleszteni a történeteket.

Katherine Ludwig Jansen részletesen bemutatja, miként alakult ki a különböző nőalakokból a nyugati kereszténység egységes Mária Magdolna-képe. Elemzése

szerint az összeolvasztás több szempontból is megfelelt a középkori írásmagyarázat céljainak. A különböző evangéliumi elbeszélésekből így olyan élettörténet keletkezett, amelynek kezdete a bűn, fordulópontja a megtérés, végső beteljesedése pedig a Krisztus iránti rendkívüli szeretet lett.

A történet vallási szempontból rendkívül hatásos volt. Az asszony korábban bűnös életet élt, Jézus megbocsátott neki, majd a megtért nő minden másnál nagyobb hűséggel követte mesterét. A kereszthalál és a feltámadás eseményeiben betöltött szerepe így a megtérés következményeként vált értelmezhetővé. A bűnös múlt és a kivételes kegyelem egymást erősítette a prédikációkban.

Nagy Szent Gergely homíliája ennek az értelmezésnek adott különösen nagy nyomatékot. A pápa kifejezetten összekapcsolta a Lukácsnál szereplő bűnös asszonyt, a János által említett Máriát és a hét démontól megszabadult Mária Magdolnát. A hét démon jelentését erkölcsi értelemben magyarázta, a teljes bűnös élet jelképeként. A gyógyulásról szóló evangéliumi közlés így a megtérés történetének részévé vált.

HÁTTÉRGYÁR

Susan Haskins szerint Gergely értelmezése döntő szerepet játszott a nyugati Mária Magdolna-kép megszilárdulásában. Az asszony alakja a továbbiakban egyre szorosabban összekapcsolódott a testiség, a bűn és a vezeklés fogalmaival, miközben az evangéliumokból ismert tanítványi és feltámadási szerepe másodlagos hangsúlyt kaphatott. Haskins ugyanakkor azt is megmutatja, hogy ez a folyamat hosszabb idő alatt bontakozott ki, és Gergely nem egyetlen prédikációval teremtette meg a teljes későbbi hagyományt.

A pápa értelmezését a maga korának vallási gondolkodásában kell megértenünk. Gergely nem modern történeti életrajzot kívánt írni Mária Magdolnáról. Prédikációjának célja az evangéliumi szöveg erkölcsi és lelki jelentésének feltárása volt. Az írásmagyarázatban természetesnek számított, hogy a bibliai szereplők cselekedeteit jelképesen értelmezték, és történeteikből a keresztény élet számára követendő vagy elkerülendő példákat alkottak.

A hét démon ebben a gondolkodásban könnyen válhatott a bűnök teljességének jelképévé. Az asszony illatszere, haja, könnyei és csókjai pedig a megtérés különböző mozzanatait fejezhették ki. Amit korábban a testi hiúság szolgálatában használt, azt most Istennek

ajánlja fel. A külső szépségre irányuló figyelem a belső megtisztulás jelévé változik.

Ez az értelmezés teológiai és erkölcsi szempontból összefüggő volt, történeti bizonyító ereje azonban korlátozott. A hét démonról szóló lukácsi közlés nem állítja, hogy Mária Magdolna súlyos erkölcsi bűnöket követett el. A névtelen asszony története nem azonosítja szereplőjét Máriával, Betániai Mária pedig külön családi háttérrel rendelkezik. A három személy összeolvasztása ezért olyan későbbi írásmagyarázati döntés, amelyet az eredeti evangéliumi szövegek nem tesznek szükségessé.

A folyamat egyik legfontosabb következménye az lett, hogy Mária Magdolna alakját egyre gyakrabban szexuális természetű bűnökkel kapcsolták össze. A Lukácsnál szereplő asszony bűnének pontos természete ismeretlen, a későbbi prédikációk és művészeti ábrázolások azonban gyakran a testi vágyakkal és az erkölcstelen életmóddal hozták kapcsolatba. Így alakult ki a prostituáltként vagy bukott nőként ábrázolt Magdolna képe.

A történeti kutatás számára fontos hangsúlyozni, hogy ez a kép nem az Újszövetség egyértelmű állítása. A kánoni evangéliumok sehol nem nevezik Mária Magdolnát prostituáltnak. Nem beszélnek korábbi

szerelmi kapcsolatairól, házasságáról vagy olyan életmódról, amelyből a későbbi erkölcsi ítéletek következnének. A nyugati hagyományban mégis annyira elterjedt a bűnös asszonyként való ábrázolása, hogy sokáig szinte természetesnek tekintették ezt az azonosítást.

A változás nemcsak Mária Magdolna személyes megítélését érintette. A középkori keresztény gondolkodásban a női testhez és a szexualitáshoz kapcsolódó vallási elképzelések gyakran a bűn, a kísértés és az önmegtartóztatás kérdései köré rendeződtek. A megtérő Magdolna alakja különösen alkalmas volt arra, hogy a prédikátorok ezeket a kérdéseket egyetlen ismert bibliai szereplő történetén keresztül tárgyalják.

Katherine Ludwig Jansen szerint a középkori Mária Magdolna-kultusz jelentős részben a prédikációk és a népi vallásosság világában formálódott. A szent alakja olyan erkölcsi példává vált, amelyen keresztül a hallgatóság számára a bűn súlyosságát, a megtérés lehetőségét és az isteni irgalom erejét egyaránt bemutathatták. A prédikátorok sokszor részletesen értelmezték az asszony haját, könnyeit és illatszerét, mintha ezek Mária Magdolna személyes múltjának hiteles bizonyítékai volnának.

HÁTTÉRGYÁR

A középkori vallási kultúrában a szentek történetei nem pusztán a múlt eseményeinek felidézését szolgálták. A szentéletrajzok erkölcsi útmutatást adtak, megerősítették a közösségi identitást, és lehetővé tették, hogy a hívők saját életük nehézségeit ismert vallási példákhoz kapcsolják. Mária Magdolna különösen népszerűvé vált, mert történetében a súlyos bűn és a rendkívüli kegyelem közötti fordulatot látták megtestesülni.

A középkori keresztény ember számára a bűnbánó Magdolna reményt is jelenthetett. Ha egy korábban súlyos bűnökkel terhelt asszony Krisztus egyik legkedvesebb követőjévé válhatott, akkor mások számára sem volt elérhetetlen a megbocsátás. A prédikációk ezért nem egyszerűen elítélő képet alkottak róla. Gyakran éppen rendkívüli szentségét és szeretetét hangsúlyozták, és az emberi megtérés egyik legfontosabb példájaként állították a hívek elé.

A női vallási élet történetében ez a kép összetett következményekkel járt. Egyfelől a Magdolna-kultusz a bűnös nő sztereotípiáját erősíthette, másfelől olyan vallási példaképet kínált, aki a megtérés révén kivételes méltóságra jutott. A középkori nők számára Mária Magdolna egyszerre jelenthette az erkölcsi elvárások

súlyát és a lelki önállóság lehetőségét.

A szerzetesi életben különösen nagy jelentőséget kapott a szemlélődő Magdolna alakja. Betániai Mária történetének beolvasztásával ugyanis a szent már nemcsak a bűnbánat, hanem a kontempláció példaképe is lett. Lukács szerint Márta a vendéglátással foglalkozik, míg testvére Jézus lábánál ülve hallgatja tanítását. A későbbi írásmagyarázatban e két magatartás a tevékeny és a szemlélődő élet jelképeként jelent meg.

Amikor Betániai Máriát Mária Magdolnával azonosították, ez a lelki értelmezés is a galileai tanítványhoz kapcsolódott. A szent alakja így újabb jelentéssel gazdagodott. A korábbi bűnösből nemcsak hűséges követő, hanem olyan asszony lett, aki a világi tevékenységeknél többre becsüli Krisztus tanításának meghallgatását és a vele való lelki közösséget.

A középkori szentéletrajzok később ezt a szemlélődő eszményt a remeteélet legendájával kapcsolták össze. Mária Magdolna a történetek szerint Jézus halála után eljutott Nyugat-Európába, majd élete utolsó szakaszában visszavonult a világtól. A barlangban élő szent alakja a bűnbánat, az aszkézis és az Istennel való közvetlen kapcsolat különleges példájává vált.

HÁTTÉRGYÁR

A bibliai tanítványból így több évszázad alatt összetett vallási szereplő született. A nyugati keresztény hagyományban Mária Magdolna egyszerre lehetett korábbi bűnös, Krisztus szeretett követője, a feltámadás első hírnöke, szemlélődő szent és remete. A különböző szerepek nem feltétlenül mondtak ellent egymásnak, mert a középkori írásmagyarázat egységes megtéréstörténetként értelmezte őket.

Susan Haskins könyvének egyik legfontosabb felismerése, hogy ez az összetett alak fokozatosan elfedte a történeti Mária Magdolnát. Az evangéliumokból ismert női tanítvány helyére olyan személy került, akinek életrajzában a későbbi keresztény gondolkodás számos kérdése és problémája összesűrűsödött. A szent alakja ezért legalább annyit mond el az őt tisztelő társadalmakról, mint a történeti Jézus követőjéről.

A folyamat azonban nem volt azonos a kereszténység minden ágában. A keleti keresztény hagyomány általában világosabban megkülönböztette Mária Magdolnát Betániai Máriától és a névtelen bűnös asszonytól. Mária Magdolna ott elsősorban a mirhát vivő asszonyok egyikeként és a feltámadás tanújaként vált jelentős szentté.

HÁTTÉRGYÁR

A keleti egyházakban a mirhát vivő asszonyok tisztelete a húsvéti eseményekhez kapcsolódik. A hagyomány azokat az asszonyokat állítja előtérbe, akik Jézus eltemetésével és a sír felkeresésével összefüggésben szerepelnek az evangéliumokban. Mária Magdolna helye ebben a közösségben különösen fontos, mert az üres sír és a feltámadás hírének egyik meghatározó tanújaként jelenik meg.

A keleti hagyományban természetesen szintén kialakultak későbbi legendák Mária Magdolna életéről. Egyes elbeszélések szerint kapcsolatba került az apostoli közösségek későbbi működésével, más történetek Efezushoz és János apostolhoz kapcsolták. Ezek azonban nem azonosak a nyugati prostituáltból megtért remete képével, és más vallási hangsúlyokat őriztek meg.

A két hagyomány különbsége azért fontos, mert megmutatja, hogy a bűnbánó prostituáltként való ábrázolás nem volt a kereszténység egészében szükségszerű vagy egyetemesen elfogadott. A nyugati kereszténységben kialakult értelmezés meghatározóvá vált, de mellette más, korábbi evangéliumi szerepeket hangsúlyozó hagyományok is fennmaradtak.

HÁTTÉRGYÁR

A modern történeti kutatás számára ez a sokféleség különösen értékes. Lehetővé teszi, hogy megvizsgáljuk, milyen döntések és értelmezések alakították az egyes keresztény közösségek Mária Magdolna-képét. A különböző hagyományokat nem szükséges egyszerűen igaz és hamis történetekre osztani. Vallási és kultúrtörténeti jelentőségük önállóan is vizsgálható, miközben történeti bizonyító erejüket külön mérlegeljük.

A nyugati Mária Magdolna-kultusz kialakulásában a prédikációk mellett a művészet is alapvető szerepet játszott. A hosszú hajú, illatszeres edényt tartó asszony alakja könnyen felismerhetővé vált a templomi képeken. A kereszt alatt gyászoló, a sírnál térdelő vagy remeteségében vezeklő Magdolna különböző jelenetekben ugyanannak az összetett szentéletrajznak a szereplőjeként jelent meg.

A reneszánsz és a barokk művészetben Mária Magdolna alakja újabb jelentésekkel gazdagodott. A festők gyakran a testi szépség és a vallási önmegtagadás feszültségét állították előtérbe. A szent korábbi világi élete és későbbi megtérése olyan képi ellentétet kínált, amelyben az érzékiség és az aszkézis egyszerre jelenhetett meg.

HÁTTÉRGYÁR

A koponya, a nyitott könyv, a kereszt, az illatszeres edény és a kibontott haj visszatérő jelképekké váltak. A koponya a halandóságra és a földi élet mulandóságára figyelmeztetett, a könyv a lelki elmélkedést fejezhette ki, az illatszeres edény pedig a Jézus megkenéséhez kapcsolódó hagyományokat idézte fel. A kibontott haj eredetileg a bűnbánó asszony evangéliumi jelenetéhez kapcsolódott, később azonban önálló, sokféleképpen értelmezhető művészeti motívummá vált.

A festészetben ezért gyakran nehéz elkülöníteni a vallási és az esztétikai szempontokat. Mária Magdolna alakja lehetőséget adott a művészeknek az emberi test, a gyász, a szépség és a vallási elmélyülés ábrázolására. A szent személye a keresztény művészetben olyan különleges helyet foglalt el, amelyet csak kevés más nőalakhoz lehet hasonlítani.

A középkori és kora újkori Mária Magdolna-kép azonban nem kizárólag a művészi ábrázolásokból ismerhető meg. A vallási intézmények, zarándokhelyek és ereklyekultuszok ugyancsak fontos szerepet játszottak tiszteletének elterjedésében. A szenthez kapcsolódó történetek idővel olyan földrajzi helyekhez kötődtek, amelyek messze feküdtek az első századi Galileától és Jeruzsálemtől.

HÁTTÉRGYÁR

A legjelentősebb ilyen hagyomány Dél-Franciaországban alakult ki. Eszerint Mária Magdolna Jézus halála után eljutott Provence vidékére, ahol keresztény tanítóként működött, majd élete utolsó éveit remeteségben töltötte. A történet később templomok, kolostorok és zarándokhelyek egész hálózatának alapjává vált.

A provence-i legenda kialakulása különösen tanulságos, mert megmutatja, hogyan alakult át egy első századi zsidó asszony emlékezete a középkori Nyugat-Európa vallási és politikai viszonyai között. A bibliai tanítvány alakja olyan helyi történetekkel kapcsolódott össze, amelyek a kereszténység eredetét közvetlenül egy-egy régióhoz kívánták kötni.

Mária Magdolna történeti életéről ezek a legendák nem adnak megbízható új adatokat. A középkori kereszténységről azonban annál többet árulnak el.

HÁTTÉRGYÁR

17. fejezet – Provence szentje, a remeték példaképe

1279 decemberében a provence-i Saint-Maximin templomának kriptájában egy régi szarkofágot nyitottak fel. A feltárást Salernói Károly, a későbbi II. Károly nápolyi király kezdeményezte, és az esemény gyorsan rendkívüli vallási jelentőséget kapott. A jelenlévők és a későbbi krónikások szerint olyan maradványok kerültek elő, amelyeket Mária Magdolna ereklyéiként azonosítottak. A felfedezésből hamarosan Európa egyik jelentős zarándokhelyének története bontakozott ki.

Az eseményről fennmaradt középkori beszámolók csodás jeleket is említenek. A szarkofágból különös illat áradt, a maradványokon pedig olyan jelenségeket véltek felfedezni, amelyek a szent kiváltságos voltát igazolták. Egy későbbi elbeszélés szerint Mária Magdolna nyelvéből zöld hajtás sarjadt, amelyet apostoli igehirdetői küldetésének jelképeként értelmeztek.

A modern történész természetesen nem tekintheti ezeket a csodás beszámolókat az ereklyék hitelességét bizonyító dokumentumoknak. A szarkofág felnyitása, az ereklyék azonosításának középkori eljárása és a köréjük szerveződő vallási kultusz azonban valós történeti

eseményekhez és intézményekhez kapcsolódik. Katherine Ludwig Jansen részletesen bemutatja, miként vált az 1279-es felfedezés a provence-i Mária Magdolna-tisztelet egyik meghatározó fordulópontjává.

A történet különlegességét az adja, hogy a szent földi maradványaira Provence-ban már akkor igényt tartottak, amikor egy másik híres francia zarándokhely, Vézelay régóta azt állította, hogy Mária Magdolna ereklyéit őrzi. A két központ közötti versengés messze túlmutatott azon, hogy hol található egy első századi keresztény szent sírja. Az ereklyék birtoklása vallási tekintélyt, politikai jelentőséget és jelentős gazdasági előnyöket is biztosíthatott.

A provence-i legenda szerint Mária Magdolna Jézus halála és a keresztény közösség korai üldözései után több társával együtt elhagyta Palesztinát. A történet különböző változataiban Márta, Lázár, Maximin és más személyek is megjelennek. A menekülők hajóra kerülnek, amelyet olykor evezők és vitorlák nélkül sodor a tenger, végül azonban isteni gondviselés révén eljutnak a dél-franciaországi partvidékre.

A középkori elbeszélésben a partraszállás a kereszténység galliai terjedésének kezdőpontjává válik.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna és társai a pogány lakosság között hirdetik Krisztus tanítását, és különböző városok megtérését segítik elő. Egyes változatok Marseille-hez, mások Aix-en-Provence-hoz és környékéhez kapcsolják működésüket. A történetben Mária nem csupán a megtérő bűnös példaképe, hanem apostoli küldetést teljesítő tanító.

Ez a kettősség a provence-i hagyomány egyik legérdekesebb sajátossága. Miközben a nyugati kereszténységben a bűnbánó asszony képe vált meghatározóvá, a dél-franciaországi legendák fontos szerepet tulajdonítottak Mária Magdolna igehirdetői tevékenységének is. A szent személyében így a szemlélődő és a tevékeny vallási élet eszménye kapcsolódott össze.

A legendák szerint Mária Magdolna apostoli működése után visszavonult a világtól. Élete utolsó éveit egy barlangban töltötte, ahol imádságnak, vezeklésnek és szemlélődésnek szentelte magát. A Sainte-Baume hegyvidékéhez kapcsolódó történetben a szent különleges aszketikus életet él, és a későbbi hagyomány szerint angyalok gondoskodnak róla. A remeteségből csak élete végén lép ki, amikor felkészül halálára.

HÁTTÉRGYÁR

A barlangban élő Magdolna alakja szoros kapcsolatban áll a keresztény aszketikus hagyományokkal. A késő ókorban és a középkorban a remeteélet különösen nagy tekintélyre tett szert. Az a személy, aki lemondott a világi javakról és emberi kapcsolatairól, hogy életét kizárólag Istennek szentelje, a keresztény tökéletesség egyik példaképévé válhatott. A sivatagi atyák és anyák történetei, a kolostori élet kialakulása és az aszketikus szentéletrajzok mind hozzájárultak ennek az eszménynek az elterjedéséhez.

Mária Magdolna esetében a remeteség különleges jelentéssel gazdagodott. A nyugati hagyomány szerint korábban bűnös és érzéki életet élt, majd Jézussal való találkozása után teljesen megváltozott. A barlangban töltött évek ennek a megtérésnek a végső beteljesedését fejezték ki. A korábban szépségét és testi vonzerejét hangsúlyozó asszony immár minden világi hiúságról lemondva, kizárólag Krisztus szeretetének él.

A történetnek azonban nincs megbízható első századi forrása. Az evangéliumok nem közlik, hogy Mária Magdolna valaha is eljutott volna Galliába, és az Apostolok cselekedetei sem számol be ilyen utazásról. A provence-i hagyomány évszázadokkal később alakult ki, ezért nem használható a történeti Mária Magdolna utolsó

éveinek rekonstruálására.

A legenda kialakulásának megértéséhez viszont fontos a középkori Nyugat-Európa vallási és politikai világát vizsgálnunk. A keresztény közösségek gyakran törekedtek arra, hogy eredetüket valamelyik apostolhoz vagy az első tanítványokhoz kapcsolják. Egy apostoli személy jelenléte különleges tekintélyt biztosíthatott egy egyházmegyének, kolostornak vagy városnak. A helyi vallási hagyomány így az egyetemes kereszténység eredettörténetéhez kapcsolódhatott.

A provence-i Mária Magdolna-legenda ugyanezt a célt szolgálhatta. Ha a szent valóban személyesen hirdette volna Krisztus tanítását Dél-Galliában, akkor a térség keresztény eredete közvetlenül Jézus egyik legfontosabb követőjéhez vezethető vissza. Ez rendkívüli vallási presztízst jelentett volna, és magyarázatot adott arra is, miért érdemelnek különleges tiszteletet a helyi szentélyek.

Katherine Ludwig Jansen szerint a provence-i legendában két korábbi történettípus kapcsolódott össze. Az egyik Mária Magdolna apostoli működéséről, a másik remeteéletéről szólt. A kettő egyesítéséből olyan szentéletrajz jött létre, amelyben Mária előbb a pogányok

HÁTTÉRGYÁR

térítőjeként tevékenykedett, majd a szemlélődő élet eszményét valósította meg. Az apostoli és a remetei élet összekapcsolása különösen alkalmassá tette alakját arra, hogy a középkori vallási közösségek különböző példaképként tekintsenek rá.

A történet népszerűségében a Legenda Aurea is jelentős szerepet játszott. Jacobus de Voragine XIII. századi legendagyűjteménye a középkori keresztény Európa egyik legelterjedtebb vallási olvasmánya lett. A mű számos szent életéről olyan elbeszéléseket gyűjtött össze, amelyek a prédikációk, a liturgia és a népi vallásosság számára egyaránt fontosak voltak.

Mária Magdolna történetében a Legenda Aurea a megtérés, az apostoli működés és a remeteség különböző hagyományait kapcsolta össze. A szent így olyan teljes életrajzot kapott, amelynek részletessége messze meghaladta az Újszövetségben fennmaradt adatokat. A középkori olvasó számára azonban a legenda nem modern történeti bizonyításként működött. Vallási példázat volt, amelyben a szent életének eseményei Isten gondviselését és a megtérés erejét fejezték ki.

A történet egyik központi helyszíne Sainte-Baume lett. A hegyvidéki barlang a remete Magdolna emlékét őrizte,

HÁTTÉRGYÁR

és idővel fontos zarándokhellyé vált. A zarándokok számára a barlang nem csupán egy természeti hely volt, hanem annak a vallási történetnek a színtere, amelyben a bűnbánó asszony végleg elszakadt a világtól.

A helyszín kialakulása jól mutatja, hogyan kapcsolódott össze a szentéletrajz és a földrajzi tér. Egy barlang, amely önmagában is alkalmas volt a remeteség és az elvonultság jelképezésére, a legenda révén szent hellyé vált. Az odalátogató hívők nem egyszerűen egy történeti emlékhelyet kerestek fel, hanem olyan környezetet, amely lehetővé tette számukra Mária Magdolna lelki útjának átélését.

A középkori zarándoklatok szerepét nem szabad kizárólag gazdasági szempontból értelmeznünk. A szent helyek felkeresése a hívők számára bűnbánatot, fogadalom teljesítését, gyógyulás reményét vagy különleges vallási élményt jelenthetett. A zarándoklat ugyanakkor jelentős intézményrendszert is létrehozott, amelyben a templomok, kolostorok, vendégfogadók és kereskedők egyaránt szerepet kaptak.

Vézelay különösen fontos példa erre a folyamatra. A burgundiai bencés apátság a középkorban Mária Magdolna egyik legjelentősebb nyugati

kultuszközpontjává vált. A kolostor azt állította, hogy birtokában vannak a szent földi maradványai, amelyeket korábban Provence-ból vittek oda. A hagyomány szerint az ereklyék megszerzése rendkívüli körülmények között történt, és az apátság vallási tekintélyét jelentősen növelte.

Az ereklyék birtoklása a középkori vallási gondolkodásban különleges kapcsolatot teremtett a szent és a helyi közösség között. A hívők úgy tekintettek a szent maradványaira, mint amelyek révén a szent mennyei közbenjárása különösen közel kerülhet hozzájuk. A tiszteletére emelt templomok, az ünnepi szertartások és a zarándoklatok mind ezt a kapcsolatot erősítették.

Vézelay számára a Magdolna-ereklyék birtoklása nemcsak vallási, hanem társadalmi és politikai jelentőséget is hordozott. Az apátság Európa különböző vidékeiről vonzott zarándokokat, és a Mária Magdolna-tisztelet a kolostor identitásának központi részévé vált. A szenthez kapcsolódó hagyomány így a középkori Burgundia egyik legfontosabb vallási örökségévé alakult.

HÁTTÉRGYÁR

A provence-i ereklyefelfedezés azonban megkérdőjelezte Vézelay igényét. Ha Mária Magdolna földi maradványai Saint-Maximinban voltak, akkor a burgundiai kolostor állításait újra kellett értelmezni. A két hely közötti versengés ezért nem egyszerűen a történeti bizonyítékok kérdéséről szólt, hanem a vallási tekintély és a zarándokok bizalmának megszerzéséről is.

Az 1279-es saint-maximini felfedezés ebben az összefüggésben kapott különleges jelentőséget. Salernói Károly és környezete számára a Mária Magdolna-ereklyék megtalálása lehetőséget teremtett a provence-i kultusz megerősítésére. A későbbi hagyományban az eseményhez csodás jelek és különféle látomások kapcsolódtak, amelyek az ereklyék hitelességét kívánták igazolni.

Katherine Ludwig Jansen részletesen bemutatja, hogyan alakult ki az Anjou-ház és a Magdolna-kultusz kapcsolata. A dél-franciaországi szentélyek támogatása vallási elkötelezettséget fejezhetett ki, ugyanakkor a dinasztia politikai és területi érdekeivel is összefüggött. A szent tisztelete így a középkori hatalomgyakorlás egyik fontos jelképes eszközévé válhatott.

HÁTTÉRGYÁR

A domonkos rend különösen jelentős szerepet kapott a saint-maximini kultusz fejlődésében. A rend prédikáló küldetése jól kapcsolódott Mária Magdolna apostoli hírnökként való ábrázolásához. A legendák szerint Mária maga is az evangélium hirdetője volt, ezért alakja különösen alkalmasnak bizonyult arra, hogy a prédikációt és a vallási tanítást középpontba állító szerzetesrend példaképe legyen.

A középkori Magdolna-kultuszban így ismét előtérbe került az apostoli szerep, amelyet a nyugati bűnbánó hagyomány részben háttérbe szorított. A szent egyszerre lehetett a megtérés példaképe és az evangélium rendkívüli hirdetője. Ez jól mutatja, hogy a különböző Mária Magdolna-képek nem feltétlenül váltották fel egymást teljesen, hanem gyakran egymás mellett éltek.

Az ereklyékhez kapcsolódó történetek azonban egyre összetettebbé váltak. A saint-maximini hagyományban olyan maradványokról is beszéltek, amelyek Jézus és Mária Magdolna személyes kapcsolatának emlékét őrizték volna. Egy különleges ereklyéről például azt állították, hogy Mária homlokának olyan részlete, amelyet a feltámadt Krisztus érintett meg a sírkertben.

HÁTTÉRGYÁR

A történet a János-evangélium Noli me tangere jelenetére épült, de annak eredeti szövegét már jelentősen továbbértelmezte. János nem beszél arról, hogy Jézus megérintette volna Mária homlokát, a későbbi középkori legenda azonban fizikai emléket kívánt kapcsolni a feltámadás személyes találkozásához. A különleges érintésből így ereklye, az ereklyéből pedig a zarándoklat egyik vallási tárgya lett.

Más történetek szerint Mária Magdolna a Golgotánál Jézus vérével átitatott földet gyűjtött össze, és azt magával vitte Galliába. Az ilyen ereklyék a szenvedéstörténet és a provence-i legenda közötti kapcsolatot erősítették. A hívők számára lehetővé tették, hogy egy földrajzilag távoli szentélyben is közvetlen kapcsolatot érezzenek a jeruzsálemi eseményekkel.

A történeti kutatás számára azonban ezek a beszámolók nem bizonyítják az ereklyék eredetét. A középkori szentéletrajzok vallási és intézményi céljait figyelembe kell vennünk, különösen akkor, amikor a csodás tárgyak birtoklása jelentős presztízzsel járt. Az ereklyék hitelességét nem lehet pusztán a hozzájuk kapcsolódó legendák alapján megállapítani.

HÁTTÉRGYÁR

A provence-i Mária Magdolna-kultusz mégis rendkívül gazdag történeti forrásanyagot kínál. Az egyes zarándokhelyek fejlődése, a szerzetesrendek szerepe, a világi hatalom támogatása és a vallásos művészet alakulása mind megmutatja, hogyan épült be Mária Magdolna alakja a középkori társadalom életébe.

A szent kultuszának terjedése során az eredeti galileai történet fokozatosan új földrajzi környezetbe került. Mária Magdolna már nem csupán a Jeruzsálemben Jézust kereső asszony volt, hanem Provence térítője, Sainte-Baume remetéje és Saint-Maximin védőszentje. A későbbi keresztény képzelet új életrajzzal ruházta fel, amelynek középpontjában immár a nyugat-európai vallási élet szempontjai álltak.

A kultusz népszerűsége azonban nem merült ki a franciaországi szentélyekben. Mária Magdolna tisztelete egész Európában elterjedt, és különféle helyi hagyományok kapcsolódtak hozzá. A templomok, oltárok és szentképek sokasága azt mutatja, hogy alakja a középkori keresztény vallásosság egyik legfontosabb női példaképévé vált.

Ebben a folyamatban a művészet újra és újra értelmezte a szent történetét. A remeteségben élő

HÁTTÉRGYÁR

Magdolna gyakran hosszú hajával takart, aszketikus alakban jelenik meg, miközben más ábrázolások a bűnbánat szépségét és érzelmi mélységét hangsúlyozzák. A barlang, a koponya, a könyv és a kereszt mind olyan jelképek lettek, amelyek a világ elhagyására és az Istennel való kapcsolatra utaltak.

A késő középkorban és a kora újkorban a Magdolna-kultusz társadalmi jelentése is változott. A vallási megújulási mozgalmak, a szerzetesi reformok és az egyéni bűnbánat hangsúlyozása újabb értelmezéseket kapcsolt személyéhez. Mária Magdolna így olyan szent maradt, akinek alakja különböző korszakokban eltérő lelki igényeknek felelhetett meg.

A provence-i legenda történeti értékelésekor ugyanakkor alapvető következtetésre jutunk. Nincs megbízható első századi bizonyíték arra, hogy Mária Magdolna valóban eljutott volna Dél-Franciaországba, ott térítőmunkát végzett volna, vagy élete végén Sainte-Baume barlangjában élt volna. Az ezekről szóló történetek sok évszázaddal később keletkeztek, ezért a történeti személy életének rekonstruálásához nem használhatók közvetlen adatként.

HÁTTÉRGYÁR

A legendák jelentősége másban rejlik. Megmutatják, milyen szerepet kapott Mária Magdolna a középkori kereszténységben, hogyan kapcsolódott alakjához az apostoli eredet igénye, a bűnbánat és a szemlélődő élet eszménye, valamint a helyi vallási intézmények tekintélye.

Egy első századi zsidó asszonyból így a középkori Franciaország egyik legfontosabb szentje lett. A történet ugyan távol került az evangéliumok világától, de Mária Magdolna neve továbbra is különleges vallási jelentőséget hordozott. A kereszthalál és a feltámadás tanújának alakja olyan sokféle értelmezést tett lehetővé, hogy évszázadokon keresztül újabb és újabb közösségek tekintették saját példaképüknek.

A történeti Mária Magdolna azonban továbbra is részben rejtve maradt e legendák mögött. A következő évszázadokban a keresztény írásmagyarázat és a történettudomány fejlődése fokozatosan új kérdéseket tett fel személyéről. A különböző evangéliumi nőalakok azonosítását ismét vizsgálat alá vonták, és egyre fontosabbá vált, hogy mit közölnek róla valójában a legkorábbi források.

HÁTTÉRGYÁR

A XX. század biblikus kutatása és az apokrif kéziratok felfedezései különösen nagy változást hoztak ebben a folyamatban. A bűnbánó Magdolna mellett ismét előtérbe került a történeti tanítvány és a feltámadás hírnökének alakja.

A hosszú középkori kitérő után így a keresztény emlékezet fokozatosan visszafordult ahhoz az asszonyhoz, aki az evangéliumok szerint Jézussal együtt járta Galileát, jelen volt a Golgotánál, és a feltámadás történetének egyik legfontosabb szereplője lett.

HÁTTÉRGYÁR

18. fejezet – Mária Magdolna visszatérése

A XX. század második felében Mária Magdolna alakja fokozatosan új megvilágításba került. A biblikus kutatás fejlődése, az ókori kéziratok felfedezései és a nők egyháztörténeti szerepének újraértékelése olyan kérdéseket állított előtérbe, amelyek korábban kevés figyelmet kaptak. A történészek egyre következetesebben különítették el az evangéliumokból megismerhető tanítványt a későbbi keresztény hagyományban kialakult bűnbánó asszonytól. Ezzel nem pusztán egy régi személyazonosítás került vizsgálat alá, hanem a kereszténység egyik legfontosabb nőalakjának egész történeti megítélése.

A változás nem egyik napról a másikra következett be. A különböző evangéliumi Máriák azonosítása már a korábbi évszázadokban is vitatott volt, és a keleti keresztény hagyomány jelentős részében soha nem vált uralkodóvá az a nyugati értelmezés, amely Mária Magdolnát Betániai Máriával és a névtelen bűnös asszonnyal azonosította. A modern tudomány azonban új módszerekkel kezdte vizsgálni a kérdést, és a történeti források keletkezési idejét, szerkezetét és társadalmi

HÁTTÉRGYÁR

összefüggéseit állította az értelmezés középpontjába.

A történeti-kritikai bibliakutatás egyik alapvető felismerése, hogy az evangéliumok nem modern értelemben vett életrajzok. Szerzőik korábbi hagyományokat dolgoztak fel, és azokat saját teológiai céljaiknak megfelelően rendezték el. A történeti kutatás ezért nem elégedhet meg azzal, hogy a különböző evangéliumi történeteket egységes elbeszéléssé kapcsolja össze. Először meg kell vizsgálnia, melyik szöveg mit állít, milyen forrásokra támaszkodhatott, és milyen történeti következtetéseket enged meg.

Mária Magdolna esetében ez a módszer különösen jelentős eredményekhez vezetett. A kánoni evangéliumok alapján világossá vált, hogy nincs megfelelő szöveges alapja a prostituáltként való azonosításának. Lukács hét démonról beszél, de nem kapcsolja ezt erkölcstelen életmódhoz. A névtelen bűnös asszony története külön elbeszélés, Betániai Mária pedig Márta és Lázár testvéreként jelenik meg. Az összeolvasztott nyugati szentéletrajz tehát nem közvetlenül az evangéliumokból, hanem a későbbi keresztény írásmagyarázatból alakult ki.

HÁTTÉRGYÁR

A felismerés vallási szempontból sem volt jelentéktelen. Ha Mária Magdolnát elsősorban nem a feltételezett bűnös múltja alapján értelmezzük, akkor ismét előtérbe kerül az a szerep, amelyet a legkorábbi keresztény elbeszélések tulajdonítanak neki. A galileai női követők egyikeként jelenik meg, jelen van Jézus kereszthalálának történetében, és a húsvéti események kiemelkedő tanúja lesz.

A modern kutatás ugyanakkor nem egyszerűen a bűnbánó nő helyére állított egy idealizált női apostolt. A történeti Mária Magdolna életéről továbbra is kevés biztos adatunk van. A családjáról, házasságáról, életkoráról és későbbi működéséről szóló kérdések jelentős része megválaszolatlan maradt. A modern történetírás egyik fontos eredménye éppen annak felismerése, hogy a bizonyítékok hiányát nem szabad újabb, ezúttal kedvezőbb előjelű legendákkal pótolni.

Susan Haskins munkája különösen nagy jelentőségű ebben a folyamatban. A Mária Magdolnáról kialakult képet a különböző történeti korszakok vallási, társadalmi és művészeti gondolkodásával összefüggésben vizsgálta. Elemzése megmutatta, hogy a szent személyét gyakran olyan elképzelések alakították, amelyek sokkal inkább a későbbi társadalmak nőkről alkotott felfogását tükrözték,

HÁTTÉRGYÁR

mint az első századi galileai tanítvány életét.

Haskins könyvének jelentősége abban áll, hogy a bibliai Mária Magdolna alakját elválasztotta a köré épült történeti és művészeti hagyományoktól. A különböző ábrázolások értékét nem tagadta, de világossá tette, hogy azok más-más kérdésekre válaszolnak. A középkori szentéletrajz a megtérés lehetőségét hirdette, a reneszánsz festészet az emberi szépség és a bűnbánat kapcsolatát kereste, a modern irodalom pedig gyakran a női szerepek és az elhallgatott történetek kérdésével foglalkozott.

Jane Schaberg más irányból közelített Mária Magdolna alakjához. Kutatásában a női tanítványok történetének rekonstruálását összekapcsolta a keresztény szövegekben megjelenő hatalmi és társadalmi viszonyok vizsgálatával. Különösen fontosnak tartotta, hogy a történetírás ne tekintse természetesnek a női szereplők háttérbe szorulását, és ne kizárólag a később intézményes tekintélyhez jutott férfi apostolok emlékezete alapján értelmezze a kereszténység eredetét.

Schaberg elemzése olykor merészebb történeti következtetéseket fogalmaz meg, mint amelyeket minden kutató elfogadna. A feltámadási hagyományokban

HÁTTÉRGYÁR

például különös jelentőséget tulajdonít annak a lehetőségnek, hogy Mária Magdolna személyes tapasztalata igen korai hagyományréteghez kapcsolódott. A feltevés fontos, de a rendelkezésünkre álló bizonyítékok alapján nem tekinthető minden részletében igazoltnak.

Ann Graham Brock a Péter és Mária Magdolna tekintélyéről szóló hagyományok összehasonlításával járult hozzá az újraértékeléshez. Kutatásának egyik legfontosabb tanulsága, hogy a kánoni és apokrif szövegek eltérően mutatják be a feltámadás tanúinak és az apostoli küldetés résztvevőinek szerepét. A különbségek mögött különféle teológiai és közösségi érdekek állhatnak, bár ezek pontos rekonstruálása nem minden esetben lehetséges.

Brock munkája arra is figyelmeztet, hogy az apostoli tekintély történetét nem lehet egyszerűen a későbbi egyházi hierarchia kialakulásával azonosítani. A kereszténység első nemzedékeiben a tanítványok tekintélye különböző forrásokból származhatott: Jézus földi működésének ismeretéből, a feltámadási tapasztalatból, a missziós tevékenységből és a közösségekben betöltött szerepből. Ezek nem feltétlenül kapcsolódtak össze egyetlen intézményes rendszerben.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna helyzete ennek az összetett folyamatnak az egyik legérdekesebb példája. A János-evangélium szerint közvetlen küldetést kap a feltámadt Jézustól, mégsem ismerünk olyan korai dokumentumot, amely későbbi vezetői működését egyértelműen bemutatná. A későbbi apokrif iratok viszont különleges tanítói tekintélyt tulajdonítanak neki, miközben történeti keletkezésük jelentős időbeli távolságban áll a Jézus életéről szóló legkorábbi hagyományoktól.

Karen L. King kutatásai különösen fontosak annak megértéséhez, hogyan vált Mária Magdolna a különleges vallási tudás és a női tanítói tekintély jelképévé. Mária evangéliumának elemzése során King arra mutat rá, hogy a korai kereszténységben nem minden közösség gondolkodott azonos módon a hiteles tanításról. Egyes iratokban a személyes felismerés, a látomás és a Megváltótól kapott különleges tanítás nagyobb jelentőséget kapott, mint a későbbi intézményes hagyományban.

Az apokrif szövegek modern újrafelfedezése ezért a kereszténység egész korai történetének megítélését befolyásolta. Az egyiptomi kéziratok révén olyan vallási iratok váltak hozzáférhetővé, amelyek korábban nem

HÁTTÉRGYÁR

vagy csak töredékesen voltak ismertek. Ezek a szövegek megmutatták, milyen sokféle módon értelmezték a II–IV. századi keresztény közösségek Jézus személyét, a megváltás jelentését és a tanítványok tekintélyét.

A felfedezések ugyanakkor népszerű félreértéseket is előidéztek. Az apokrif evangéliumokat olykor úgy mutatták be, mintha a kereszténység eredeti, később tudatosan eltitkolt történetét őriznék. A valóság ennél összetettebb. A kéziratok fontos történeti források, de koruk, műfajuk és vallási környezetük alapján kell értelmeznünk őket. Nem azért megbízhatóbbak vagy kevésbé megbízhatók, mert később bekerültek-e az Újszövetség kánonjába, hanem azért, mert bizonyos állításokhoz milyen közel álló, ellenőrizhető hagyományokat őriztek meg.

Mária Magdolna modern megítélésének változása az egyházi liturgiában is megjelent. A római katolikus egyházban a XX. századi liturgikus reformok során egyre világosabban elkülönítették Mária Magdolnát a vele korábban azonosított evangéliumi nőalakoktól. Ez nem azt jelentette, hogy a korábbi vallásos művészet vagy prédikációk minden értelmezése elveszítette volna teológiai jelentőségét. A liturgikus hagyomány azonban nagyobb hangsúlyt kezdett helyezni a bibliai személy

HÁTTÉRGYÁR

történetileg pontosabb azonosítására.

A változás egyik legfontosabb állomása 2016-ban következett be. Ferenc pápa döntése nyomán az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció Mária Magdolna július 22-i liturgikus emléknapját ünnepi rangra emelte a római katolikus egyház általános naptárában. A döntést június 3-án kelt rendelkezésben fogalmazták meg, amelyet június 10-én hoztak nyilvánosságra. A változás nem a szent ünnepnapjának dátumát érintette, hanem annak liturgikus rangját és hangsúlyait.

A döntés különösen jelentős volt, mert Mária Magdolna tiszteletét az apostolokéhoz hasonló ünnepi rangra emelte. A Vatikán hivatalos magyarázata a nők méltóságára, az új evangelizációra és az isteni irgalom jelentőségére hivatkozott. A rendelkezés kifejezetten hangsúlyozta, hogy Mária Magdolna a feltámadás első tanújaként és hírnökeként különleges helyet foglal el a keresztény hagyományban.

Az új ünnephez külön prefáció is kapcsolódott, amely az apostolok apostolaként méltatja Máriát. A megnevezés történeti háttere a középkori keresztény írásmagyarázatig nyúlik vissza. A vatikáni rendelkezés Aquinói Szent Tamásra is hivatkozik, aki Mária

HÁTTÉRGYÁR

Magdolnát az apostolok apostolának nevezte. A cím így nem modern újításként jelent meg, hanem egy régi keresztény hagyomány kapott új liturgikus hangsúlyt.

Ez a változás egyúttal érdekes kapcsolatot teremt a modern bibliakutatás és a keresztény hagyomány között. Az egyház nem új történeti életrajzot alkotott Mária Magdolnáról, hanem ismét előtérbe helyezte azt a bibliai szerepet, amelyet János evangéliuma tulajdonít neki. A feltámadás hírnökének alakja így nagyobb hangsúlyt kapott a liturgikus emlékezetben.

A döntés azonban nem jelentette a nők egyházi tisztségeiről szóló katolikus tanítás automatikus megváltozását. Mária Magdolna ünnepi rangjának emelése elsősorban személyének vallási jelentőségét fejezte ki. A női egyházi szolgálat, a diakonátus és a papság kérdései ettől különálló teológiai és intézményi viták részei maradtak.

A Mária Magdolna-kép egyházi újraértékelése 2021-ben újabb figyelemre méltó lépéssel folytatódott. A Vatikán rendelkezése nyomán Márta, Mária és Lázár közös liturgikus emléknapja bekerült az általános római naptárba. A döntés indoklása kifejezetten utalt arra, hogy a latin egyházban korábban bizonytalanság övezte

HÁTTÉRGYÁR

Betániai Mária, Mária Magdolna és a névtelen bűnös asszony személyazonosságát. A modern kutatás és a liturgikus gyakorlat így egyre világosabban különíti el a korábban összeolvasztott bibliai nőalakokat.

Ez a folyamat fontos vallástörténeti tanulsággal szolgál. A keresztény hagyomány képes arra, hogy saját korábbi értelmezéseit újra megvizsgálja, és a források pontosabb megértése alapján módosítsa hangsúlyait. A Mária Magdolnához kapcsolódó liturgikus változások azonban nem teszik fölöslegessé a későbbi hagyomány történetének vizsgálatát. A bűnbánó Magdolna évszázadokon keresztül fontos vallási példakép volt, és alakja mélyen beépült az európai keresztény kultúrába.

A modern történeti megközelítésnek ezért két feladatot kell egyszerre teljesítenie. Egyrészt világossá kell tennie, hogy a prostituáltból megtért Mária Magdolna alakja nem az evangéliumok közvetlen közlésein alapul. Másrészt meg kell értenie, miért vált ez az értelmezés olyan jelentőssé a nyugati kereszténységben, és milyen vallási, társadalmi és művészeti szükségleteket elégített ki.

A történeti személy és a későbbi szent közötti különbség nem feltétlenül értékítélet. A vallási

hagyomány különféle szereplők történeteit használta fel arra, hogy a bűnbánatról, a szeretetről és az isteni irgalomról beszéljen. Ezek az értelmezések sok ember számára fontos lelki jelentőséggel bírtak, még akkor is, ha történeti alapjuk nem minden részletben igazolható.

Mária Magdolna történetének különlegessége azonban abban áll, hogy alakja két évezred során újra és újra más jelentést kapott. A galileai követő, a feltámadás tanúja, a különleges tudás birtokosa, a bűnbánó asszony, a provence-i remete és a modern keresztény női szerepek egyik példaképe mind ugyanahhoz a névhez kapcsolódott. A különböző képek egymás mellett éltek, időnként háttérbe szorították egymást, máskor újra előtérbe kerültek.

A történeti Mária Magdolna élete azonban továbbra is sok kérdést hagy megválaszolatlanul. Nem tudjuk, hogy mikor született, milyen családban nevelkedett, hány évesen találkozott Jézussal, vagy milyen körülmények között csatlakozott a követőihez. A Lukácsnál szereplő gyógyulásról szóló közlés nem teszi lehetővé korábbi életének pontos rekonstruálását. A kereszthalál és a feltámadás elbeszélései kiemelkedő jelentőséget tulajdonítanak neki, de a húsvéti események utáni életéről nem maradt fenn összefüggő, hiteles beszámoló.

HÁTTÉRGYÁR

A történeti rekonstrukció számára mégis megmarad néhány fontos támpont. Mária Magdolna neve földrajzi eredetre utalhat, valószínűleg a Galileai-tenger partján fekvő Magdala településére. Lukács Jézus női követői között említi, és olyan asszonyként mutatja be, aki korábban súlyos megpróbáltatásból szabadult meg. Márk és Máté szerint a Galileából érkező női követők közé tartozott, és megjelent a kereszthalál, illetve az eltemetés elbeszéléseiben. A húsvéti történetekben pedig mind a négy evangélium összekapcsolja személyét a sír felkeresésével.

Ezekből az adatokból nem állíthatunk össze részletes, minden mozzanatában biztos életrajzot. A különböző evangéliumi hagyományok részben egymásra épülnek, részben eltérő módon beszélik el az eseményeket. A közös elemek azonban arra utalnak, hogy Mária Magdolna emlékezete fontos helyet foglalt el a Jézusról szóló korai keresztény hagyományban.

A könyv egyik központi kérdése az volt, mennyire állhatott közel Jézushoz Mária Magdolna. A történeti adatok alapján erre csak körültekintő válasz adható. A követésről és a húsvéti tanúságtételről szóló hagyományok tartós és jelentős kapcsolatot feltételeznek. János evangéliuma különösen személyes

HÁTTÉRGYÁR

jelenetben mutatja be a feltámadt Jézussal való találkozását, majd olyan küldetést tulajdonít neki, amely az egész tanítványi közösség számára meghatározó üzenet közvetítésével kapcsolatos.

A kapcsolat pontos érzelmi természetét azonban nem ismerjük. Nincs olyan megbízható korabeli forrásunk, amelyből megállapíthatnánk, hogy Mária Jézus legközelebbi bizalmasa volt, vagy hogy minden más tanítványnál nagyobb személyes szeretet fűzte hozzá. A házasságukról vagy szerelmi kapcsolatukról szóló későbbi elméletek történeti bizonyító ereje ugyancsak elégtelen.

Ez azonban nem csökkenti Mária Magdolna jelentőségét. A vallási tanítványság, a hűség és a tanúságtétel önmagában is mély emberi kapcsolatot fejezhet ki, amelynek értelmezéséhez nincs szükség romantikus feltételezésekre. A legkorábbi keresztény hagyományokban Mária olyan követőként jelenik meg, akinek neve a kereszthalál és a feltámadás eseményeiben is fennmaradt. Ez olyan szerep, amelyet a későbbi egyházi hagyomány különböző módokon értelmezett, de teljesen soha nem felejtett el.

HÁTTÉRGYÁR

A másik központi kérdés az volt, miért éppen Mária Magdolna kapott olyan hangsúlyos szerepet a feltámadás történetében. Erre a történeti kutatás nem tud minden részletében biztos választ adni. Elképzelhető, hogy személye már a legkorábbi keresztény közösségekben is különös tekintéllyel rendelkezett, és ez magyarázza a nevéhez kapcsolódó húsvéti hagyományok fennmaradását. Az is lehetséges, hogy az egyes evangéliumi közösségek saját teológiai és tanítványi elképzeléseik szerint alakították szerepének hangsúlyait.

A magyarázatok nem feltétlenül zárják ki egymást. A történeti emlékezet és a későbbi vallási értelmezés egymással összefonódva alakíthatta Mária Magdolna szerepét. Az azonban figyelemre méltó, hogy a különböző hagyományokban neve következetesen megmaradt a húsvéti események központi szereplői között.

A János-evangélium sírkerti jelenete ezért különös jelentőséget kap a könyv végén is. Az elbeszélésben Mária gyászolva keresi halott mesterét, majd a keresztény hit szerint találkozik a feltámadt Jézussal. A felismerés pillanata a személyes megszólításhoz kapcsolódik, a találkozás pedig küldetéssel zárul. Az asszony, aki korábban Jézust követte, most a többiekhez indul, hogy hírül adja a történteket.

HÁTTÉRGYÁR

A történet vallási jelentősége túlmutat az egyetlen szereplő életén. A keresztény hagyományban a feltámadás hirdetése a hit egyik legfontosabb alapjává vált. Mária Magdolna pedig annak a jelenetnek lett központi alakja, amelyben a személyes gyász a közösséghez intézett tanúságtétellé változik.

A kétezer éves hagyomány során ezt a szerepet gyakran elfedték a később kialakult legendák. A történeti kutatás azonban ismét láthatóvá tette azt az asszonyt, akit a kánoni evangéliumok nem prostituáltként vagy elhallgatott házastársként, hanem Jézus követőjeként és a húsvéti események tanújaként őriztek meg.

Mária Magdolna történetének végére érve ezért nem állíthatjuk, hogy minden fontos kérdésre választ kaptunk. A történész számára az ismeretlen részletek továbbra is ismeretlenek maradnak, és a későbbi legendák nem helyettesíthetik a hiányzó korabeli dokumentumokat. A fennmaradt források azonban elegendőek ahhoz, hogy a kereszténység egyik legjelentősebb női szereplőjének történeti és vallási jelentőségét komolyan vegyük.

Az első századi Galileából induló asszony nevét ma is ismerjük. Nem azért, mert fennmaradt volna tőle valamely nagy teológiai mű, vagy mert saját életének

HÁTTÉRGYÁR

történetét megírta volna. Azért maradt meg a keresztény emlékezetben, mert a róla szóló legkorábbi elbeszélések Jézus követőjeként és a feltámadás hírnökeként mutatják be.

A János-evangélium szerint a feltámadt Jézus a sírkertben a nevén szólította őt. Mária felismerte mesterét, majd elindult a tanítványokhoz.

Ez a jelenet két évezred után is Mária Magdolna történetének középpontjában áll.

HÁTTÉRGYÁR

FÜGGELÉKEK

HÁTTÉRGYÁR

I. Kronológia – Mária Magdolna és a róla kialakult hagyomány története

Mária Magdolna életének pontos időrendjét nem ismerjük. A kánoni evangéliumok nem közlik születésének és halálának évét, nem árulják el, hány évesen találkozott Jézussal, és azt sem, mennyi ideig tartozott a tanítványi közösséghez. Az alábbi időrend ezért két különböző történetet követ: először azokat az eseményeket, amelyekhez az evangéliumok Máriát kapcsolják, majd alakjának későbbi keresztény értelmezését.

Az időpontok egy része hozzávetőleges. Különösen fontos megkülönböztetni a történeti eseményeket, az írott források keletkezését és a később kialakult legendákat.

Az első század

Kr. e. 4 – Kr. u. 6 körül: Jézus születésének feltételezett időszaka. A történeti kutatás leggyakrabban Heródes király uralkodásának utolsó éveivel hozza összefüggésbe Jézus születését. A pontos év nem ismert, és a különböző evangéliumi adatok összehangolása nehézségekbe ütközik.

HÁTTÉRGYÁR

Kr. u. 20-as évek vége – 30-as évek eleje: Jézus nyilvános működése. Jézus Galileában és más vidékeken hirdeti Isten országának közelségét. Tanítványokat gyűjt maga köré, gyógyításairól és vallási vitáiról különböző hagyományok maradnak fenn. Mária Magdolna feltehetően ebben az időszakban csatlakozik követőihez.

Jézus galileai működésének valamely ismeretlen időpontjában: Mária Magdolna gyógyulása. Lukács evangéliuma szerint Máriából hét démon távozott. Nem ismerjük a gyógyulás időpontját, körülményeit, sem az asszony korábbi állapotának pontos természetét.

A galileai működés idején: Mária Magdolna a női követők között. Lukács Máriát, Johannát, Zsuzsannát és más asszonyokat Jézus kísérői között említi, akik saját javaikból támogatták a közösséget. A felsorolás a követés és a támogatás hagyományát őrzi, de nem ad részletes életrajzi időrendet.

Kr. u. 30 vagy 33 körül: Jézus kereszthalála Jeruzsálemben. A legtöbb történeti rekonstrukció a két év valamelyikét mérlegeli. Márk, Máté és János evangéliuma Mária Magdolnát név szerint a kereszthalál tanúi közé sorolja; Lukács általánosabban beszél a Galileából érkező női követőkről.

HÁTTÉRGYÁR

A kereszthalál napján: Jézus eltemetése. Az evangéliumi hagyomány Arimateai Józsefet kapcsolja a temetéshez. Márk és Máté szerint Mária Magdolna megfigyeli a sír helyét.

A hét első napján: a sír felkeresése. Mind a négy kánoni evangélium Mária Magdolnát a húsvéti történet szereplőjeként mutatja be. János elbeszélése szerint személyesen találkozik a feltámadt Jézussal, majd megviszi a hírt a tanítványoknak. Az esemény történeti és teológiai értelmezése a keresztény hagyomány egyik központi kérdése.

Jézus halála után: Mária Magdolna további életének ismeretlen szakasza. Nem rendelkezünk megbízható, összefüggő első századi beszámolóval későbbi lakóhelyéről, tanítói működéséről vagy haláláról. A különböző egyházi legendák későbbi keletkezésűek.

Kr. u. 50–60-as évek: Pál legkorábbi fennmaradt leveleinek kora. Az első korinthusi levél a feltámadásról szóló korai hitvallási hagyományt őriz, de Mária Magdolnát nem nevezi meg a feltámadt Jézus megjelenéseinek tanúi között.

Kr. u. 65–75 körül: Márk evangéliumának keletkezése. A legkorábbinak tartott kánoni evangélium megőrzi

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna nevét a kereszthalál, a temetés és az üres sír történetében. A mű eredeti befejezésének kérdéséről továbbra is folyik tudományos vita.

Kr. u. 80–95 körül: Máté és Lukács evangéliumának keletkezése. A két evangélium eltérő hangsúlyokkal beszél a női követőkről és a feltámadás eseményeiről. Lukács külön közli Mária Magdolna korábbi gyógyulásának történetét.

Kr. u. 90–110 körül: János evangéliumának kialakulása. A negyedik evangélium a feltámadt Jézussal való személyes találkozás és a tanítványokhoz intézett küldetés elbeszélésében különösen hangsúlyos szerepet tulajdonít Mária Magdolnának. A mű szerkesztési történetének pontos időrendje vitatott.

A II–VI. század

II. század: Mária evangéliumának feltételezett keletkezése. A fennmaradt műben Mária különleges tanítást közvetít a tanítványoknak, amelynek hitelességét Péter és András kétségbe vonja. A kutatók többsége a II. századra helyezi a mű keletkezését, de annak pontos időpontja nem ismert.

III. század: Mária evangéliumának görög kéziratos tanúi. A ma ismert két görög papirusztöredék azt

HÁTTÉRGYÁR

bizonyítja, hogy a mű már ekkor forgalomban volt. Ezek különösen fontosak a későbbi kopt változat szövegének ellenőrzéséhez.

III. század körül: a Fülöp-evangélium keletkezésének valószínű időszaka. A mű Mária Magdolnát a Megváltóhoz különösen közel álló személyként ábrázolja. A benne szereplő szeretet- és csókmotívumok vallási jelentése vitatott, és nem tekinthetők Jézus magánéletére vonatkozó közvetlen történeti bizonyítékoknak.

III–IV. század: a Tamás-evangélium és a különböző apokrif hagyományok kéziratos továbbélése. A szövegek között vannak korábbi hagyományanyagot őrző művek is, de pontos keletkezési idejük és fejlődéstörténetük nem minden részletben ismert.

V. század: a Mária evangéliumát tartalmazó kopt kódex készítése. A berlini kódex a görög eredetű mű későbbi fordítását őrzi, de jelentős részei hiányoznak.

IV–VI. század: a bibliai Máriák személyazonosságáról szóló keresztény értelmezések alakulása. A különböző egyházi szerzők nem minden esetben azonosan értelmezik Mária Magdolna, Betániai Mária és a névtelen bűnös asszony kapcsolatát.

HÁTTÉRGYÁR

591 körül: Nagy Szent Gergely 33. homíliája. A pápa egyetlen személynek tekinti Mária Magdolnát, Betániai Máriát és a Lukács által említett névtelen bűnös asszonyt. Az értelmezés döntően hozzájárul a nyugati kereszténység bűnbánó Magdolna-képének megszilárdulásához.

A középkor

IX–XI. század: Mária Magdolna nyugati kultuszának erősödése. Különböző szentélyek és kolostorok egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a szentnek. Az eredeti evangéliumi hagyományt új szentéletrajzi történetek egészítik ki.

XI–XII. század: Vézelay Mária Magdolna-kultuszának felemelkedése. A burgundiai apátság a szent ereklyéinek birtoklására hivatkozik, és jelentős zarándokközponttá válik.

XII–XIII. század: a provence-i apostoli és remetei hagyományok összekapcsolódása. A legenda szerint Mária Magdolna eljut Dél-Galliába, ott hirdeti a kereszténységet, majd Sainte-Baume barlangjában vonul vissza. A történetnek nincs megbízható első századi bizonyítéka.

HÁTTÉRGYÁR

XIII. század második fele: Jacobus de Voragine Legenda Aurea című gyűjteményének elterjedése. A mű nagyban hozzájárul a provence-i történetek és a bűnbánó Magdolna-kép népszerűségéhez.

1279. december 9.: a saint-maximini ereklyefelfedezés. Salernói Károly közreműködésével feltárnak egy szarkofágot, amelynek tartalmát Mária Magdolna ereklyéivel azonosítják. A felfedezés vallási tekintélyt biztosít a provence-i szentélynek, de az ereklyék eredete történetileg nem igazolt.

1295: a domonkos rend szerepének megerősödése Saint-Maximinban. II. Károly nápolyi király a rendet bízza meg a szentély gondozásával. A Magdolna-kultusz szorosan összekapcsolódik a prédikáló rendek vallási tevékenységével.

Az újkor és a modern kutatás

XVI–XVII. század: Mária Magdolna alakjának kiemelkedő szerepe a reneszánsz és a barokk művészetben. A bűnbánat, a szépség, a szemlélődő élet és a Krisztus iránti szeretet különböző képi hagyományai alakulnak ki.

XIX. század: a történeti-kritikai bibliakutatás fejlődése. Az evangéliumok keletkezésének, forrásainak és

HÁTTÉRGYÁR

egymáshoz való viszonyának vizsgálata új alapokra helyezi a bibliai szereplők történeti értelmezését.

1896: a Berlini Kódex megszerzése Kairóban. Carl Reinhardt olyan kopt kéziratot vásárol, amely Mária evangéliumát is tartalmazza.

1945: a Nag-Hammadi-kódexek felfedezése Egyiptomban. A késő antik keresztény és más vallási szövegek jelentős gyűjteménye új alapokra helyezi az apokrif hagyományok kutatását. A Fülöp-evangélium is ebben a gyűjteményben maradt fenn; Mária evangéliuma viszont nem része a Nag-Hammadi-leletnek.

1955: Mária evangéliuma kopt szövegének tudományos kiadása. A mű szélesebb körben is hozzáférhetővé válik a kutatók számára.

1969: a római katolikus általános naptár reformja. A liturgikus megújulás hozzájárul Mária Magdolna bibliai szerepének pontosabb elkülönítéséhez a korábbi nyugati azonosításoktól.

1993: Susan Haskins Mary Magdalen: Myth and Metaphor című munkájának megjelenése. A könyv átfogóan bemutatja a történeti tanítvány és a későbbi keresztény hagyományban kialakult Magdolna-képek

HÁTTÉRGYÁR

közötti különbségeket.

2000: Katherine Ludwig Jansen monográfiájának megjelenése. A szerző részletesen vizsgálja a középkori prédikációkat, legendákat, zarándoklatokat és a Magdolna-kultusz társadalmi összefüggéseit.

2002–2003: a modern Mária Magdolna-kutatás több meghatározó munkájának megjelenése. Jane Schaberg, Ann Graham Brock és Karen L. King könyvei új szempontokkal gazdagítják a női tanítványság, az apostoli tekintély és az apokrif hagyományok vizsgálatát.

2016. június: Mária Magdolna liturgikus ünnepének rangemelése. Ferenc pápa döntése nyomán a július 22-i emléknap ünnepi rangot kap az általános római naptárban. A vatikáni rendelkezés különösen hangsúlyozza Mária Magdolna feltámadási tanúságtételét.

2021: Márta, Mária és Lázár közös emléknapjának bevezetése az általános római naptárba. A liturgikus döntés hátterében a bibliai személyek történeti és szövegbeli megkülönböztetésének szempontjai is megjelennek.

HÁTTÉRGYÁR

A kronológia két különböző folyamatot mutat. Az első századi Mária Magdolna életéről csupán töredékes adataink vannak, a következő évszázadok azonban egyre részletesebb és sokszínűbb történeteket alkottak róla. A források bősége tehát nem feltétlenül a történeti életrajz pontosabb megismerését jelenti. Sokkal inkább azt mutatja meg, milyen fontos szerepet kapott Mária Magdolna a kereszténység különböző korszakainak vallási emlékezetében.

HÁTTÉRGYÁR

II. A könyv fontosabb szereplői

Mária Magdolna

Az első századi Galileából származó asszony, Jézus egyik női követője. A neve valószínűleg Magdala településéhez kapcsolódik. Lukács evangéliuma szerint hét démon távozott belőle, majd azok között az asszonyok között szerepelt, akik Jézust és követőit saját javaikból támogatták. A kánoni evangéliumok a kereszthalál és a feltámadás történetéhez kapcsolják. János szerint a feltámadt Jézus személyesen szólította meg, és megbízta, hogy vigye hírül a történteket a tanítványoknak. Későbbi életéről nincsenek megbízható, összefüggő történeti adataink.

Názáreti Jézus

Az első századi zsidó vallási tanító, akinek működése Galileából indult ki, és akit Pontius Pilatus helytartósága idején Jeruzsálemben keresztre feszítettek. Tanításának középpontjában Isten országának közelsége, a megtérés, a szeretet és az irgalmasság állt. Követői halála után azt hirdették, hogy Isten feltámasztotta őt. Mária Magdolna az evangéliumok szerint tanítványai közé tartozott.

HÁTTÉRGYÁR

Simon Péter

Jézus tizenkét apostolának egyike, a korai keresztény mozgalom egyik legfontosabb vezetője. Az evangéliumokban gyakran a tanítványok szószólójaként jelenik meg, de a Jézus megtagadásáról szóló történet is személyéhez kapcsolódik. Pál levelei alapján történetileg igazolható, hogy jelentős szerepet töltött be a legkorábbi keresztény közösségekben. Egyes későbbi apokrif iratokban Mária Magdolna tanítói tekintélyének ellenfeleként ábrázolják, ám a tényleges személyes rivalizálásukra nincs megbízható korai bizonyíték.

Johanna

Lukács evangéliuma szerint Kúzának, Heródes Antipász egyik tisztviselőjének felesége. Mária Magdolnával és más asszonyokkal együtt Jézus követői és támogatói között szerepel. Lukács a feltámadásról szóló elbeszélésben is megemlíti. Későbbi életéről nincs biztos tudomásunk.

HÁTTÉRGYÁR

Zsuzsanna

Lukács evangéliumának nyolcadik fejezetében szereplő női követő. A Jézust támogató asszonyok között jelenik meg, de további életrajzi adatot nem ismerünk róla. Neve fontos emlékeztető arra, hogy Mária Magdolna egy nagyobb női tanítványi közösséghez tartozhatott.

Szalóme

Márk evangéliumában a kereszthalál tanúi és a sírhoz érkező asszonyok között szerepel. A későbbi keresztény hagyomány különféle azonosításokat kapcsolt hozzá, de ezek nem minden esetben igazolhatók az evangéliumok alapján. Mária Magdolnával együtt a női tanúságtétel egyik jelentős szereplője.

Betániai Mária

Márta és Lázár testvére. Lukács evangéliumában egy Mária nevű asszony Jézus lábánál ülve hallgatja tanítását; János Betániai Máriát Lázár és Márta családjához kapcsolja, és Jézus megkenésének szereplőjeként mutatja be. A nyugati keresztény hagyomány hosszú időn át Mária Magdolnával azonosította, noha az evangéliumok nem mondják ki egyértelműen, hogy ugyanarról a személyről volna szó.

HÁTTÉRGYÁR

Márta

Betániai Mária és Lázár testvére. A vendéglátásról és a tevékeny élet feladatairól szóló evangéliumi jelenetek egyik legismertebb alakja. A későbbi keresztény gondolkodás gyakran Márta és Mária történetével szemléltette a tevékeny és a szemlélődő élet különbségét. A provence-i legendák Mária Magdolna társaként is szerepeltetik, mivel a nyugati hagyomány Betániai Máriát Magdolnával azonosította.

Lázár

Márta és Betániai Mária testvére, akinek feltámasztásáról János evangéliuma számol be. A későbbi dél-franciaországi legenda szerint Mária Magdolnával együtt jutott el Galliába, ahol keresztény missziós tevékenységet folytatott. E történetnek nincs megbízható első századi bizonyítéka.

Arimateai József

Az evangéliumok szerint ő kérte el Pilatustól Jézus testét, és gondoskodott eltemetéséről. Az egyes elbeszélések eltérően írják le társadalmi helyzetét és Jézushoz fűződő kapcsolatát. Mária Magdolna történetében azért jelentős, mert a sír helyének megfigyelése és későbbi felkeresése a temetési hagyományhoz kapcsolódik.

HÁTTÉRGYÁR

Nikodémus

János evangéliumában szereplő zsidó vezető, aki beszélgetést folytat Jézussal. A negyedik evangélium szerint Arimateai Józseffel együtt részt vesz Jézus eltemetésében, és jelentős mennyiségű illatszert hoz. A szinoptikus evangéliumok temetési elbeszéléseiben nem szerepel.

Pontius Pilatus

Júdea római helytartója Kr. u. 26–36 között. Az evangéliumok szerint ő hagyta jóvá Jézus kivégzését. Történeti szerepe a római fennhatóság és a helyi vallási-politikai viszonyok összefüggésében értelmezhető.

Heródes Antipász

Nagy Heródes fia, Galilea és Perea uralkodója Jézus nyilvános működésének idején. Nevéhez kapcsolódik Tiberias városának alapítása. A Lukács által említett Johanna férje, Kúza az ő udvari igazgatásához kötődött.

HÁTTÉRGYÁR

Pál apostol

A kereszténység első nemzedékének egyik legjelentősebb misszionáriusa és levélírója. Nem tartozott Jézus földi működésének közvetlen követői közé, de saját apostoli tekintélyét a feltámadt Krisztussal való találkozásához kapcsolta. Az első korinthusi levélben megőrzött feltámadási tanúságtétele különösen fontos forrás a kereszténység kezdeti időszakáról. Mária Magdolnát azonban nem említi név szerint.

Lévi

Mária evangéliumának egyik szereplője. A műben megvédi Máriát Péter bírálatával szemben, és elismeri a Megváltótól kapott különleges tanítás hitelességét. Nem bizonyítható, hogy a jelenet a történeti tanítványok között valóban lezajlott volna.

Nagy Szent Gergely

Római pápa 590 és 604 között, a nyugati kereszténység egyik legfontosabb egyházi tanítója. A 33. evangéliumi homíliájában egy személyként azonosította a Lukácsnál szereplő névtelen bűnös asszonyt, Betániai Máriát és Mária Magdolnát. Ez az értelmezés döntően hozzájárult a nyugati bűnbánó Magdolna-kép elterjedéséhez.

HÁTTÉRGYÁR

Jacobus de Voragine

XIII. századi domonkos szerzetes, később genovai érsek, a Legenda Aurea című híres legendagyűjtemény szerzője. Műve meghatározó szerepet játszott a középkori szentéletrajzi hagyományok terjesztésében, köztük a Mária Magdolna provence-i működéséről és remeteéletéről szóló történetek népszerűsítésében.

II. Károly nápolyi király

Az Anjou-ház tagja, aki még salernói hercegként fontos szerepet játszott a saint-maximini Mária Magdolna-ereklyék 1279-es azonosításában. Később támogatta a provence-i kultuszt, és 1295-ben a domonkos rendet bízta meg a szentély gondozásával. A Magdolna-tisztelet az Anjou-ház vallási és politikai reprezentációjának is részévé vált.

Bonaventura

XIII. századi ferences teológus és egyháztanító. A Mária Magdolnához kapcsolódó középkori értelmezésekben nagy jelentőséget tulajdonított a Krisztus iránti szeretetnek. A feltámadás tanújaként Máriának adott kiváltságot a rendkívüli tanítványi ragaszkodás összefüggésében is értelmezték.

HÁTTÉRGYÁR

Aquinói Szent Tamás

XIII. századi domonkos teológus, a középkori skolasztika egyik legfontosabb alakja. Mária Magdolnát a feltámadás hírnökeként az apostolok apostolának nevezte. A cím később is fontos szerepet játszott a szent liturgikus és teológiai megítélésében.

Ferenc pápa

A római katolikus egyház vezetője 2013 és 2025 között. Döntése nyomán 2016-ban Mária Magdolna július 22-i liturgikus emléknapja ünnepi rangot kapott. A változás az asszony feltámadási tanúságtételét és apostoli küldetését állította hangsúlyosabban előtérbe.

HÁTTÉRGYÁR

III. Felhasznált irodalom és források

Elsődleges források

Biblia. Ószövetség és Újszövetség. A könyv elsődleges forrásai a négy kánoni evangélium Mária Magdolnával, Jézus női követőivel, kereszthalálával, eltemetésével és feltámadásával kapcsolatos szakaszai. Különösen fontosak Mk 15–16, Mt 27–28, Lk 7–8 és 23–24, valamint Jn 19–20 fejezetei. Pál első korinthusi levelének 15. fejezete a feltámadásról szóló korai keresztény tanúságtétel vizsgálatához szükséges.

Mária evangéliuma. A Berlini Kódex 8502-ben fennmaradt kopt szöveg, valamint a P. Rylands 463 és P. Oxyrhynchus 3525 görög papirusztöredékek. A könyv elemzéséhez elsősorban Karen L. King és Christopher Tuckett kritikai feldolgozásait használtuk.

Fülöp evangéliuma. A Nag-Hammadi-kódexek között fennmaradt apokrif keresztény mű. Mária Magdolna és a Megváltó különleges kapcsolatának késő antik ábrázolásához fontos forrás.

Tamás evangéliuma. Az elsősorban Jézusnak tulajdonított mondásokat tartalmazó apokrif mű,

HÁTTÉRGYÁR

amelynek 114. mondása Mária szerepéről és a női tanítványság vallási értelmezéséről szól.

Pistis Sophia. Késő antik keresztény vallási mű, amelyben Mária Magdolna különösen aktív tanítói szerepet kap. A történeti Jézus és Mária életének közvetlen forrásaként nem használható.

Nagy Szent Gergely: 33. evangéliumi homília. A nyugati Mária Magdolna-hagyomány egyik legfontosabb szövege, amely összekapcsolja Mária Magdolnát, Betániai Máriát és a Lukács evangéliumában szereplő névtelen bűnös asszonyt.

Jacobus de Voragine: Legenda Aurea. A XIII. századi legendagyűjtemény Mária Magdolna provence-i apostoli működésének és remeteségének történetét is megőrizte.

Alapvető szakirodalom

Brock, Ann Graham: Mary Magdalene, The First Apostle: The Struggle for Authority. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2003.

A könyv a korai kereszténység apostoli tekintélyviszonyait vizsgálja, különös tekintettel Mária Magdolna és Péter szerepére.

HÁTTÉRGYÁR

de Boer, Esther A.: Mary Magdalene: Beyond the Myth. Trinity Press International, Harrisburg, Pennsylvania, 1997.

A történeti Mária Magdolna alakjának rekonstruálására törekvő munka, amely a kánoni és apokrif hagyományokat egyaránt vizsgálja. Különösen fontos a női tanítványságról és a későbbi legendákról szóló részekhez.

Haskins, Susan: Mary Magdalen: Myth and Metaphor. HarperCollins, London, 1993.

A Mária Magdolnáról kialakult keresztény és kulturális kép történetének egyik legfontosabb feldolgozása. A történeti személytől a középkori legendákon keresztül az újkori művészeti és irodalmi értelmezésekig követi az alak változásait.

Jansen, Katherine Ludwig: The Making of the Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages. Princeton University Press, Princeton, 2000.

A középkori Magdolna-kultusz részletes társadalom- és vallástörténeti feldolgozása. Kiemelt forrás a prédikációkról, a provence-i legendákról, az ereklyékről,

HÁTTÉRGYÁR

a zarándoklatokról és a szerzetesrendek szerepéről szóló fejezetekhez.

King, Karen L.: The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle. Polebridge Press, Santa Rosa, California, 2003.

Mária evangéliumának fordítását, értelmezését és történeti hátterét bemutató alapmunka. A női vallási tekintély, a különleges tanítás és a korai keresztény közösségeken belüli viták megértéséhez nélkülözhetetlen.

Schaberg, Jane: The Resurrection of Mary Magdalene: Legends, Apocrypha, and the Christian Testament. Continuum, New York, 2002.

A kánoni és apokrif hagyományok kritikai elemzése, különös tekintettel Mária Magdolna feltámadási szerepére és a róla alkotott későbbi értelmezésekre. A könyv történeti és módszertani kérdéseihez fontos támpont.

Tuckett, Christopher: The Gospel of Mary. Oxford Early Christian Gospel Texts. Oxford University Press, Oxford, 2007.

HÁTTÉRGYÁR

Mária evangéliumának kritikai szövegkiadása, fordítása és részletes kommentárja. Kiemelt jelentőségű a görög és kopt kéziratok összevetéséhez, a hiányzó részek értékeléséhez és a szöveg keletkezéstörténetéhez.

HÁTTÉRGYÁR

Mária Magdolna neve egyszerre ismerős és titokzatos. A galileai asszony, aki követte Jézust, jelen volt a kereszt alatt, és elsőként találkozott a feltámadottal, a kereszténység történetének egyik legmeghatározóbb személyisége. Mégis meglepően keveset tudunk bizonyosan az életéről. Ez a könyv végigkíséri Mária alakjának útját a legkorábbi evangéliumoktól az apokrif iratokon és a középkori legendákon át a modern kutatásókig.

A kötet bemutatja, hogyan őrzik meg a négy evangélium Mária Magdolna emlékét, milyen más képet rajzolnak róla az apokrif írások, miként alakul át alakja a középkorban, és hogyan fedezi fel őt újra a modern kor. A történeti kutatások, a bibliai szövegek és a későbbi hagyományok együttes vizsgálata során kirajzolódik egy különleges női tanítvány portréja, akinek tanúságtétele a kezdetektől fogva a feltámadás hirdetéséhez kapcsolódik.

Mária Magdolna története nemcsak a múlt egy izgalmas fejezete. Arra is emlékeztet, hogy a kereszténység eredetét nők is formálták, és hogy a feltámadás első tanúja egy galileai asszony volt, akit Jézus a nevén szólított.

- A bibliai források történeti és teológiai elemzése
- Az apokrif evangéliumok új nézőpontjai
- A középkori hagyományok kialakulása
- A modern kutatások legfontosabb eredményei
- Mária Magdolna üzenetének jelentősége ma is

ISBN 978-615-123456-7
9 786151 234567